

Roczniki Naukowe

**Wyższej Szkoły
Wychowania Fizycznego i Turystyki
w Białymstoku**

Kwartalnik nr 4 (22)

2017

Redakcja:

dr Dorota Sokołowska - **redaktor naczelna**
dr Halina Hanusz - **zastępca redaktor naczelnej**
prof. Dariusz Sokołowski - członek
dr Czesław Adamiak - członek
dr Barbara Szyda - członek

Redaktorzy tematyczni:

dr Urszula Baranowska - nauki medyczne
dr Robert Dargiewicz - inżynieria sportowa, biomechanika sportu
dr Hanka Delbani - edukacja zdrowotna
dr Halina Hanusz - historia kultury fizycznej, teoria wychowania fizycznego
dr Krzysztof Sobolewski - turystyka, kultura fizyczna
dr Dorota Sokołowska - ekonomia

Redaktor Statystyczny - dr Marzena Filipowicz-Chomko

Redaktorzy językowi:

dr hab. Roman Hajczuk - język rosyjski
mgr Aniela Staszewska - język angielski

RADA PROGRAMOWA:

prof. dr hab. Ryszard Przewęda (Polska)
prof. Władysław Barkow (Białoruś)
prof. Tomasz Jurek (Polska)
prof. Józef Klimowicz (Białoruś)
prof. Jewgienij Masłowski (Białoruś)
dr hab. Andrzej Rokita (Polska)

dr hab. Renata Urban (Polska)
dr Hassan Delbani (Liban)
dr Tatiana Morozewicz (Białoruś)
dr Andriej Szpakow (Białoruś)
dr Aleksander Żurawski (Białoruś)

Recenzenci w roku 2017:

prof. dr hab. Henryk Sozański
dr hab. Tadeusz Ambroży, prof. AWF
dr hab. Grażyna Ciepela, prof. UPH
dr hab. Ewa Jurkiewicz-Karnkowska, prof. UPH
dr hab. Artur Pasko, prof. UwB
dr hab. Nina Siemieniuk, prof. UwB
dr hab. Dariusz Sokołowski, prof. UMK
dr hab. Michał Spieszny, prof. AWF
dr hab. Renata Urban, prof. US

dr hab. Maria Węgrzyn, prof. UE
dr hab. Ewa Roszkowska
dr Hanka Delbani
dr Anna Iwacewicz-Orłowska
dr Anna Kienig
dr Artur Kruszewski
dr Joanna Omieciuch
dr Paweł Adam Piepiora
dr Andriej Szpakow

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced or transmitted in any form without the prior permission of the Publisher

Roczniki Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku znajdują się na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISSN 2081-1063

Wersja papierowa Czasopisma jest wersją pierwotną

Strona internetowa Czasopisma: http://wswfit.com.pl/s,roczniki_naukowe,67.html

Wydawca

Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki
15-213 Białystok, ul. Mickiewicza 49
tel. 85 713 15 91
e-mail: wydawnictwa@wswfit.com.pl

Skład komputerowy: mgr Anna Piłaszewicz

Print

Drukarnia cyfrowa online - druk-24h.com.pl
15-703 Białystok, ul. Zwycięstwa 10
tel./fax 85 653 78 04

SPIS TREŚCI

Paweł Piepiora, Ilona Ciężczyk, Michał Krzesiński

YOUNG ATHLETE PERSONALITY MODEL USING THE EXAMPLE OF SELECTED
SPORT DISCIPLINES..... 5

Michał Żak, Stanisław Żak, Janusz Jaworski

POZIOM WYBRANYCH ZDOLNOŚCI MOTORYCZNYCH MŁODYCH
BADMINTONISTÓW W ASPEKcie ALOMETRII ICH ROZWOJU FIZYCZNEGO .. 14

Paweł Piepiora, Zbigniew Piepiora, Kazimierz Witkowski

TRENING KUMITE W KARATE WKF - DIALEKTYKA PRZYGOTOWAŃ
DO WSPÓŁZAWODNICTWA SPORTOWEGO..... 27

С. А. Демьянов, А. Ю. Журавский

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ КЛАСТЕРНОЙ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ
СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ..... 35

А. Ю. Журавский, В. В. Маринич

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА
В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ 42

Maurycy Męczekalski, Anna Dubownik, Roman Rudnicki

ROZWÓJ AGROTURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM
JAKO EFEKT ABSORPCJI ŚRODKÓW UNIJNYCH PRZEZNACZONYCH NA
RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ NA OBSZARACH
WIEJSKICH..... 51

Joanna Omieciuch, Grażyna Anna Ciepela

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA MIESZKAŃCÓW WĘGROWA W LATACH
2014 -2016 - MOTYWY WYJAZDÓW I CZAS ICH TRWANIA..... 61

YOUNG ATHLETE PERSONALITY MODEL USING THE EXAMPLE OF SELECTED SPORT DISCIPLINES

dr Paweł Piepiora , mgr Ilona Ciężczyk* , lic. Michał Krzesiński**

Introduction

In today's sport, where athletes' physical fitness is at the highest level, it is their mind that determines the winner. The mind should be understood here as the ability to control emotions, a very good knowledge of the border between weaknesses and strengths, focus, visualisation, self-confidence, mental strength and motivation. In order to increase the likelihood of success, intensive training is needed. This, in turn, depends on the coaching staff and the athlete him or herself - his or her personality, i.e. the value that defines an athlete as a social individual.

The purpose of this study was to attempt to specify and elaborate on the young athlete personality model. Athletes exhibit a personality that is typical for physically active people [Botwina, 2004; Lipowski, 2004; Piepiora and Piepiora, 2015; Piepiora et al. 2016]. The personality traits of athletes practising individual and team disciplines were compared. In connection with the above, the following hypotheses were put forward for verification:

1. The young athlete model is characterised by a medium level of neuroticism, extraversion, openness to experience and agreeableness and a high level of conscientiousness.
2. Athletes practising individual disciplines differ in their personality traits from athletes practising team disciplines.

The following study questions were then asked:

1. Do athletes practising an individual discipline differ from athletes practising a team discipline in the context of their personality?
2. Do athletes practising an individual discipline not exhibit personality differences with respect to athletes practising a team discipline?

Research method and subjects

The NEO-FFI personality inventory [Costa Jr. and McCrae, 2007] was applied for conducting the study. It is a tool used to measure the personality traits included in the five-factor personality model (neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness) and is known as the "Big Five" model. The results of the NEO-FFI personality questionnaire may be considered in terms of the psychometric aspect, which will enable us to relate the results of the person tested to the reference group, and the psychological aspect, in which we may distinguish between profile interpretation (characteristics of the individual) and functional interpretation (significance of personality and adaptability to the environment).

The test sample was purposefully selected by taking into account the nature of the study. A group of 60 individuals was recruited for the study, of whom:

* *University of Physical Education in Wrocław, Faculty of Sport Sciences*

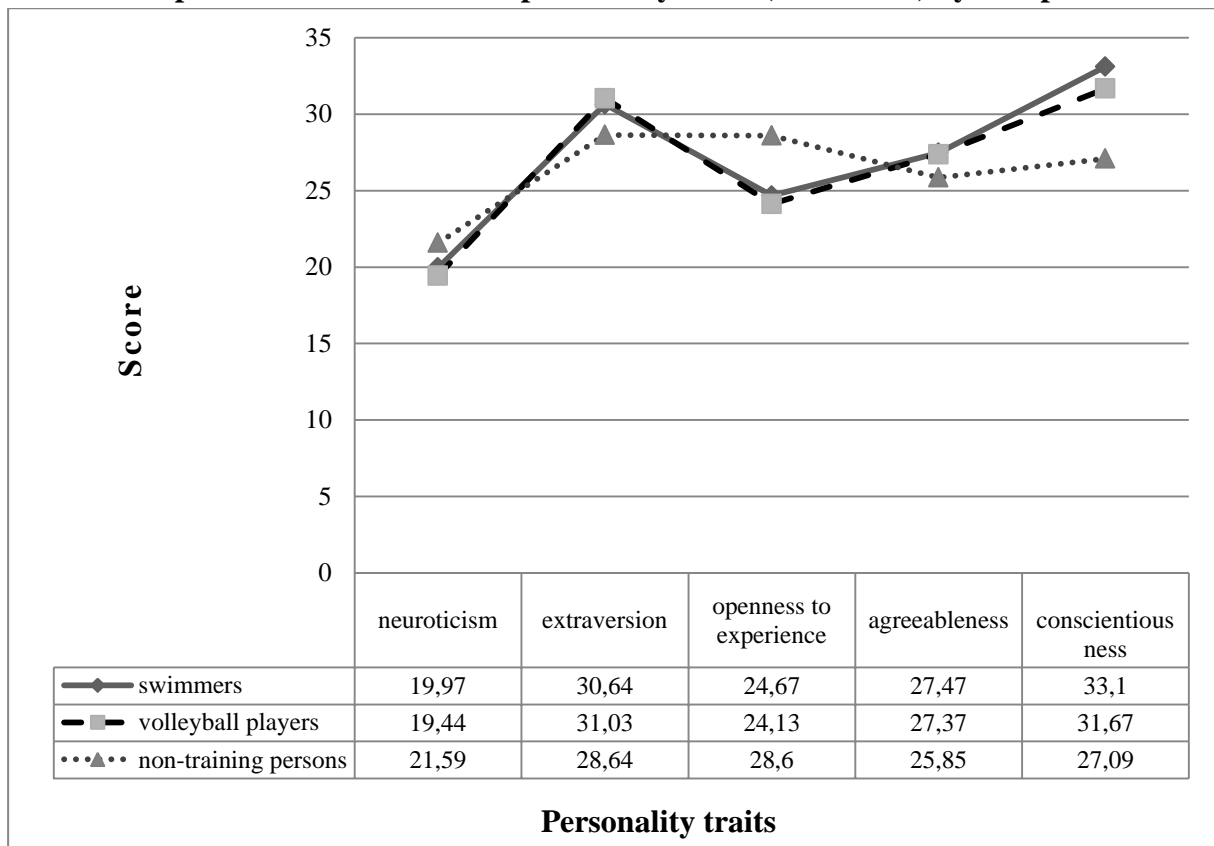
- 30 respondents were practising volleyball /a team sport/;
- 30 respondents were practising swimming /an individual sport/.

The persons who filled out the NEO-FFI questionnaire were boys aged 16-18. The test subjects engaged in regular sport training in such disciplines as swimming and volleyball. They were students of the Athletic Secondary School in Wrocław. The young athletes had had numerous sport successes, such as places on the podium in regional or national championships. The reference sample of non-training persons was based on the data compiled by the NEO-FFI authors for boys aged 16-18.

Results

Figure 1.

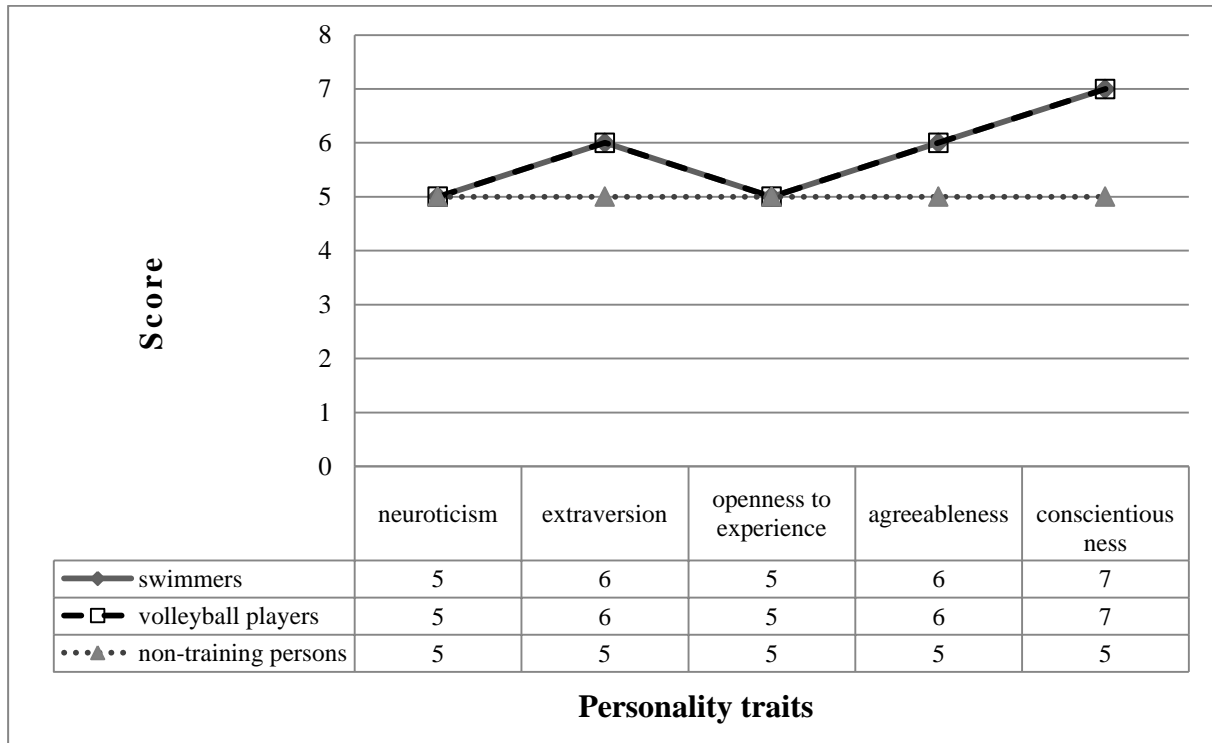
Comparison of mean levels of personality traits (raw scores) by discipline

The results of the analysis of the tests carried out proved to be statistically insignificant - the groups compared are similar to each other in all scales. Athletes, as opposed to non-training persons, are characterised by less neuroticism and openness to experience but greater extraversion, agreeableness and conscientiousness. Thus, the young athlete model, regardless of the discipline, is identical in the context of neuroticism, extraversion, openness to experience, conscientiousness and agreeableness.

Figure 2.

Comparison of mean levels of personality traits (sten scores) by discipline

The raw scores were converted into sten scores. It was assumed by the NEO-FFI authors that results in the 1-3 sten score range should be regarded as low scores, those in the 4-6 range - as medium scores and those in the 7-10 range - as high scores. An analysis of figure 2 and the personality sten score scale revealed that both swimmers and volleyball players exhibited a medium level of neuroticism (5), extraversion (6), openness to experience (5) and agreeableness (6), while their conscientiousness was at a high level (7).

The results of the persons not practising any sport disciplines are in the medium range on the sten score scale (5) for all of the five factors: neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness. As regards the comparison of non-training persons and competitive athletes, there is a significant difference on the conscientiousness scale and no significant differences with respect to the other factors.

For the purpose of a more in-depth analysis the basic descriptive statistics were calculated and a Kolmogorov-Smirnov test was performed, which examines the normality of the distribution of quantitative variables measured (tab. 1). It revealed that the distributions of all the variables measured, both in the swimmers' and the volleyball players' group, were in line with the normal distribution. A decision was, therefore, made to perform parametric tests and analyses in this study. The collective results of all the descriptive statistics calculated together with the normality of distribution test are summarised in table 2.

Table 1.

**Basic descriptive statistics of quantitative variables measured together
with Kolmogorov-Smirnov test**

	M	Mdn	SD	Sk.	Kurt.	Min.	Max.	K-S	Relevance
Swimming									
Neuroticism	19.97	21.00	8.46	-0.02	0.14	2.00	38.00	0.82	0.508
Extraversion	30.63	30.50	5.75	0.15	-0.64	21.00	43.00	0.50	0.964
Openness to experience	24.67	25.00	5.35	0.51	0.43	16.00	39.00	0.60	0.871
Agreeableness	27.47	27.50	5.77	-0.14	0.43	16.00	39.00	0.91	0.378
Conscientiousness	33.10	33.00	6.01	0.29	-0.05	22.00	46.00	0.68	0.737
Volleyball									
Neuroticism	19.43	19.00	5.67	0.11	0.19	7.00	32.00	0.64	0.804
Extraversion	31.03	31.00	2.75	0.36	1.44	26.00	39.00	0.89	0.407
Openness to experience	24.13	24.00	3.79	1.52	5.31	17.00	38.00	0.98	0.298
Agreeableness	27.37	27.50	5.35	-0.63	0.26	14.00	37.00	0.58	0.889
Conscientiousness	31.67	30.50	6.14	0.74	0.24	22.00	47.00	0.79	0.553

M - mean; *Mdn* - median; *SD* - standard deviation; *Sk.* - skewness; *Kurt.* - kurtosis; *K-S* - Kolmogorov-Smirnov test result

In order to examine whether the type of sport discipline has a statistically significant impact on the personality traits of the test subjects, a number of Student's t-tests for one sample, Wilcoxon tests for one sample, Student's t-tests for independent samples and Mann-Whitney *U* tests were performed. First, using a Student's t-test for one sample, it was checked whether the intensity of personality traits measured by a raw score is different between the swimmers and the subjects who did not practise any sport. As indicated by the values in table 3, there are statistically significant differences between the groups with regard to openness to experience and conscientiousness and differences significant at the level of the statistical trend with regard to extraversion. It turns out that non-training persons exhibit a higher level of openness to experience, while swimmers - a higher level of conscientiousness and extraversion when compared to the former. The measure of Cohen's *d* effect size for differences shows that the differences in conscientiousness are strong, in openness to experience - moderately strong and in extraversion - weak. There are no significant differences, at least at the level of the statistical trend, with regard to neuroticism and agreeableness, which means that the groups analysed exhibit a similar level of those traits.

Table 2.

**Differences in personality traits (raw scores) between swimmers
and non training persons**

	swimmers (n =30)		non-training persons	t	P	95% CI		Cohen's d
	M	SD	M			LL	UL	
Neuroticism	19.97	8.46	21.59	-1.05	0.302	-4.78	1.54	0.19
Extraversion	30.63	5.75	28.64	1.90	0.068	-0.15	4.14	0.35
Openness to experience	24.67	5.35	28.60	-4.03	<0.001	-5.93	-5.93	0.74
Agreeableness	27.47	5.77	25.85	1.53	0.136	-0.54	3.77	0.28
Conscientiousness	33.10	6.01	27.09	5.47	<0.001	3.76	8.26	1.00

In the next step, an analysis similar to the previous one was performed. This time, however, the comparison was made between the volleyball players and non-training persons. A Student's t-test for one sample revealed that these groups were different in terms of neuroticism, extraversion, openness to experience and conscientiousness. Volleyball players are characterised by higher levels of extraversion and conscientiousness, whereas non-training persons are more neurotic and open to experience. The strongest differences are those in relation to extraversion and openness to experience, while differences related to the other factors are moderately strong. The statistically insignificant result concerning agreeableness means that the groups compared did not differ in this regard.

Table 3.

**Differences in personality traits (raw scores) between volleyball players and non-
training persons**

	volleyball players (n = 30)		non-training persons	t	P	95% CI		Cohen's d
	M	SD	M			LL	UL	
Neuroticism	19.43	5.67	21.59	-2.08	0.046	-4.28	-0.04	0.38
Extraversion	31.03	2.75	28.64	4.77	<0.001	1.37	3.42	0.87
Openness to experience	24.13	3.79	28.60	-6.51	<0.001	-5.92	-3.09	1.19
Agreeableness	27.37	5.35	25.85	-1.30	0.202	-3.27	0.72	0.24
Conscientiousness	31.67	6.14	27.09	2.70	0.011	0.73	5.32	0.49

In the next step a number of Wilcoxon tests for one sample were performed. The choice of a non-parametric analysis was dictated by the fact that the results of personality traits converted into sten scores were analysed. It was checked, using this test, whether there

were any statistically significant differences in terms of sten scores for personality traits between swimmers and non-training persons. It turned out that such differences did exist with respect to extraversion, openness to experience, agreeableness, and conscientiousness. Swimmers achieved higher sten scores on the scales of extraversion, agreeableness and conscientiousness, while non-training persons only on the scale of openness to experience. The measure of the effect size r for differences indicates that these are at most moderately strong differences. There were no differences with respect to sten scores for extraversion; therefore the groups compared were within a similar range.

Table 4.

Differences in personality traits (sten scores) between swimmers and non training persons

	swimmers (n = 30)			non-training persons	Z	p	R
	M	Mdn	SD	Sten score			
Neuroticism	5.17	5.50	2.15	5.00	0.43	0.670	0.05
Extraversion	6.07	6.00	1.74	5.00	2.92	0.003	0.38
Openness to experience	4.30	5.00	1.73	5.00	-2.10	0.036	0.27
Agreeableness	5.93	6.00	2.08	5.00	2.04	0.042	0.26
Conscientiousness	7.07	7.00	1.62	5.00	4.36	<0.001	0.56

As regards the comparison between the volleyball players and the non-training group, it turned out that they differed with regard to sten scores for extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness. This time the group of volleyball players also obtained higher scores for extraversion, agreeableness and conscientiousness, and lower scores for openness to experience, which means that they exhibit a higher level of extraversion, conscientiousness and agreeableness in the sten score range, while non-training persons - a higher level of openness to experience. The measure of the effect size r for differences indicates that these are moderately strong differences. The subjects did not differ with regard to neuroticism.

Discussion

A factor determining the personality of an individual is his or her environment [Pervin, 1993; Plomin, 1994; Ridley, 2003, s. 664-668; Cervone and Pervin, 2011, s. 22]. Thus, for athletes it is the sport discipline that they practise. Of great importance is also the impact of the nature of this discipline - i.e. whether it involves individual or team rivalry. An analysis of research data concerning the personality of swimmers and volleyball players reveals a lack of difference with respect to personality traits. Athletes practising individual disciplines and those practising team sports do not exhibit different traits. Taking into account the previous studies on the personality of athletes [Garland et al. 1990, s. 355-370; Rychta, 1992, 1998, s. 275-322; Chirivella et al. 1994, s. 777-786; Piedmont et al. 1999, s. 769-777; Busato et al.

2000, s. 1057-1068; Szmajke and Wlazło, 2001, s. 89-102; Bernatek et al. 2006, s. 50-57; Bleidorn et al. 2010, s. 366-379; Shrivastaval et al. 2010, s. 39-42; Ilyasi et al. 2011, s. 527-530; Singh et al. 2012, s. 11-16; Piepiora et al. 2017, s. 52-55] an attempt was made to compare the results of these studies.

It follows from a meta-analysis that differences in personality traits (neuroticism, extraversion, agreeableness, conscientiousness and openness to experience) are likely to occur between training and physically inactive individuals. These differences manifest themselves on the scales of neuroticism (this trait has higher values in non-training persons), conscientiousness and extraversion (non-training persons achieve lower scores for this factor). Researchers from Slovenia and Croatia have also confirmed these findings in their own studies [Kajtna et al. 2004, s. 24-34].

In summary, one should note the significance of the fact that the personality model of a given athlete practising an individual or team discipline is a result of a long-term training process, both mental and physical, and the adaptation of his or her body to training on the edge of his or her capacity. Other components are the choice of a sport discipline as well as individual preferences and predispositions of the training individual.

Differences in the data obtained may be due to the nature of the discipline practised by an athlete. Swimming, as an individual discipline, requires a very high level of conscientiousness on the part of the training person. It is the young athletes themselves that have to work for their success, without being able to count on their teammates when they are having a bad day. They are expected to have very good organisational skills, diligence and persistence in overcoming barriers. Similar expectations are placed on athletes practising volleyball, which is, however, a completely different kind of discipline. First of all, it is a team discipline, where an individual may count on the support of his teammates on the field. As a result, they are more oriented towards another person and willing to help.

In addition, differences between non-training persons and athletes may be due to their respective lifestyles and to the specific nature of competitive (professional) sport. Athletes, in the broad sense, are willing to make sacrifices. In team disciplines they need to be oriented towards another person, in order to make a joint effort to achieve victory. They are subjected to pressure from the environment and from the supporters and spectators counting on them.

Conclusions

1. The young athlete personality model is characterised by a medium level of neuroticism, extraversion, openness to experience and agreeableness. The distinguishing indicator is a high level of conscientiousness in athletes practising sport on a competitive level.
2. Athletes practising individual (swimming) and team (volleyball) disciplines have a similar personality profile.
3. A comparison of the raw scores of volleyball players and swimmers revealed slight (statistically insignificant) differences on the scale of conscientiousness, with swimmers being more conscientious. No differences were noted with regard to neuroticism, extraversion, openness to experience and agreeableness.
4. An analysis of the results of non-training persons in comparison with training individuals indicates that persons not engaging in physical activity are more neurotic

and open to experience than training athletes as well as less extrovert, agreeable and conscientious.

5. It may be concluded from the study that sport is the determining factor in the evolution of athletes' personality - sport in its entirety, not particular disciplines.

References:

- Bernatek P., Cwyl S., Dudziak D., Szastarek I., Guskowska M. (2006) *Cechy temperamentu i osobowości zawodników sportów walki i zespołowych gier sportowych*, [w:] Parzelski D. (red.), *Psychologia w sporcie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Bleidorn W., Kandler C., Hulsheger U. R. (2010) *Nature and nurture of the interplay between personality traits and major life goals*, *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 99.
- Botwina R. (2004) *Osobowościowo-temperamentalne uwarunkowania sukcesu juniorów i seniorów w zapasach* [w:] Mikołajczyk M. (red.), *Korelaty psychologiczne aktywności ruchowej i sukcesów w sporcie. Z badań nad osobowością sportowców i studentów uczelni wychowania fizycznego*, PTNKF, Warszawa.
- Busato V., Prins F., Elshout J. (2000) *Intellectual ability, learning style, personality, achievement motivation and academic success of psychology students in higher education*, *Journal of personality and individual differences*, No. 29.
- Cervone D., Pervin L. A. (2011) *Osobowość: teoria i badania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Chirivella E. C., Martinez L. M. (1994) *The sensation of risk and motivational tendencies in sports: an empirical study*, *Personality and Individual Differences*, No. 16.
- Costa Jr P., McCrae R. (2007) *Inwentarz osobowości NEO-FFI* (adaptacja polska: Zawadzki B., Strelau J., Szczepaniak P., Śliwińska M.), Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa.
- Garland D. J., Barry J. R. (1990) *Personality and leader behaviors in collegiate football: a multidimensional approach to performance*, *Journal of Research in Personality*, nr 24.
- Ilyasi G., Salehian M. H. (2011) *Comparison of personality traits between individual and team athletes*, *Middle East Journal of Scientific Research*, Vol. 9, No. 4.
- Kajtna T., Tusak M., Barić R., Burnik S. (2004) *Personality in high-risk sports athletes*, *Kinesiology*, nr 36.
- Lipowski J. M. (2004) *Neurotyzm i ekstrawersja jako moderatory sukcesu dzieci uprawiających sport wyczynowy*, [w:] M. Mikołajczyk (red.), *Korelaty psychologiczne aktywności ruchowej i sukcesów w sporcie. Z badań nad osobowością sportowców i studentów uczelni wychowania Fizycznego*, PTNKF, Warszawa.
- Pervin L. A. (1993) *Personality: Theory and Research*, Bookbarn International, United Kingdom.
- Piedmont R., Hill D., Blanco S. (1999) *Predicting athletic performance using the five-factor model of personality*, *Personality and Individual Differences*, nr 27.
- Piepiora P., Piepiora D., Witkowski K. (2016) *Personality of the karatekas versus kumite sport fight systems (in view of the karate culture as the regulator of this interdependence)*, *Journal of Combat Sports and Martial Arts*, vol. 7, nr 1.
- Piepiora P., Piepiora Z. (2015) *The karate culture as the regulator of interdependence between permitted level of violence in different kumite systems and personality of contestants* [w:] Badura S., Mokrys M. (red.), *Human And Social Sciences at the Common Conference (HASSACC)*. October 2015, Vol. 3, No. 1, EDIS - Publishing Institution of the University of Zilina.
- Piepiora P., Superson M., Witkowski K. (2017) *Osobowość a masa ciała i poziom tkanki tłuszczowej na przykładzie zawodniczek piłki siatkowej*, *Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku*, vol. 2, nr 20.
- Plomin R. (1994) *Genetics and Experience: The Interplay between Nature and Nurture*, Newbury Park, CA (Sage).
- Ridley M. (2003) *Nature Via Nurture: Genes, Experience, and What Makes Us Human*, HarperCollins, New York.
- Rychta T. (1992) *Cechy osobowości i ich funkcje regulacyjne*, *Trening*, nr 1.
- Rychta T. (1998) *Osobowość a zachowanie celowe sportowców*, COS, Warszawa.
- Singh G., Manoj K. (2012) *International Journal of Academic Research in Buisness and Social Sciences*, No. 3.

Shrivastava P., Gopal R., Singh Y. (2010) *A Study of Personality Dimensions in Sports Performance*, Journal of Exercise Science and Physiotherapy, No. 1.

Szmajke A., Wlazło E. (2001) *Paradoks korzystnej reputacji: samoocena i reputacja w grupie własnej jako predyktory oceniania innych członków grupy*, [w:] Wlazło E. (red.), *Studenci wychowania fizycznego w ocenie psychopedagogicznej*, AWF Wrocław.

Summary

Background and aim: This article concerns a topic in the field of sport psychology. Its purpose was to create a young athlete personality model and to identify differences regarding this model among individual and team sport athletes. **Material and methods:** The young athlete model was developed using the five-factor personality inventory (NEO-FFI). The test sample consisted of boys (N = 60) aged 16-18, who engaged in competitive volleyball (N = 30) and swimming (N = 30). **Results:** The results of the study led to the conclusion that the young athlete model based on NEO-FFI is characterised by a medium level of neuroticism, extraversion, openness to experience and agreeableness, while the element determining success and, at the same time, distinguishing training from non-training persons is the degree of conscientiousness. **Conclusions:** In addition, individual sport athletes do not differ in their personality profile from team sport athletes. The final conclusion drawn is that the personality of an athlete is shaped by sport in the broad sense and not by particular sport disciplines.

Key words: sport psychology, personality, NEO-FFI, volleyball, swimming

MODEL OSOBOWOŚCI MŁODEGO SPORTOWCA NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH DYSCYPLIN SPORTOWYCH

Streszczenie

Zasadność i cel: Artykuł dotyczy tematu z zakresu psychologii sportu. Jego celem było stworzenie modelu osobowości młodego sportowca i określenie różnic dotyczących tego modelu wśród sportowców indywidualnych i drużynowych. **Material i metody:** Model młodego sportowca został opracowany przy użyciu pięcioczynnikowego inwentarza osobowości (NEO-FFI). Badana próba składała się z chłopców (N = 60) w wieku 16-18 lat, którzy trenują wyczynowo siatkówkę (N = 30) i pływanie (N = 30). **Wyniki:** Wyniki badania doprowadziły do wniosku, że młody sportowiec opisany według metody NEO-FFI charakteryzuje się średnim poziomem neurotyczności, ekstrawersji, otwartości na doświadczenie i ugodowości, a jednocześnie elementem determinującym sukces i odróżniającym trenujących od osób nietrenujących jest stopień sumienności. **Wnioski:** Ponadto sportowcy indywidualni nie różnią się pod względem profilu osobowości od sportowców drużynowych. Ostateczny wniosek jest taki, że osobowość sportowca kształtowana jest przez sport w szerokim znaczeniu, a nie przez poszczególne dyscypliny sportowe.

Słowa kluczowe: psychologia sportu, osobowość, NEO-FFI, siatkówka, pływanie

POZIOM WYBRANYCH ZDOLNOŚCI MOTORYCZNYCH MŁODYCH BADMINTONISTÓW W ASPEKCIE ALOMETRII ICH ROZWOJU FIZYCZNEGO

*dr Michał Żak**, *prof. dr hab. Stanisław Żak**, *dr hab. Janusz Jaworski**, *prof. nadzw.*

Wprowadzenie

Powszechnie wiadomo, że wysokość ciała, a także jego masa, posiadają istotne znaczenie w kształtowaniu poziomu sportowego, na poszczególnych etapach szkolenia, w wielu dyscyplinach sportu (w tym również u badmintonistów). Ważne wydają się też interakcje cech morfologicznych z poziomem niektórych zdolności motorycznych. Ich wzajemne powiązania wynikają - jak można przypuszczać - początkowo z dużego zróżnicowania młodych adeptów sportu w zakresie zaawansowania w rozwoju biologicznym. W późniejszym okresie mogą być przyczyną selekcji, polegającej na wyborze do dalszego szkolenia osobników zaprogramowanych genetycznie jako wysokorosłych lub akceleratorów. Abstrahując od pokrewieństwa metodologicznych rozwiązań, aktualne eksploracje w zakresie zagadnień związanych z motorycznością są zorientowane na rozpoznanie biologicznych uwarunkowań ruchów człowieka, skalkulowanych w aspekcie związków przynowo-skutkowych pomiędzy strukturą i funkcją ludzkiego ciała [Eston i Reilly 2000; Quinta, 2005; Kent, 2006]. Świadczą o tym naukowe dokonania uczonych tak z Polski, jak i z zagranicy. Ze światowego przeglądu literatury przedmiotu wynika, że rezultaty badań na tym polu są skierowane w stronę poznania różnorodnych problemów związanych z predyspozycjami dotyczącymi przygotowania zawodników do aktywności sportowej w różnych dyscyplinach sportu. Doskonale uwidaczniają to publikacje wybitnego amerykańskiego uczonego R. Maliny [2015] oraz kooperujących z nim twórców kryteriów metodologicznych w zakresie badań biologicznych determinantów sportowej motoryczności [przeгляд: Mleczko, 2017].

W naszym kraju istota poszukiwań badawczych była zdominowana potrzebą oddania w ręce praktyków obiektywnych mierników oceny sprawności fizycznej [Osiński, 2003; Raczek, 2010; Szopa i in. 2000]. Jak dotąd, nie weryfikowano jednak ich wartości aplikacyjnych. Tworzono i zalecano je „a priori” do wykorzystania. Dotyczy to w sposób szczególny relatywnego spojrzenia na możliwości funkcjonalne sportowców [Haleczko i Paliga, 1990, s. 313-332; Żak, 1991; Szopa i in. 2000; Haleczko, 2002, s. 45-56, 2003, s. 33-39, 2004, s. 63-72, Haleczko i Włodarczyk, 2006, s. 51-60, Januszewski i Mleczko, 2004, s. 37-49; Migasiewicz, 2006; Ignasiak i in. 2007; Pietraszewska, 2011]. Zmieniające się z wiekiem kompleksy cech i zdolności motorycznych determinujących poziom sportowy trenujących zawodników, mogą świadczyć również o alometrii rozwoju poszczególnych zmiennych wprowadzanych do modelu mistrza. Spojrzenie na procesy treningowe przez pryzmat zjawiska alometrii obserwowanej w ontogenezie, wynika więc ze znanego prawa biologicznego, w myśl którego rozwój struktury ciała zawsze poprzedza kształtowanie się jego funkcji [Szopa i in. 2000]. Aplikując ćwiczenia treningowe młodym sportowcom należy mieć więc na uwadze fakt, że rozwój talentu sportowego jest procesem i to zindywidualizowanym oraz wysoce dynamicznym. Musi on uwzględniać wysokość ciała,

* Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

stopień dojrzałości biologicznej trenujących zawodników, zmiany behawioralne oraz zachodzące między nimi interakcje [Malina, 2016, s. 11-24]. Inaczej mówiąc, ocena efektów działalności ruchowej sportowca musi uwzględniać łączny wymiar obejmujący aspekty strukturalne, rozwojowe oraz funkcjonalne. Zjawisko to z największą siłą akcentuje się w okresie progresywnego rozwoju i wydaje się szczególnie istotne w sporcie dzieci i młodzieży.

Celem niniejszego doniesienia jest rozstrzygnięcie czy i w jakim stopniu czynnik zaawansowania w rozwoju, określony wiekiem wysokości ciała, różnicuje wyselekcjonowane zdolności motoryczne o podłożu energetycznym i informacyjnym badmintonistów w wieku 11 - 19 lat.

Material i metody

Badaniom poddano 96 badmintonistów, w trzech grupach wieku kalendarzowego: 11 - 13 lat (młodzicy - 40), 14 - 16 lat (juniorzy młodsi - 32), 17 - 19 lat (juniorzy - 24). Wszyscy rekrutowali się z czołowych ośrodków szkolenia sportowego w Polsce. Analizie poddano ich wiek morfologiczny, oszacowany na podstawie tabel i wzorów zaproponowanych przez Pilicza i in. [2002] oraz 10 cech somatycznych, 10 zdolności motorycznych o podłożu energetycznym i 16 zdolności koordynacyjnych. Pomiary cech somatycznych dokonane zostały techniką Martina i obejmowały następujące zmienne:

- a) długościowe - wysokość ciała mierzona w pozycji stojącej wyprostowanej, antropometrem, od podstawy pomiaru (basis) do punktu vertex, długość kończyny górnej (a - da), wysokość siedząc, mierzonej w pozycji siedzącej od płaszczyzny, na której siedziała osoba badana do punktu vertex, zasięg ramienia z rakieta przy chwycie rakietki sposobem forhendowym,
- b) szerokościowe - szerokość barków (a - a) i miednicy (bioder) (ic - ic), mierzone dużym cyrklem kabłąkowym,
- c) masę ciała - badaną w stroju gimnastycznym, bez obuwia, określaną za pomocą wagi TANITA TBF-551,
- d) otłuszczenie ciała oraz LBM - określane na podstawie wyników otrzymanych przy użyciu wagi TANITA TBF-551,
- e) gibkość - badaną poprzez głębokość skłonu w przód w pozycji siedząc (siad prosty) - jako właściwość pośrednia między cechami anatomicznymi a funkcjonalnymi [Eurofit, 1993],
- f) amplitudę ruchów w stawie promieniowo-nadgarstkowym, mierzona w czterech podstawowych kierunkach (w płaszczyźnie strzałkowej i czołowej), za pomocą goniometru elektronicznego.

Wychodząc z założenia, że testy sprawności motorycznej winny mierzyć wszechstronną w badaniach wykonano następujące próby:

- a) skok w dal z miejsca - jako próba siły eksplozywnej kończyn dolnych,
- b) rzut piłką lekarską (2 kg) oburącz w pozycji rozkroczonej z nad głowy stojąc przodem i tyłem do kierunku rzutu - siła eksplozywna kończyn górnych,
- c) siła ścisku dłoni - mierzona dynamometrem dłoniowym jako pomiar siły statycznej,

- d) bieg ze zmianą kierunku poruszania się po kopercie - (łączy czas trzech powtórzeń bez przerwy) - jako pomiar „zwinności”,
- e) bieg wahadłowy 10 x 5 metrów [Eurofit, 1993] - jako pomiar zdolności szybkiej mobilizacji mięśni,
- f) beep test - jako pomiar wytrzymałości krążeniowo - oddechowej [Eurofit, 1993],
- g) siła mm. brzucha - mierzona według instrukcji Międzynarodowego Testu Sprawności Fizycznej [Pilicz i in. 2002],
- h) próba mocy określana według testu zaproponowanego przez Spieszego i in. [2009] - bieg wahadłowy 10 x 3 metry, rzut piłką lekarską (1 kg) z nad głowy z kłęk, tapping piłką lekarską (2 kg) - 10 cykli uderzeń piłką, trzymana oburącz nad głową, o ścianę i o podłoże między rozstawionymi kończynami dolnymi, mierzonych czasem wykonania próby.

Uwzględniając współczesne tendencje obserwowane w nauce, w zakresie pomiaru predyspozycji koordynacyjnych [Starosta, 2006; Hirtz, 2007] zastosowano testy komputerowe badające:

- a) różnicowanie kinestetyczne parametrów czasowych ruchu,
- b) częstotliwość ruchów ręki,
- c) koordynacje wzrokowo-ruchową,
- d) orientację przestrzenną (tryb dowolny oraz wymuszony),
- e) czas reakcji słuchowej,
- f) czas reakcji wzrokowej,
- g) czas reakcji z wyborem z wyborem (na bodziec wzrokowy lub słuchowy),
- h) rytmizację ruchów,
- i) sprzężenie ruchów.

Dokładny opis, wymagania sprzętowe, ustawienia programu znajdzie czytelnik w monografii Jaworskiego [2012].

Metody statystycznego opracowania materiału

Szukano zależności przyczynowo-skutkowej pomiędzy poszczególnymi cechami somatycznymi, zdolnościami motorycznymi a zaawansowaniem w rozwoju fizycznym obserwowanych badmintonistów - przy zastosowaniu modelu korelacji liniowej. Wprowadzone do analizy zmienne zostały unormowane na średnie i odchylenia standardowe rezultatów uzyskanych przez ww. grupy sportowców. Istotność statystyczną uzyskanych współczynników ustalono wykorzystując program Statistica PL, na poziomie ufności 0,05. Zależności dodatnie interpretowano jako pozytywny wpływ większego zaawansowania w rozwoju fizycznym na lepsze rezultaty uzyskane w poszczególnych próbach sprawności motorycznej lub korzystniejsze komponenty somatyczne.

Wyniki badań

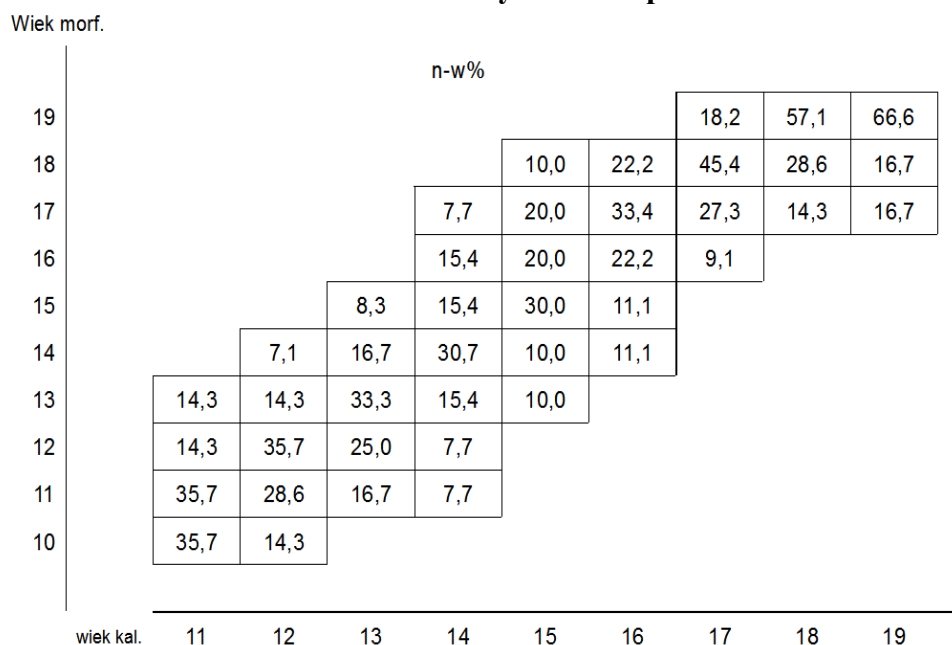
W badaniach wieku morfologicznego 11 - 19-letnich badmintonistów uzyskano w większości przypadków rozkłady w znacznym stopniu zbliżone do normalnych (rys. 1), aczkolwiek w młodszych rocznikach stwierdzono nieco większą liczbę chłopców opóźnionych w rozwoju w stosunku do akcelerantów. W grupie czternastolatków proporcje te uległy jednak wyrównaniu, zaś w następnych rocznikach wzrosła liczba osobników uznanych

za przyspieszonych w rozwoju lub zaprogramowanych genetycznie jako wysokorośli. Skośne rozkłady (w kierunku górnej granicy wieku morfologicznego) zaobserwowano jedynie we frakcji juniorów starszych (17 - 19 lat).

Wiek morfologiczny w istotny sposób różnicuje badanych badmintonistów, a zjawisko to w największym stopniu dotyczy grupy juniorów młodszych (14 - 16 lat). W tej frakcji chłopców całkowita zmienność zaawansowania w rozwoju fizycznym zamyka się w granicach 11 - 18 lat (rys. 1), a największą rozpiętość wieku morfologicznego, sięgająca granicy 7 lat obserwuje się w kategorii wieku kalendarzowego 14 lat. Wyraźne, ale nieco mniejsze zróżnicowanie wieku morfologicznego (rozpiętość 4 - 5 lat) uwidacznia się w grupie młodzików, zaś w całej populacji badanych badmintonistów jest najmniejsze wśród juniorów starszych (4 - 3 lata).

Rysunek 1.

Rozkłady liczebności w kategoriach wieku kalendarzowego oraz morfologicznego badmintonistów wyrażone w procentach

Źródło: opracowanie własne

Charakterystycznych wyników dostarczyła analiza korelacji pomiędzy wielkościami określającymi budowę ciała i amplitudę ruchów a wiekiem morfologicznym (tab. 1).

Tabela 1.

Wielkości współczynników korelacji wybranych cech somatycznych i gibkości z wiekiem morfologicznym u badanych badmintonistów

Zmienna \ Grupa	Młodzicy	Juniorzy młodsi	Juniorzy starsi
Długość kończyn górnych	0,886*	0,793*	0,798*
Wysokość siedząc	0,939*	0,915*	0,401*
Szerokość barków	0,731*	0,802*	0,186
Szerokość bioder	0,814*	0,734*	0,282
Masa ciała	0,855*	0,693*	0,398*
% tłuszczu	0,046	- 0,196	- 0,302
LBM	0,945*	0,822*	0,536*
Zasięg ramienia z rakieta	0,924*	0,887*	0,830*
Ruchomość nadgarstka	0,269	0,556*	0,220
Gibkość kręgosłupa	0,141	0,308	0,049

*Istotność statystyczna przynajmniej na poziomie 0,05

Źródło: *opracowanie własne*

W zakresie wszystkich parametrów długościowych ciała uzyskano wysokie współczynniki korelacji. Zastanawia tylko spadek ich siły w grupie juniorów starszych (wiek 17 - 19 lat). Zjawisko to jest widoczne w jeszcze większym stopniu w przypadku cech szerokościowych ciała. Szerokość barków i bioder w grupie najstarszej nie wykazuje już istotnych statystycznie związków z wiekiem morfologicznym. Masa ciała i masa ciała szczupłego korelują z wiekiem morfologicznym we wszystkich badanych frakcjach, przy czym siła tych dodatnich zależności ulega wyraźnemu osłabieniu z wiekiem badanych. Zastanawia natomiast fakt braku omawianych związków w odniesieniu do procentowej zawartości tłuszczu. Co ciekawe, współczynniki korelacji w starszych rocznikach posiadają wartości ujemne. W całym badanym okresie 11 - 19 lat gibkość ciała oraz ruchomość nadgarstka generalnie nie wykazują znamiennych związków z wiekiem morfologicznym. Wyjątek od tej reguły stanowią dane otrzymane w kategorii 14 - 16 lat.

Z analizy związków przyczynowo-skutkowych wieku morfologicznego ze zdolnościami motorycznymi o podłożu energetycznym wynika, że bardziej zaawansowani w rozwoju fizycznym badmintoniści osiągają wyższy poziom zdolności kondycyjnych. Nie wszystkie uzyskane współczynniki korelacji są jednak istotne statystycznie. Zjawisko to dotyczy zwłaszcza grupy juniorów starszych (tab. 2).

Tabela 2.

Wielkość współczynników korelacji poszczególnych zdolności kondycyjnych z wiekiem morfologicznym u badanych badmintonistów

Zmienna \ Grupa	Młodzicy	Juniorzy młodzi	Juniorzy starsi
Skok w dal z miejsca	0,106	0,468*	0,270
Bieg 10 x5 m	0,238	0,139	0,249
Beep test (wytrzymałość krążeniowo-odechowa)	0,163	0,362*	0,082
Bieg po „kopercie”	0,126	0,190	0,149
MMA kończyn dolnych	0,576*	0,461*	0,401*
MMA ramion	0,801*	0,829*	0,255
Siła mm brzucha	0,116	0,266	0,556*
Rzut piłką lekarską w przód	0,564*	0,784*	0,256
Rzut piłką lekarską w tył	0,760*	0,757*	0,246
Siła dłoni (statyczna)	0,531*	0,818*	0,301

*Istotność statystyczna przynajmniej na poziomie 0,05

Źródło: *opracowanie własne*

Znamienne związki z wiekiem wysokości ciała obserwuje się tutaj w przypadku MMA kończyn dolnych oraz siły mięśni brzucha. Najwięcej istotnych zależności dotyczy natomiast juniorów młodszych. Wyniki większości testów są tutaj silnie skorelowane z wiekiem morfologicznym, przy czym związki te mają wartości dodatnie. Brak istotności statystycznej uwidacznia się tylko w przypadku biegu wahadłowego 10 x 5 m, biegu po kopercie oraz siły mięśni brzucha. U młodzików układ obserwowanych związków jest bardziej zróżnicowany. Znamienne związki z wiekiem wysokości ciała dotyczą bowiem pięciu prób, a mianowicie: MMA ramion i kończyn dolnych, rzutu piłką lekarską w przód i w tył oraz siły statycznej. Wyniki pozostałych sprawdzianów wykazują wprawdzie dodatnie tendencje zależności z wiekiem morfologicznym, ale większość tych powiązań nie jest znamienne.

Diametralnie różne wyniki dostarcza analiza współczynników korelacji dotyczących zależności poziomu zdolności koordynacyjnych od wieku morfologicznego (tab. 3). Obserwowane związki są tutaj w większości nieistotne statystycznie i podlegają niekiedy różnokierunkowym zmianom z wiekiem badmintonistów. W całej obserwowanej populacji istotne zależności pojawiają się sporadycznie i dotyczą tylko niektórych prób koordynacyjnych. Zjawisko to uwidacznia się szczególnie w grupie młodzików.

Tabela 3.

Wielkość współczynników korelacji poszczególnych zdolności koordynacyjnych z wiekiem morfologicznym u badanych badmintonistów

Zmienna/jednostka pomiaru	Grupa	Młodzicy	Juniorzy młodszy	Juniorzy starsi
Różnicowanie kinestetyczne parametrów czasowych ruchu/piksel		0,065	0,225	-0,124
Częstotliwość ruchów ręki/ n		0,097	0,556*	0,293
Czas reakcji wzrokowej min. /msek.		0,491*	-0,034	0,090
Czas reakcji wzrokowej śred. /msek.		0,595*	0,206	0,060
Czas reakcji wzrokowej max. /msek.		0,564*	0,175	0,167
Czas reakcji słuchowej min. /msek.		0,519*	-0,009	0,184
Czas reakcji słuchowej śred. /msek.		0,407*	-0,023	0,183
Czas reakcji słuchowej max. /msek.		0,182	0,070	0,147
Czas reakcji z wyborem min. /msek.		0,200	0,319	0,138
Czas reakcji z wyborem śred. /msek.		0,233	0,198	0,260
Czas reakcji z wyborem max. /msek.		0,270	0,168	0,145
Rytmizacja		0,033	0,160	0,021
Sprężenie ruchów/ sek.		0,305*	0,289	-0,077
Koordinacja wzrokowo ruchowa/ sek.		0,201	0,271	0,612*
Orientacja przestrzenna (tryb dowolny)/ sek.		0,291	0,338	0,374
Orientacja przestrzenna (tryb dowolny)/ n poprawnych reakcji		0,328*	0,320	-0,049

*Istotność statystyczna przynajmniej na poziomie 0,05

Źródło: *opracowanie własne*

Zakończenie

Interpretację uzyskanych wyników próbowano przeprowadzić w kontekście spostrzeżeń innych autorów, mimo że dorobek - prezentowany zwłaszcza w rodzimej literaturze przedmiotu w omawianej problematyce - okazał się bardzo skromny, a prowadzone badania dotyczyły na ogół tylko wybranych zagadnień oraz wyizolowanych zmiennych [przegląd zagadnienia - Laffaye i in. 2015, s. 584-590] Z tych też względów omawiając wyniki zaprezentowanych badań wykorzystano głównie doświadczenia trenerów oraz obserwacje własne.

Przeprowadzona analiza potwierdziła dużą zmienność wieku wysokości ciała w poszczególnych grupach szkoleniowych. Największą wśród juniorów młodszych. Zaznaczyć wszelako należy, że w populacji chłopców okres 13 - 15 lat jest identyfikowany z fazą pokwitania. Są to również lata tzw. skoku pokwitaniowego wysokości ciała. Na tym etapie rozwoju widoczna jest także zwiększona wariancja wielkości podstawowych cech somatycznych [Szopa i in. 2000; Wolański, 2012; Chrzanowska i in. 2013, s. 73-80].

Przedstawione rozkłady wieku morfologicznego u obserwowanych sportowców w dużym stopniu korespondują z wynikami uzyskanymi przez innych autorów, którzy swe spostrzeżenia oparli na reprezentatywnym materiale populacji dzieci i młodzieży [Żak, 1991; Szopa i in. 2000; Pilicz i in. 2002]. Skośne rozkłady wieku wysokości ciała, stwierdzone

w grupie najstarszych badmintonistów, może być spowodowane przyjętą metodą obliczenia wieku wysokości ciała. Różnicowanie starszych chłopców w kierunku powyżej określonego wieku morfologicznego, w miarę zbliżania się do kategorii wieku 18 - 19 lat, jest siłą rzeczy ograniczone. Po okresie pokwitania obserwuje się bowiem wyraźne zwolnienie procesów wzrastania podstawowych cech somatycznych, a przyjęte normy wysokości ciała praktycznie kończą się u chłopców w wieku 19 lat. Nie oznacza to jednak braku oddziaływania w tym względzie procesów selekcji, w wyniku której osobnicy opóźnieni w rozwoju fizycznym są zbyt wcześnie eliminowani z dalszego szkolenia, na korzyść jednostek lepiej rozwiniętych fizycznie (przyczyna: wpływ genów warunkujących np. małą lub dużą wysokość ciała - czynnik genetyczny lub czynnik rozwojowy - dynamika zmian) [Szopa, 1990].

Duża zmienność populacji badmintonistów w obrębie wieku rozwojowego (morfologicznego) implikowała konieczność postawienia kluczowego w tym zakresie pytania: Czy różnicuje on w sposób widoczny wszystkie istotne dla poziomu sportowego cechy somatyczne? Odpowiedź na to pytanie wydaje się jednoznaczna, aczkolwiek do rozstrzygnięcia pozostaje kwestia na ile to zjawisko modelowane jest w badanej populacji procesami naboru i selekcji. Otrzymane wyniki są o tyle oczywiste, na ile wysokość ciała jest najbardziej reprezentatywną i zarazem najbardziej kompleksową cechą, ułatwiającą ocenę rozwoju biologicznego człowieka. Konstatacja ta wzmacnia poglądy innych autorów, z których wynika, że w okresie progresywnego rozwoju dzieci i młodzieży rozwój somatyczny i motoryczny przebiega własnymi torami a do oceny wieku morfologicznego wystarczy wykorzystywać wiek masy i wysokości ciała z pominięciem wieku kalendarzowego [Januszewski i in. 2010, s. 17-38]. Wprawdzie wiadomo, że poszczególne elementy ciała wzrastają w różnym tempie i czasie [Wolański, 2012], to jednak ich związki ze sobą są zawsze realne i widoczne. Wysokie współczynniki korelacji parametrów długościowych ciała z wiekiem morfologicznym można więc uznać za ewidentną prawidłowość. Spadek ich siły w grupie juniorów starszych też nie może dziwić. Przypomnieć bowiem należy, że ta grupa badmintonistów była zbiorowością najmniej liczną, bo preselekcjonowaną i w związku z tym najmniej zróżnicowaną pod względem wieku morfologicznego. Można też uznać, iż w tym wieku kalendarzowym zastosowana metoda określania wieku rozwojowego posiada ograniczoną diagnostyczność i wskazuje raczej na wysokorosłość i wielkość ciała zaprogramowane genetycznie. Zjawisko to jest widoczne w jeszcze większym stopniu w przypadku cech szerokościowych ciała, które nie wykazują już istotnych statystycznie związków z wiekiem morfologicznym.

O ile korelacje pomiędzy wszystkimi cechami długościowymi z wiekiem wysokości ciała są oczywiste, o tyle odrębnego omówienia wymagają te związki w przypadku komponentów masy ciała. Dodatkowo związki obserwowane we wszystkich badanych frakcjach oraz ich osłabienie zgodne z wiekiem badanych wskazuje na fakt, że rozwój cech długościowych ciała jest zgodny z przyrostami jego masy. Brak tych związków w odniesieniu do procentowej zawartości tłuszczu i ich ujemne wartości w starszych rocznikach może sugerować, że wraz z postępowaniem wieku wysokości ciała procent zawartości tłuszczu w organizmach badanych badmintonistów ulega zmniejszeniu. Oczywiście nie musi to świadczyć wyłącznie o redukcji tkanki tłuszczowej, ale również - a może przede wszystkim - o szybszych przyrostach wysokości ciała niż masy tłuszczu. Zjawisko to może posiadać także związek ze wzmożoną aktywnością fizyczną - u badmintonistów określaną jako duży wysiłek

fizyczny [Cabello i in. 2003, s. 62-66.; Hughes i Cosgrovee, 2007; Liddane, 2001; Ooi i in. 2009; Laffaye i in. 2015, s. 584-590].

Obserwowane w kategorii wieku 14 - 16 lat związki wieku morfologicznego z ruchomością nadgarstka (tylko w tej kategorii wieku) mogą znajdować przyczynę w charakterystycznej dla tego okresu fazy pokwitania (wyraźna zmiana proporcji w obrębie cech długościowych ciała, szybszy przyrost kończyn górnych oraz niekiedy związane z tym osłabienie mięśni).

W podsumowaniu tej części dyskusji wydaje się, że uzyskane wyniki w zakresie cech somatycznych mogą być przydatne w dalszych rozważaniach nad strukturą somatyczną badmintonistów i jej powiązań ze sprawnością motoryczną oraz uzyskiwanymi przez nich wynikami w zawodach sportowych.

Generalizując można uznać, że dodatnie wartości wszystkich współczynników korelacji, obserwowane w trzech kolejnych przedziałach wieku kalendarzowego, sugerują istotne znaczenie wieku morfologicznego badanych badmintonistów w rozwoju ich zdolności o podłożu energetycznym. Zaznaczyć wszelako należy, że wielkości współczynników korelacji przejawiają tendencje malejące wraz z wiekiem (stażem zawodniczym) i w grupie najstarszej tracą przeważnie swój znamieny charakter. Być może zjawisko to jest spowodowane wyrównywaniem poziomu cech somatycznych, znajdujące swoje uzasadnienie w procesach selekcji. W młodszych grupach na uwagę zasługuje fakt silnych powiązań wieku morfologicznego z wynikami tych prób, które wysyczone są czynnikiem MMA [Szopa i in. 2000], przy czym zjawisko to - co wymaga szczególnego podkreślenia - najmocniej zaznacza się w przypadku testów kompleksowych. Za oczywiste uznać też należy dodatnie związki siły statycznej z wiekiem morfologicznym. Można więc powiedzieć - co zrozumiałe i zgodne z powszechnie znaną prawidłowością - że sile mięśniowej gracza sprzyjają większe parametry cech somatycznych. Zastanawia natomiast fakt stosunkowo niskich (nieistotnych statystycznie) związków z wiekiem morfologicznym wyników prób polegających na szybkiej zmianie kierunku biegu lub wykonaniu szybkich nawrotów. Ta zdolność może mieć bowiem istotne znaczenie dla efektywności prowadzonej gry w badmintonie. Wydaje się, że w wielu przypadkach - zwłaszcza w początkujących grupach - nadmierna wysokość ciała nie sprzyja uzyskiwaniu dobrych rezultatów w tych próbach. Że nie jest to regułą, świadczą dodatnie wartości współczynników korelacji. Brak istotności statystycznej lub jej niski poziom w przypadku wytrzymałości wymaga również szerszej dyskusji, tym bardziej, że w dotychczasowej literaturze przedmiotu zgodnie podkreślano negatywny wpływ wyższych od średnich wielkości podstawowych cech somatycznych na kształtowanie się wskaźników wydolności fizycznej [m.in. Szopa i in. 1985].

Na podstawie przeprowadzonych analiz można również sądzić, że podstawowe cechy somatyczne nie stanowią właściwości organizmu decydujących o kształtowaniu się zdolności koordynacyjnych w rozwoju osobniczym badmintonistów. Dowodzi to też, iż zdolności te nie korelują w większym stopniu z cechami morfologicznymi i stanowią odrębną grupę zdolności o złożonym i wieloaspektowym charakterze, związanych ze stanem i funkcjonowaniem centralnych ośrodków układu nerwowego i narządów zmysłów. Jak tedy wytłumaczyć istotne statystycznie związki szybkości reakcji, sprzężenia ruchów oraz orientacji przestrzennej z wiekiem morfologicznym w grupach młodzików? Wydaje się, że istota tego zjawiska jest dość złożona i da się zinterpretować jedynie przy założeniu, iż te zdolności koordynacyjne

korelują z techniką ćwiczonych elementów technicznych - tak ważnych w uzyskiwaniu dobrych wyników sportowych, nie tylko w badmintonie. Osobnicy przyspieszeni w rozwoju zazwyczaj wcześniej rozpoczynają uprawianie sportu, dysponują więc na początku szkolenia dłuższym stażem treningowym. Dłuższa frekwencja w treningach powoduje, że akceleranci uzyskują w zakresie zdolności koordynacyjnych przewagę nad swoimi rówieśnikami opóźnionymi w rozwoju, których udział w treningach - siłą rzeczy, w tym okresie szkolenia bywa często dużo mniejszy. Kształtowanie techniki gry zależy przecież od poziomu zdolności koordynacyjnych, a wyższy jej poziom, wpływa równocześnie na rozwój potencjału koordynacyjnego [Starosta, 2006].

Zastanawia również fakt ujemnej korelacji koordynacji wzrokowo-ruchowej z wiekiem morfologicznym w grupie juniorów. Wydaje się jednak, że w tej frakcji w większym stopniu należy mówić już o wielkości ciała niż rozwoju biologicznym (dużo mniejsza diagnostyczność zastosowanej metody określania wieku morfologicznego), a nadmierna wysokość ciała może w dużym stopniu obniżać poziom koordynacji. Związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy częstotliwością ruchów a zaawansowaniem wieku somatycznego we frakcji juniorów młodszych wytłumaczyć można z kolei znana prawdą, iż to zdolności koordynacyjne, warunkowane procesami pobudzania i hamowania, leżą na pograniczu z predyspozycjami energetycznymi [Szopa i in. 2000].

W podsumowaniu dyskusji należy z całą stanowczością zaznaczyć, że analiza uzyskanych wyników potwierdziła znane zjawisko związków przyczynowo-skutkowych poziomu zdolności kondycyjnych z zaawansowaniem w rozwoju biologicznym [Przewęda 1985; Żak, 1991; Szopa i in. 2000; Pilicz i in. 2002]. Uzyskane wyniki pozwalają również wyartykułować pogląd, iż do szkolenia sportowego bardzo często trafiają tzw. akceleranci zaś osobnicy opóźnieni w rozwoju częściej podlegają brutalnej selekcji. Ci pierwsi wykorzystują swoją przewagę w zakresie dyspozycji morfo-funkcjonalnych (podstawowe prawo nierozzerwalności struktury, dojrzałości i funkcji [Żak, 1991], osiągając początkowo lepsze wyniki w działalności sportowej. Ich kariera sportowa bywa jednak często krótsza od ich kalendarzowych rówieśników, którzy rozwijają się wolniej, przy znacznie dłuższym okresie trwania tych procesów. Zakładając, że stymulacja ruchowa wielu zdolności motorycznych jest najskuteczniejsza w progresywnym okresie ontogenezy [Osiński, 2003; Szopa i in. 2000; Żak i Szopa, 2001, s. 47-58], można z całą pewnością uznać, iż sportowcy ci nie tylko nadrabiają braki sprawności fizycznej, spowodowane chwilowym opóźnieniem w rozwoju, ale osiągają również lepsze ostateczne parametry tych zmiennych po zakończeniu okresu dorastania. Pozostawienie w dalszym szkoleniu akceleratorów przy równoczesnym eliminowaniu osobników później dojrzewających jest więc zjawiskiem szkodliwym dla sportu. Warto by więc w tym miejscu rozważyć możliwość relatywnego spojrzenia na sprawność motoryczną i uwzględnienie w naborze do sportu również czynnika wieku morfologicznego, uzupełnionego o prognozę wysokości ciała [Żarów, 2001].

Wnioski

1. Wysokość ciała jest najbardziej reprezentatywną i kompleksową cechą, określającą zaawansowanie rozwoju biologicznego osobnika, ale równocześnie ma ograniczony zasięg diagnostyczny, zwłaszcza po okresie pokwitania.

2. Na użytek wyjaśnienia zjawisk obserwowanych w sporcie należy opracować bardziej złożoną formułę określania wieku rozwojowego, z wykorzystaniem również składnika wieku kalendarzowego oraz prognozy ostatecznej wysokości ciała.
3. Wyższy poziom zaawansowania w rozwoju fizycznym wpływa dodatnio na wyniki prób określających zdolność do użycia mocy i siły statycznej badmintonistów, a zależność ta sukcesywnie zanika w starszych grupach szkoleniowych.
4. Zmniejszanie się siły związku między wiekiem morfologicznym a wynikami prób zdolności kondycyjnych może sugerować, że po okresie pokwitania czynnik zaawansowania rozwoju fizycznego stopniowo ustępuje miejsca czynnikom genetycznym i środowiskowym.
5. Analiza wyników potwierdza odrębność badanych zdolności i ich podział na strefę efektywności; opartą na podłożu energetycznym oraz sensomotorycznym (są one uwarunkowane odrębnymi właściwościami organizmu zawodnika).
6. W naborze i selekcji do badmintonu należy uwzględniać poziom predyspozycji energetycznych ocenianych w aspekcie alometrii rozwoju fizycznego kandydatów.

Bibliografia:

- Cabello Manrique D., Gonzales-Badillo J. J. (2003) *Analysis of the characteristics of competitive badminton*, British Journal of Sports Medicine, No 37.
- Chrzanowska M., Gołąb S., Brudecki J. (2013) *Wzrastanie i dojrzewanie dzieci i młodzieży Krakowa na przełomie XX i XXI wieku*, Seria: Monografie, AWF Kraków, No 25.
- Eston R., Reilly T. (2001) *Kinanthropometry and exercise physiology laboratory manual: Test, procedures and data*, Vol. 1, Anthropometry. 2nd. Ed. Glasgow, UK: Routledge.
- Eurofit (1983) *Experimental Test Battery*, Strasbourg.
- Haleczko A. (2002) *Sprawność siłowa 13-15-letnich dziewcząt i chłopców*, „Antropomotoryka”, No. 24.
- Haleczko A. (2003) *Znaczenie siły w ujęciu relatywnym dla osiągnięć 10-13-letnich chłopców w lekkoatletycznym czwórboju - wskazania metodologiczne*, Antropomotoryka, Vol. 13, No. 26.
- Haleczko A. (2004) *Sila mięśniowa - względna i „właściwa” (Wskazania metodologiczne)*, „Antropomotoryka”, Vol. 14, No. 27.
- Haleczko A., Paliga Z. (1990) *Wskaźnik siły mięśniowej jako kryterium sprawności motorycznej dzieci w wieku do 10 lat*, [w:] *Wychowanie fizyczne i sport dzieci i młodzieży* (red.), Wyżnikiewicz-Kopp Z., Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Haleczko A., Włodarczyk U. (2006) *Interakcja cech somatycznych i zdolności motorycznych w czynnościach ruchowych o wielokierunkowej strukturze*, „Antropomotoryka”, Vol. 16, No. 35.
- Hirtz P. & Forschungszirkel (2007) *N. A. Bernstein, Phänomene der motorischen Entwicklung des Menschen Hofmann*, Schörsdorf.
- Hughes M.G., Cosgrove M. (2007) *Badminton*, [w:] *Sport and Exercise Physiology Testing: Guidelines* (red.), Winter E. M., Jones A. M., Davison R. R. C., Bromley P. D., Mercey T. H., *Sport Testing The British Association of Sport and Exercise Sciences Guide*, London, Vol. 1.
- Ignasiak Z., Sławińska T., Domaradzki J., Fugiel J., Krynicka-Pieleszek I., Rożek-Piechura K., Żurek G. (2007), *Rozwój funkcjonalny dzieci i młodzieży z legnicko-głogowskiego okręgu miedziowego w ujęciu wieku morfologicznego*, Studia i Monografie, AWF, Wrocław, No 85.
- Januszewski J., Mleczo E. (2004) *Jeszcze raz o somatycznych uwarunkowaniach zdolności siłowych - uwagi metodologiczne dotyczące obliczeń siły względnej*, „Antropomotoryka”, Vol. 14, No. 27.
- Januszewski J., Mleczo E., Nieroda R. (2010) *Trójczłonowy a dwuczłonowy wiek morfologiczny w ocenie wybranych komponentów sprawności fizycznej dziewcząt w ujęciu zdrowia (H-RF)*, „Antropomotoryka”, Vol. 20, No. 52.
- Jaworski J. (2012) *Środowiskowe i rodzinne uwarunkowania poziomu wybranych koordynacyjnych zdolności motorycznych. Longitudinalne badania dzieci wiejskich w wieku od 7 do 11 lat*, Wydawnictwa Monograficzne, AWF Kraków, No 10.

- Kent M. (2006) *The Oxford Dictionary of Sports Science*, Science & Medicine, Oxford Press.
- Laffaye G, Phomsoupha M, Dor F. *Changes in the game characteristics of a badminton match: A longitudinal study through the Olympic game finals analysis in men's singles*, Journal of Sports Science and Medicine., Vol. 14, No. 3.
- Liddane L. (2001) *Badminton's secret is out it's a fun way to stay fit and it's relatively inexpensive*, Orange County Register, 08/06.
- Malina R. M. (2016) *Sprawność ruchowa a rozwój talentu w sporcie*, [w:] *Motoryczność sportowa - założenia teoretyczne i implikacje praktyczne* (red.), Mleczko E., Spieszny M., Klocek T., AWF, Kraków.
- Migasiewicz J. (2006) *Wybrane przejawy sprawności motorycznej dziewcząt i chłopców w wieku 7-18 lat na tle ich rozwoju morfologicznego*, AWF, Wrocław.
- Mleczko E. (2016) *Problematyka nauki o sporcie w dorobku badawczym amerykańskiego wybitnego antropologa i kinezyjologa*, Profesora Roberta Marion Maliny, [w:] *Motoryczność sportowa - założenia teoretyczne i implikacje praktyczne* (red.), Mleczko E., Spieszny M., Klocek T., AWF, Kraków.
- Ooi C. H., Tan A., Ahmad A., Kwong K. W., Sompong R., Mohd Ghazali K. A., Liew S. L., Chai W. J., Thompson M. W. (2009) *Physiological characteristics of elite and sub-elite badminton players*, Journal of Sports Sciences, Vol 27, No. 14.
- Osiński W. (2003) *Antropomotoryka*, Wydawnictwa Podręcznikowe nr 49, AWF, Poznań.
- Pilicz S., Przewęda R., Dobosz J., Nowacka-Dobosz S. (2002) *Punktacja sprawności fizycznej młodzieży polskiej wg Międzynarodowego Testu Sprawności Fizycznej. Kryteria pomiaru wydolności organizmu testem Coopera*, Studia i Monografie nr 86, AWF, Warszawa.
- Pietraszewska J. (2011) *Zmienność rozwojowa struktury morfologicznej jako wyznacznik możliwości funkcjonalnych dzieci i młodzieży w wieku 7-14 lat. Wyniki wrocławskich badań longitudinalnych wiejskich populacji*, Studia i Monografie nr 103, AWF, Wrocław.
- Przewęda R. (1985) *Uwarunkowania poziomu sprawności fizycznej polskiej młodzieży szkolnej*, AWF, Warszawa.
- Quinta M. S. (2005) *Teoria de Kinantropometria. Apuntes para el seguimiento de Asignatura „Kinantropometria”*, Universidad Politecnica de Madrid, Madrid.
- Raczek J. (2010) *Antropomotoryka - teoria motoryczności człowieka w zarysie*, Wydawnictwa Lekarskie, PZWL, Warszawa.
- Starosta W. (2006) *Globalna i lokalna koordynacja ruchowa w wychowaniu fizycznym i sporcie*, International Association of Sport Kinetics, Biblioteka MSMS, Warszawa.
- Szopa J., Mleczko E., Cempla J. (1985) *Zmienność oraz genetyczne i środowiskowe uwarunkowania podstawowych cech psychomotoryki i fizjologicznych w populacji wielkowiejskiej w przedziale wieku 7-62 lat*, Wydawnictwa Monograficzne nr 25, AWF, Kraków.
- Szopa J., Mleczko E., Żak S. (2000) *Podstawy antropomotoryki*. Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa - Kraków, wyd. II.
- Szopa J. (1990) *Genetyczne i środowiskowe uwarunkowania rozwoju somatycznego dzieci między 7-14 rokiem życia: wyniki longitudinalnych badań rodzinnych*, Wydawnictwo Monograficzne nr 42. AWF, Kraków.
- Wolański N. (2012) *Rozwój biologiczny człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Żak S. (1991) *Zdolności kondycyjne i koordynacyjne dzieci i młodzieży z populacji wielkowiejskiej na tle wybranych uwarunkowań somatycznych i aktywności ruchowej*, Wydawnictwa Monograficzne nr 43, AWF, Kraków, cz. I i II.
- Żak S., Szopa J. (2001) *Effects of diversified motor activity on the level of motor fitness in children and youth from Cracow (Poland)*, „Journal of Human Kinetics”, Vol. 6.
- Żarów R. (2001) *Prognoza dorosłej wysokości ciała chłopców. Model własny i analiza porównawcza innych metod*, Studia i Monografie nr 17, AWF, Kraków.

Streszczenie

Wprowadzenie: Ocena efektów działalności ruchowej osobnika musi uwzględniać łączny wymiar obejmujący aspekty strukturalne, rozwojowe oraz funkcjonalne. Zjawisko to z największą siłą akcentuje się w okresie progresywnego rozwoju i wydaje się szczególnie istotne w sporcie dzieci i młodzieży.

Cel: Zadaniem niniejszego doniesienia jest rozstrzygnięcie czy i w jakim stopniu czynnik zaawansowania rozwoju, określony wiekiem wysokości ciała, różnicuje wyselekcjonowane zdolności motoryczne o podłożu

energetycznym i informacyjnym badmintonistów w wieku 11-19 lat. **Material i metody:** Badaniom poddano 96 badmintonistów, w trzech grupach wieku kalendarzowego: 11-13 lat (młodzicy), 14-16 lat (juniorzy młodzi), 17-19 lat (juniorzy). Wszyscy rekrutowali się z czołowych ośrodków szkolenia sportowego w Polsce. Analizie poddano ich wiek morfologiczny, oszacowany na podstawie tabel i wzorów zaproponowanych przez Pilicza oraz 10 cech somatycznych, 10 zdolności motorycznych o podłożu energetycznym i 16 zdolności koordynacyjnych. Szukano zależności przyczynowo-skutkowych pomiędzy poszczególnymi cechami i zdolnościami motorycznymi, a zaawansowaniem w rozwoju fizycznym obserwowanych badmintonistów - przy zastosowaniu modelu regresji liniowej. Wprowadzone do analizy zmienne zostały unormowane na średnie i odchylenia standardowe rezultatów uzyskanych przez ww. grupy sportowe. Wyniki. Wysokość ciała jest najbardziej reprezentatywną cechą, określającą zaawansowanie rozwoju biologicznego osobnika, ale równocześnie ma ograniczony zasięg diagnostyczny, zwłaszcza po okresie pokwitania. Wyższy poziom wieku wysokości ciała wpływa dodatnio na wyniki prób określających zdolność do użycia mocy i siły statycznej badmintonistów, a zależność ta sukcesywnie zanika w starszych grupach szkoleniowych. Analiza wyników potwierdza odrębność badanych zdolności i ich podział na sferę efektywności opartą na podłożu energetycznym oraz sensomotorycznym (są one uwarunkowane odrębnymi właściwościami organizmu zawodnika). **Wnioski:** Na użytek wyjaśniania zjawisk obserwowanych w sporcie należy opracować bardziej złożoną formułę określania wieku rozwojowego, z wykorzystaniem również składnika wieku kalendarzowego. Zmniejszanie się siły związków między wiekiem morfologicznym a wynikami prób zdolności koordynacyjnych może sugerować, że po okresie pokwitania czynnik zaawansowania rozwoju fizycznego stopniowo ustępuje miejsca czynnikom genetycznym i środowiskowym.

Słowa kluczowe: wiek morfologiczny, zdolności motoryczne, badminton

THE LEVEL OF CHOSEN MOTOR SKILLS AMONG YOUNG BADMINTON PLAYERS IN CONTEXT TO ALOMETRY OF THEIR PHYSICAL DEVELOPMENT

Summary

Introduction: Evaluation of the effects of a person's physical activity should involve structural, developmental and functional aspects. This phenomenon becomes the most pronounced in the period of progressive development and seems especially significant in the sport for children and young people. **Aim.** The aim of this paper is to verify whether, and to what degree, the factor of developmental progress, expressed by the age of body height, differentiates between selected physical fitness-related motor abilities in badminton players aged 11 to 19 years. **Material and methods:** The examinations concerned 96 badminton players in three groups divided according to the chronological age: 11-13 years (younger cadets), 14-16 years (cadets), 17-19 years (juniors). All of study participants were recruited from top athletic training centres in Poland. The analysis focused on their morphological age evaluated based on tables and equations proposed by Pilicz and 10 somatic characteristics, 10 physical fitness-related motor abilities and 16 coordination abilities. Cause-and-effect relationships were established for individual characteristics and motor abilities with the level of physical development of the badminton players using the linear regression model. The variables for the analysis were standardized to means and standard deviations of the results obtained by the above groups of athletes. **Results:** Body height is the most relevant characteristic that determines the level of biological development of the individual but it has a limited diagnostic range, especially with regards to puberty. Higher level of the body height age has a positive effect on the results of the tests that evaluate ability to use power and static strength of badminton players, with this relationship gradually disappearing in older groups of athletes. Analysis of the results confirms the isolation of the abilities studied and their division into the area of efficiency based on the physical fitness and sensorimotor coordination (determined by other properties of the athlete's body). **Conclusions:** To provide more insights into the phenomena observed in sport, a more comprehensive formula should be developed to evaluate the developmental age, also with consideration for the chronological age. The reducing strength of correlations between the morphological age and the results of tests of coordination abilities might suggest that after the period of puberty, the factor of the level of physical development is being gradually ousted by the genetic and environmental factors.

Key words: morphological age, motor skills, badminton

TRENING KUMITE W KARATE WKF - DIALEKTYKA PRZYGOTOWAŃ DO WSPÓLZAWODNICTWA SPORTOWEGO

*dr Paweł Piepiora**, *dr Zbigniew Piepiora***, *dr hab. Kazimierz Witkowski**, *prof. nadzw.*

Wprowadzenie

Karate jest sztuka walki stworzoną na Okinawie jako metoda samoobrony. Obecnie w karate, niezależnie od stylu, występują trzy elementy treningu: kihon - trening technik podstawowych; kata - trening ćwiczeń formalnych; kumite - trening walki.

Pod nazwami kihon, kata, kumite kryją się również zestawy ćwiczeń adekwatnych do rodzaju treningu. Odpowiednio dobrane zestawy tych ćwiczeń wypełniają większą część każdego treningu. Dlatego umiejętny ich dobór przy zachowaniu właściwych proporcji między nimi wpływa na efekt szkolenia technicznego. Szkolenie początkowe oparte jest wyłącznie na ćwiczeniach kihon. Później stopniowo wprowadzane są ćwiczenia kata i kumite. Z czasem proporcje pomiędzy kihon, kata i kumite ustalają się w zależności od przyjętych celów szkolenia [Haberstzer, 1974; Fechner i Ruciński, 1985].

Mianem kihon (szkoła podstaw) określa się fundamentalne techniki karate - postawy, gardy, ciosy, kopnięcia, bloki, przejścia, itd. W zależności od rozbudowania technik danego stylu, kihon obejmuje od 70 do blisko 300 pojedynczych elementów. Każdy z nich powinno się powtórzyć podczas zajęć kilkadziesiąt razy. Naturalnie jest to niemożliwe. Nowe elementy poznaje się stopniowo, po 1-2 na każdych zajęciach. Z drugiej strony kihon musi się znaleźć w możliwie najpełniejszym wymiarze nawet w treningu bardzo zaawansowanych grup [Miłkowski, 2008].

Kata - po japońsku forma (układ) zasadnicza(y). Stanowi układ ruchów obrony i ataku - technik opracowanych przez starych mistrzów, wykonywanych zawsze w tej samej kolejności. Kata imituje walkę z kilkoma przeciwnikami, którzy nacierają z różnych stron. Główny nacisk kładzie się na bardzo staranne, wręcz pedantyczne, wykonanie techniczne. Każde kata ma swój własny rytm, tempo i określony stopień trudności [Habersetser, 2003]. Prezentacja nienagannej techniki w skomplikowanym, dynamicznym układzie jest dowodem najwyższego stopnia opanowania umiejętności technicznych. Wyróżnia się kata podstawowe (uczniowskie), zaawansowane (dla brązowych pasów) i mistrzowskie (dla czarnych pasów) [Beghetto, 2011].

Kumite (dosłowne tłumaczenie spotkanie rąk) jest walką, gdzie poznane techniki zaczepne i obronne znajdują zastosowanie w praktyce [Nakayama i Draeger, 2009a; Nakayama i Draeger, 2009b]. Zanim karateka będzie gotów do prowadzenia w miarę realistycznej i skutecznej walki treningowej czy sportowej, muszą minąć długie miesiące ćwiczeń wprowadzających. Ich celem jest zarówno osiągnięcie skuteczności w działaniach obronnych i zaczepnych jak i nauczenie doskonałego kontrolowania ciosów [Nishiyama, 1989]. W zależności od zaawansowania wykorzystuje się pięć form kumite:

* Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wydział Nauk o Sporcie

** Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji, Katedra Gospodarki Przestrzennej

- kihon kumite - kumite podstawowe (elementarne) - przeciwnicy stają naprzeciw siebie w ustalonym dystansie i uzgadniają cel ataku, następnie na przemian ćwiczą atakowanie i blokowanie, ćwiczenia mogą być wykonywane jako pojedyncze ataki i bloki (ippon kumite) lub jako serie pięciu (gohon kumite), czy trzech (sambon kumite) technik,
- kihon ippon kumite - przeciwnicy przyjmują gardę w obranym dystansie, oznajmiając cel ataku, napastnik atakuje zdecydowanie, w odpowiedzi blokujący używa dowolnej znanej sobie techniki i z miejsca kontratakuje,
- jiyu ippon kumite - w odróżnieniu od poprzedniej metody, przeciwnicy nie mają ustalonego dystansu i nie zapowiadają ataku, jej celem jest trening dystansu i technik zaczepnych w praktyce,
- jiyu kumite - oznacza wolną walkę, czy cały zasób technik jest dozwolony,
- shiai kumite - jest to walka sportowa, sędziowana, w odróżnieniu od jiyu kumite walka i zasób stosowanych technik jest ograniczony przepisami [Nishiyama i Brown, 2001; Seba i in. 2002].

Współcześnie istnieje około siedemdziesięciu japońskich systemów określających się jako karate-do. Jakies trzydzieści innych woli nazywać się karate-jutsu. Samo określenie karate pozbawione członu „jutsu”, czy „do” należy rozumieć jako sportowy aspekt tej sztuki. Celem i efektem treningu sportowego oraz sportowej rywalizacji jest sportowe mistrzostwo [Piepiora i in. 2016, s. 18-30]. World Karate Federation (WKF) jest to największa organizacja karate na świecie. Zrzesza ponad 180 państw i cztery najważniejsze style: shotokan, shito-ryu, goju-ryu, wado-ryu. W ramach tej organizacji opracowano przepisy rywalizacji sportowej, gdzie naczelną zasadą jest bezpieczeństwo sportowców. W karate WKF rozgrywa się zawody krajowe, kontynentalne i światowe. Karate WKF po raz pierwszy zostanie rozegrane na igrzyskach w Tokyo w 2020 roku jako pełnoprawna dyscyplina sportowa.

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie treningu kumite w karate WKF na podstawie analizy przygotowań do współzawodnictwa sportowego. W związku z powyższym dokonano rocznej obserwacji treningów w czterech sekcjach karate WKF (Klub Sportowy Funakoshi Shotokan Karate) w powiecie jeleniogórskim województwa dolnośląskiego. Zajęcia każdej sekcji odbywały się dwa razy w tygodniu z wyłączeniem świąt oraz wakacji. Czas każdego treningu wynosił 90 minut. Uczestnikami zajęć było 32 zawodników kumite (średnia wieku 19 lat) oraz ich trenerzy (średnia wieku 40 lat). Analizę wykonano na podstawie zgromadzonych danych w formie nagrań, notatek, wywiadów z trenerami i zawodnikami.

Charakterystyka treningu karate WKF

Każdy trening karate WKF zaczynał się i kończył się medytacją - kilkuminutowym pozostawaniem w siadzie klęcznym z zamkniętymi oczyma. Te kilka minut to był znak interpunkcji - długi myślnik służący zdystansowaniu się od ferworu codziennego życia i jego problemów, przejściu do innej, jakby odświeżonej, rzeczywistości treningu [Piepiora i Piepiora, 2016, s. 45-51]. O ile medytacja służyła psychicznemu przygotowaniu organizmu do trudów treningu, o tyle część wstępna - rozgrzewka - służyła przygotowaniu fizycznemu. Celem rozgrzewki było głównie wzmocnienie ukrwienia mięśni i rozruszania aparatu ruchu -

maksymalnego pogłębienia zakresów ruchów w stawach kręgosłupa, biodrowych i ramiennych. Było to absolutnie niezbędne, aby dalszy tok treningu odbywał się bez zakłóceń. Większość technik karate wymagało specjalnego przygotowania i specjalnej dozy gibkości [Miłkowski, 1983, Miłkowski, 1987].

W treningu karate WKF wykorzystywano metody słowne (objaśnienie, opis), oglądowe (demonstracja, film), praktycznego działania - syntetyczna (nauczanie całości ruchu), a w niej: analityczną (nauczanie częściami ruchu), kompleksową (nauczenie całości ruchu i następnie doskonalenie części ruchu), twórczą zadaniową (określanie zadania do wykonania).

Szkolenie karateki można podzielić na trzy etapy treningowe: wprowadzający, podstawowy i wyczynowy. Owe etapy były wytyczone poziomem zaawansowania karateki, co odzwierciedlały kolory pasów uczniowskich (kyu) i mistrzowskich (dan).

Trening wprowadzający karate był etapem wstępnym szkolenia. Podstawą działania było wychowywanie i stymulowanie jednostki przez wysiłek ukierunkowany na rozwój fizyczny. Celem tego etapu było rozwijanie potencjału ruchowego, wyposażenie jednostki w bogaty zasób umiejętności ruchowych, rozpoznanie jej kierunkowych uzdolnień i zainteresowań - czy dany zawodnik lepiej prezentował się w kata, czy może w kumite. Etap ten był przeznaczony dla karateków do 6 kyu.

Na tym etapie obciążenia były jednakowe dla całej grupy, gdzie realizowano sprawdzone programy szkolenia. Zakres funkcji i umiejętności kierowniczych trenera obejmował planowanie celów krótkoterminowych, organizowanie jednostek treningowych, dobór środków zgodnie z rytmem rozwoju biologicznego, motywowanie jednostek do dalszych działań oraz kontrolę zdrowia i poziomu motoryczności podopiecznych [Sozański, 1999].

Trening podstawowy karate WKF charakteryzował się ostatecznym ukształtowaniem zawodnika karate. Mieliśmy więc do czynienia albo z zawodnikiem kata albo z zawodnikiem kumite. Głównym celem było trenowanie przez rozwijanie rozpoznanych predyspozycji i potencjału ruchowego. Etap podstawowy był przeznaczony dla karateków od 5 do 2 kyu.

Obciążenia były dobierane grupowo według poziomu zaawansowania i specjalizacji w danej konkurencji w postaci ciągłej realizacji autorskiego programu szkolenia. Funkcje kierownicze i umiejętności trenera dotyczyły planowania celów i zadań kariery sportowej, planowania i realizacji obciążeń treningowych w cyklach treningowych, rozpoznawania potrzeb i motywowania zawodnika, kontrolowania jego indywidualnych obciążeń i efektów treningowych [Kosendiak, 2005].

Zadaniem treningu wyczynowego karate WKF, inaczej zwanego „specjalnym”, było kształtowanie i doskonalenie mistrzostwa sportowego. Najważniejsze na tym etapie było współzawodnictwo. Na tym poziomie trenowali karatecy posiadający stopień 1 kyu oraz stopnie mistrzowskie dan.

Obciążenia dobierane były indywidualnie dla każdego zawodnika. Organizacja zajęć była dostosowana według potrzeb zawodnika. Następowala realizacja oryginalnego programu szkolenia w każdym makrocyklu, stałe maksymalizowanie poziomu cech istotnych - w efekcie przekształcanie uzyskanego potencjału na wynik na poziomie światowym [Prus, 2009].

Trening przygotowujący do współzawodnictwa sportowego w kumite

Przygotowania rozpoczęły się od budowy fundamentu pod formę sportową (okres przygotowania ogólnego). Cel ten osiągnięto przez stopniowy wzrost objętości pracy o średniej intensywności. Na zajęciach w sali (dojo) prowadzono dużo ćwiczeń gibkościowych, zwinnościowo-szybkościowych, gimnastycznych. Ogólne przygotowanie siłowe realizowano w postaci elementów treningu kulturystycznego. Zajęcia w terenie koncentrowały się na budowie wytrzymałości ogólnej, realizowanej przez biegi, marszobiegi i zabawy biegowe. Pływanie wykorzystywano w formie odnowy biologicznej. Kontynuacją etapu przygotowania ogólnego było ukierunkowanie treningów na cechy związane z karate (okres przygotowania specjalnego). W tym okresie kształtowano szybkość, siłę maksymalną i moc, wytrzymałość ogólną i szybkościową, koordynację ruchową. Gibkość była realizowana na każdym treningu, niezależnie od jego celu [Piepiora i in. 2017, s. 17-23]. Jednocześnie z rozwijaniem motoryki, doskonalono i modyfikowano technikę, taktykę walki oraz rozpoczęto przygotowanie mentalne zawodnika psychicznie [Piepiora i Witkowski, 2015, s. 130-133]. Celem okresu przygotowania specjalnego było wzniesienie się na wyższy poziom formę oraz umiejętności sportowe. Osiągnięto to przez selekcję ćwiczeń i podniesienie intensyfikacji ich wykonania.

Zwieńczeniem przygotowań był okres startowy. Zadaniem najważniejszym w tym okresie było utrzymanie formy sportowej. Cel osiągnięto przez maksymalizowanie wyniku sportowego podczas zawodów sportowych w oparciu o uzyskane w okresie przygotowawczym dyspozycje wydolnościowe i umiejętności [Błach i in. 2007], dobry plan startów, pracy nad szybkością i wytrzymałością szybkościową. Trening taktyczny polegał na analizowaniu przeprowadzonych już startów i zawodów oraz przygotowywaniu różnych wariantów taktycznych na następne spotkania [Piepiora i Piepiora, 2015, s. 134-136].

Cele okresu przejściowego sprowadzały się do wyleczenia kontuzji i mikrourazów, świadomej readaptacji organizmu. Dzięki temu możliwe było stosowanie podobnych bodźców treningowych w kolejnym cyklu treningowym [Piepiora, 2009, s. 98-102].

Biorąc pod uwagę rodzaj i specyfikę karate WKF jako dyscypliny sportowej oraz konkurencji kumite możemy wyróżnić trzy rodzaje środków treningowych:

1. Oddziaływania wszechstronnego - stosowano przede wszystkim ćwiczenia ogólnorozwojowe, kierując się zasadą harmonijnego rozwoju organizmu. Na treningach uwzględniano wszechstronne zaangażowanie i rozwój wszystkich grup mięśniowych oraz wpływ treningu na kształtowanie odpowiednich postaw ciała. Rozwijane były zdolności motoryczne: szybkość, siła, wytrzymałość, gibkość, koordynacja. Do tej grupy środków należy zaliczyć:

- rozgrzewkę - ćwiczenia przygotowujące do realizacji zadań w danej jednostce treningowej,
- ćwiczenia kształtujące siłę mięśniową z użyciem obciążników na ręce i nogi (techniki keri, uchi, zuki), ćwiczenia na atlasie (wyciskanie sztangi, przysiady i półprzysiady z obciążeniem, skręty tułowia, skrętoskłony, itp.), ćwiczenia skocznościowe z obciążeniem na nogach i rękach (pajacyki, symulowane ruchy walki, itp.),
- ćwiczenia tsuki i keri z ekspanderami,

-
- ćwiczenia ogólnoustrojowe (ćwiczenia mięśni brzucha, grzbietu, ramion w leżeniu, podporach, w zwisach z obciążeniem do 20% masy ciała lub bez obciążeń),
 - wszelkie formy treningu wytrzymałościowego (w terenie, na sali, biegi ciągłe, marszobiegi, zabawy biegowe, biegi z przeszkodami, odcinki biegowe pokonywane z maksymalną i submaksymalną intensywnością, zadania biegowe z różnych pozycji i ustawień, itp.),
 - ćwiczenia skocznościowe: skoczność pionowa (skoki wzwyż, skoki dosiężne, itp.), skoki w poziomie (wszelkie rodzaje wieloskoków, skoki jedno i obunóż, skoki z miejsca w dal, itp.),
 - zespołowe gry sportowe (stosowane jako wydzielone jednostki treningowe o charakterze kompleksowego treningu z akcentami wytrzymałościowymi i zwinnościowymi, stosowane również jako formy rozgrzewki lub ćwiczeń uspokajających i rozluźniających),
 - ćwiczenia sprawności wszechstronnej (gibkość, zwinność, ćwiczenia akrobatyczne, gry i zabawy),
 - ćwiczenia na manekinie (doskonalenie technik keri, tsuki, uchi),
 - ćwiczenia z wykorzystaniem sprzętu (tarcze, worki),
 - ćwiczenia w parach (sparingi, zadania ruchowe - użycie tylko technik keri lub tsuki, mieszanie technik nożnych i ręcznych, itp.).
2. Oddziaływania ukierunkowanego - charakteryzują się ćwiczeniami specyficznymi dla karate. Były stosowane dla zawodników szczególnie podatnych na trening. Stawiane były wyższe wymagania co do technicznej trudności zadań, np.:
- techniki keri, tsuki, uchi, ashi, ukierunkowane na aktywizację grup mięśniowych biorących udział w walce sportowej (poszczególne techniki wykonuje się kombinacjami z różnych pozycji wyjściowych i różnych płaszczyznach z zachowaniem poprawności, zdobywanie punktów przy pomocy technik pojedynczych i kombinacyjnych),
 - obranie odpowiedniej taktyki walki (uzależnionej od przeciwnika),
 - umiejętności dopasowania dystansu (uzależnionego od przeciwnika),
 - ćwiczenia z partnerem (walka zadaniowa, doskonalenie technik w czasie prowadzenia walki),
 - ćwiczenia taktyczne (walki zadaniowe).
3. Oddziaływania specjalnego - stosowane aby wywołać u zawodnika stan gotowości startowej, wyróżniający się chęcią do podejmowania wysiłku wyznaczonego celem jaki należy na zawodach zrealizować. Środki przygotowania specjalnego to ćwiczenia pozwalające rozwijać siłę mięśni najbardziej zaangażowanych, obciążonych w pracy specjalistycznej, tj.:
- walka wolna zgodnie z przepisami,
 - walka z wykonaniem pełnych zadań,
 - start w zawodach,

- sprawdziany walk z przeciwnikami (doskonalenie uwagi i pełnego skupienia w czasie walki mimo zakłóceń zewnętrznych, stworzenie pozasportowej walki z przeciwnikiem),
- ćwiczenia wspomagające z partnerem (z użyciem łap, worków, ochraniaczy, manekinów, itp.).

Kontrola postępów zawodnika

Miarą wyszkolenia zawodnika była kontrola procesu treningowego karateki. Dotyczyła ona techniki ruchów, obciążeń treningowych, wyników sportowych, postawy na zawodach i była niezbędnym ogniwem sterowania treningiem sportowym. Ponadto treścią kontroli szkolenia był przebieg zmian zachodzących w stanie organizmu zawodnika (kontrola fizjologiczno - medyczna). Te dane były zastrzeżone - tylko do wglądu trenera i zawodników.

Kontrola treningu karate WKF stanowiąca element wymierzania efektów pracy, była systematycznie przeprowadzana. Umożliwiło to racjonalny dobór metod i środków, gwarantując skuteczność perspektywicznego działania. Dostarczyło wszystkich elementów decydujących o uzyskaniu najlepszych efektów sportowych. Nie ograniczyła się tylko do interpretacji wyników, ale jej zakres obejmował korekty planu i programu szkolenia. W kontroli procesu treningowego zawodnika kumite kierowano się pewnymi podstawowymi zasadami. Proces kontroli cechował się kompleksowością i systematycznością. Kryteria, parametry i metody kontroli były w obrębie konkretnego parametru. A wybór kryteriów i metod kontroli odpowiadał założeniom poszczególnych etapów szkolenia.

Kontrola obejmowała ustalenie stanu rzeczywistego zawodnika. Następnie porównano stan rzeczywisty ze stanem zamierzonym wytrenowania zawodnika dla ujawnienia ewentualnych niezgodności między nimi. Dalej określono przyczyny stwierdzonych niezgodności oraz warunki sprzyjające działaniom bardziej skutecznym. Na końcu wprowadzono korekty do programu i w niektórych przypadkach zmodyfikowano cele procesu treningowego.

W cyklu szkoleniowym kontroli bieżącej, operacyjnej, okresowej podlegała ocena wydolności organizmu, poziom sprawności motorycznej, poziom sprawności technicznej, poziom sprawności specjalnej, stan zdrowia zawodnika, zewnętrzne i wewnętrzne objawy wpływu treningu na organizm.

Wnioski

1. Trening karate WKF, zwłaszcza w początkowym etapie szkolenia, opiera się na zasadach, jakie obowiązują w innych sztukach walki budo. Stąd też wynikają pewne analogie do sposobu prowadzenia zajęć z judo, taekwondo czy aikido. Karate WKF dba o maksymalne wykorzystanie możliwości drzemiących w ludzkim ciele. Efektywność w tej dyscyplinie opiera się głównie na właściwych wzorcach ruchowych, pozostających w zgodzie z fizyką i fizjologią.
2. Trening wyczynowy karate WKF miał na celu osiągnięcie perfekcji w kilku zestawieniach walki wybranych spośród technik i akcji taktycznych, które były stosowane w czasie starcia lub służyły jako środki treningowe. Dzięki temu przez trening osiągnięto skuteczność w wykonywaniu technik oraz umiejętność wykonania ich w zależności od zaistniałej sytuacji. Ten rodzaj treningu powinien być kontynuowany

- przez całą karierę sportową, aby zawodnik utrzymywał ciągłą zdolność do toczenia walki sportowej. Trening na tym etapie wymaga nakładu czasu i pracy, dlatego trener oraz zawodnik powinni dążyć do jak najbardziej efektywnego ich wykorzystania.
3. Karate WKF to dyscyplina niewymierna pod względem oceny poziomu wytrenowania poszczególnych zawodników. Trudno jest wymienić jednoznacznie kryteria oceniania tego parametru, a jego analiza bardzo jest złożona i skomplikowana. W walce karate WKF o poziomie zawodnika świadczy skuteczność wykonywania poszczególnych technik, które z kolei zależą nie tylko od jego umiejętności technicznych, poziomu cech motorycznych, taktyki, psychiki i wydolności, ale i od przeciwnika, jego poziomu technicznego, stylu walki. To też jednym z wielu elementów pracy trenera jest obserwacja zawodnika podczas zawodów, turniejów, które są kulminacyjnym momentem działalności zawodnika, stwarzającym ogromne napięcia fizyczne i psychiczne. Dlatego też wszystkie walki na zawodach, bez względu na rangę zawodów, powinny być rejestrowane na nośnikach cyfrowych. Zebrany materiał wówczas w każdej chwili można dokładnie przeanalizować i dokonać zmian w procesie treningowym. Najpierw trener i zawodnik muszą dokonać dokładnej analizy sukcesów i porażek w zawodach. Następnie wyciągnąć wnioski z błędów popełnianych na treningach i zawodach. Teoretycznie przygotować i ukierunkować się na realizację określonego celu. Trener powinien uświadomić zawodnika konkretnymi zadaniami w stosunku do warunków ich realizacji oraz wypracować prawidłowe nastawienie dla osiągnięcia celu.
 4. Należy pamiętać, że każdy zawodnik potrzebuje indywidualnego podejścia. Poziom i rodzaj stresu startowego jest różny w zależności od zawodnika, przeciwnika, rangi zawodów, itp. Stresu nie można wyeliminować - trzeba tylko zmniejszać jego poziom. Mały poziom stresu motywuje i ułatwia realizację zadania, natomiast duży poziom utrudnia, bądź całkowicie uniemożliwia osiągnięcie celu i tym samym niweczy całą pracę treningową.

Bibliografia:

- Beghetto G. (2011) *The new encyclopedia of karate-do: tome 1*, Szczecin: Columbus.
- Błach W., Migasiewicz J., Wierzbicka-Damska I. (2007) *Innowacje w przygotowaniu fizycznym zawodników sportów walki*, AWF Wrocław.
- Fechner P., Ruciński M. (1985) *Karate-do - Pokonać samego siebie*, Sport i Turystyka, Warszawa.
- Habersetzer R. (1974) *La guide marabut du karate*. Marabut Service, Vervies (Belgique).
- Habersetzer R. (2003) *Karate pratique: du débutant à la ceinture noire. Encyclopedie des arts martiaux*. Paris: Amphora.
- Kosendiak J. (2005) *Wykłady z Teorii Sportu dla studentów AWF, BK*, Wrocław,
- Miłkowski J. (1983) *Karate - wiadomości podstawowe*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa
- Miłkowski J. (1987) *Sztuki i sporty walki dalekiego wschodu*, Warszawa: Sport i Turystyka,
- Miłkowski J. *Encyklopedia sztuk walki*, Algo, Toruń 2008.
- Nakayama M., Draeger D. F. (2009a) *Practical Karate: A guide to everyman's self-defense*, Tokyo: Tuttle.
- Nakayama M., Draeger D. F. (2009b) *Practical Karate: Defense against an unarmed assailant*. Tokyo: Tuttle,
- Nishiyama H. (1989) *Traditional Karate Coach's Manual*. Los Angeles: International Traditional Karate Federation,
- Nishiyama H., Brown R. C. (2001) *Karate: The Art of Empty-Hand Fighting*. Tokyo: Tuttle.

- Piepiora P. (2009) *Obciążenia treningowe i kontrola procesu szkoleniowego zawodnika trenującego karate*, [w:] Adamczuk F. (red.), III Międzynarodowa Konferencja Młodych Naukowców Szkół Wyższych Euroregionu Nysa Jelenia Góra 14-15 maja 2009, AE we Wrocławiu.
- Piepiora P., Piepiora Z. (2015) *Tactical preparation of karate competitor for kumite sports fight* [w:] Badura S., Mokrys M. (red.), *Advanced Research in Scientific Areas (ARSA)*, November 2015, Vol. 4, No. 1, EDIS - Publishing Institution of the University of Zilina.
- Piepiora P., Piepiora Z. (2016) *The philosophy of karate in terms of the dojo-kun and the niju-kun on the example of shotokan style*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku”, vol. 16, nr 2.
- Piepiora P., Witkowski K. (2015) *Technical preparation of karate competitor for kumite sports fight*, [w:] Badura S., Mokrys M. (red.), *Advanced Research in Scientific Areas (ARSA)*, November 2015, Vol. 4, No. 1, EDIS - Publishing Institution of the University of Zilina.
- Piepiora P., Witkowski K., Maśliński J. (2016) *Ewolucja karate: od plebejskiej formy walki do sportu olimpijskiego*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku”, nr 18, nr 4.
- Piepiora P., Witkowski K., Migasiewicz J. (2017) *Przygotowanie motoryczne zawodnika karate do walki sportowej kumite*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku”, vol. 19, nr 1.
- Prus G. (2009) *Trening sportowy*, AWF Katowice.
- Seba A. O., Baena F. T., Mouchet J. N. (2002) *Combate supremo*, Tarragona (Espada): Angel Delgado Pozo.
- Sozański H. (1999) *Podstawy teorii treningu sportowego*. COS, Warszawa.
- Szeligowski P. (2009) *Tradycyjne karate kyokushin*, Aha!, Łódź.

Streszczenie

Cel: Celem niniejszego artykułu było przedstawienie treningu kumite w karate WKF na podstawie analizy przygotowań do współzawodnictwa sportowego. **Materiał i metoda:** Dokonano rocznej obserwacji treningów w czterech sekcjach karate WKF (Klub Sportowy Funakoshi Shotokan Karate) w powiecie jeleniogórskim województwa dolnośląskiego. Dialektykę wykonano na podstawie zgromadzonych danych w formie nagrań, notatek, wywiadów z trenerami i zawodnikami. **Wyniki:** Metody dydaktyczne, etapy treningów, struktura czasowa treningów, środki oddziaływań oraz kontrola postępów były zgodne z założeniami teorii sportu. **Wnioski:** Trening karate WKF jest tożsamy z innymi sztukami walki budo. Przez trening osiąga się skuteczność w wykonywaniu technik oraz umiejętność wykonania ich także w walce pozasportowej. O poziomie wyszkolenia zawodnika świadczy dyspozycja jego oraz przeciwnika. Każdy zawodnik potrzebuje indywidualnego podejścia.

Słowa kluczowe: karate WKF, kumite, teoria sportu, trening, rywalizacja sportowa.

KUMITE TRAINING IN WKF KARATE - DIALECTICS OF PREPARATIONS FOR SPORT COMPETITION

Summary

Purpose: The purpose of this article was to present Kumite training in WKF karate on the basis of analysis of sport competition preparations. **Material and Method:** An annual training visit was conducted in four sections of the WKF (Sports Club Funakoshi Shotokan Karate) in the Jelenia Góra district of Lower Silesia. The dialectics was based on collected data in the form of recordings, notes, interviews with trainers and competitors. **Results:** Didactic methods, training stages, training time structure, means of interaction and progress control were in line with the theory of sport. **Conclusion:** WKF karate training is identical to other budo martial arts. Through training, you gain the ability to perform techniques and the ability to perform them in a non-racing battle. The level of training of the player is provided by his and his opponent's instruction. Each competitor needs an individual approach.

Key words: karate WKF, kumite, sports theory, training, sports rivalry

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ КЛАСТЕРНОЙ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

*С. А. Демьянов**, магистр географических наук,
*А. Ю. Журавский**, кандидат педагогических наук, доцент

Введение

Международный опыт показывает, что создание агротуристических кластеров обеспечивает повышение конкурентоспособности регионального туристического продукта и способствует развитию региональной туристической инфраструктуры. Наиболее успешный опыт реализации кластерного подхода в организации туристического бизнеса представлен в кластере Северного Квинсленда (Австралия), кластере виноделов в долине Напа (США), курортных кластерах «Канкун» (Мексика) и Бали (Индонезия). Существуют примеры туристических кластеров национального уровня, эталонным примером которых является кластер туризма Хорватии, который объединяет Министерство туризма, гостиничные комплексы, туроператоров, транспортные компании, музеи и образовательные учреждения. В Центрально-Восточной Европе одним из классических примеров развития региональных агротуристических кластеров является кластер Стражницко в Южной Моравии (Чехия), который объединил на локализованной территории большое количество субъектов агроэкотуризма, предлагающих широкий спектр туристических товаров и услуг. В рамках реализации проекта USAID «Местное предпринимательство и экономическое развитие» представители туристического бизнеса Гродненской и Брестской областей Беларуси перенимали опыт кластерного подхода к организации агротуристического бизнеса на примере Стражницко.

Активная государственная поддержка развития агроэкотуризма в начале 2000-х гг. привела к агротуристическому «буму». Численность агроусадеб в стране в период 2006-2015 гг. увеличилась в 66,5 раз (с 34 до 2263 единиц). Региональная структура агроэкотуризма характеризуется территориальной концентрацией агроусадеб в Витебской (15,1/1000 км²) и Минской (14,9/1000 км²) областях, при достаточно низкой плотности в Гомельской (4,8/1000 км²) и Могилевской (7,4/1000 км²) областях [Туристические ресурсы, 2011, с. 65; Туристические ресурсы 2016, с. 64-65].

Такое стремительное развитие обусловило необходимость формирования качественно новых форм организации агротуристического бизнеса. Одной из эффективных форм организации сельского туризма являются агротуристические кластеры. К агротуристическим кластерам принято относить географически сконцентрированные группы субъектов агротуристического бизнеса, которые совместно используют местные туристические ресурсы и инфраструктуру и осуществляют совместное управление и маркетинговую деятельность.

Авторами настоящей статьи предпринята попытка выделить сдерживающие факторы и проблемы развития агротуристического бизнеса на основе теоретического

* Полесский государственный университет

анализа (анализ литературных источников) и собственных исследований (анализ и интерпретация данных, экспертный опрос и др.).

Основная часть

На современном этапе формирования агротуристического бизнеса в Республике Беларусь наблюдаются процессы кластеризации, однако они имеют точечный характер. Наиболее эффективное развитие кластерной модели организации агротуристического бизнеса отмечается в Воложинском районе, где сформировался региональный агротуристический кластер «Валожынскія гасцінцы». Сотрудничество воложинских агроусадеб в рамках районного Общественного совета по агротуризму переросло в создание кластерной структуры, куда в настоящее время входит девять основных участников («Налібоцкія Васількі», «Марцінова Гусь», «За мосточком», «Ботян», «Хутар Дудара», «Мир Пчёл», «Засценак Скрыплеў», «Шаблі» и «Громовы») [<http://www.hascincy.by>]. Одним из ключевых факторов развития этого агротуристического кластера является участие его субъектов в международных проектах и программах (Программа поддержки Беларуси Федерального правительства Германии, проекты ПРООН-ЕС и USAID). В рамках реализации более 10 совместных проектов по развитию сельского и зеленого туризма и созданию безбарьерной среды были созданы экомuzeи, экологические и зеленые маршруты по региону. Вследствие кооперации участников кластера в 2016 году создан единый бренд кластера «Валожынскія гасцінцы», в который входит обучение древним ремеслам (бортничеству, валянию валенок), мастер-классы по обработке стекла и приготовлению национальных блюд.

Еще одним примером успешной реализации кластерной модели организации туристического бизнеса в Беларуси является агротуристический кластер «Муховецка кумора», который был создан в рамках проекта USAID «Местное предпринимательство и экономическое развитие», реализуемого ПРООН [<http://kumora.by/index.php/ysadba>]. Кластер объединил агроусадыбы Кобринского и Жабинковского районов, школы ремесленников, клубы военно-исторической реконструкции и иные субъекты агроэкотуризма. Современный этап развития этого агротуристического кластера характеризуется кооперацией усилий перечисленных субъектов кластера для реализации сувенирной продукции, туристических и анимационных услуг. Однако в реальности этот агротуристический кластер существует только на основе инициативы и усилий руководства кластера.

В Сморгонском районе функционирует инновационная пилотная модель историко-культурного туристского кластера с использованием информационно-коммуникационных технологий. Туристический кластер базируется на интернет-платформе, являющейся коммуникативной площадкой для продвижения всех участников кластера [<http://www.smorgonsit.lepshy.by/agroturizm>]. Данная интернет-платформа в некотором роде служит туристско-информационным центром региона с коммерческой составляющей.

Однако большинство пилотных проектов формирования агротуристических кластеров в Беларуси основано на привязке к организованным зеленым маршрутам. В рамках международного проекта ЕС и ПРООН «Устойчивое развитие на местном

уровне» были реализованы пилотные проекты создания зеленых маршрутов и сопутствующей инфраструктуры в Воложинском, Зельвенском, Лепельском, Россонском, Щучинском и других районах.

Следует также отметить, что важным фактором, влияющим на повышение конкурентоспособности регионального агротуристического продукта, является эффективная деятельность Общественных советов по агроэкотуризму, основными задачами которых являются:

- выработка региональных стратегий развития агроэкотуризма;
- популяризация сельского и экологического туризма среди населения;
- пропаганда агроэкотуризма и привлечение населения к отдыху в сельской местности и на особо охраняемых природных территориях;
- снятие административных барьеров для организации межрегиональной кооперации субъектов кластера;
- организация бизнес-тренингов и семинаров в области развития агротуризма и поддержки совместных проектов.

Ключевыми предпосылками создания региональных агротуристических кластеров являются [Вертинская и Клицунова, 2014, с. 8-10]:

- географическая концентрация и близость участников (концентрация в пределах локализованной территории);
- наличие конкурентных агротуристических ресурсов (особо охраняемые природные территории, памятники природы, объекты материального и нематериального наследия);
- наличие прочных связей и взаимодействий между участниками кластера (обеспечивается через общественные советы по развитию агроэкотуризма);
- наличие критической массы предприятий (достаточное количество предприятий для инициирования создания кластера);
- организация совместных мероприятий участников.

Кластеризация агротуристического бизнеса достаточно новое направление развития агроэкотуризма в Беларуси. Вследствие этого, реализация кластерной концепции в сфере агроэкотуризма имеет ряд методических и практических сложностей. Отсутствие необходимого опыта в области создания кластерных структур и поверхностное понимание теоретических и практических аспектов реализации кластерной концепции привели к подмене понятий. Поверхностный анализ научных исследований кластерной концепции позволяет говорить об определенной путанице в трактовке понятия «кластер», а также размытости его основных характеристик и свойств.

В основу кластерной концепции положен принцип гармоничного сочетания конкуренции и кооперации. В реалиях Беларуси, учитывая белорусский менталитет и готовность представителей бизнеса к реализации совместных коммерческих проектов на локальном уровне, такое сочетание конкуренции и кооперации представляется объективно сложным процессом. Формирование частного бизнеса в 1990-е гг. практически не предусматривало ведения совместной деятельности конкурирующих организаций, что негативно сказалось на развитии традиций кооперации в обществе.

Современный этап развития частного бизнеса в Беларуси характеризуется постепенной переориентацией предприятий на участие в проектах государственно-частного партнерства и реализацию совместных проектов с предприятиями-конкурентами. Однако глубокое понимание необходимости ведения совместной деятельности формируется в бизнес-сообществе Беларуси достаточно медленно. Кооперация бизнеса в Беларуси представлена только холдингами, которые создаются директивно, на основании распорядительных органов исполнительной власти. В белорусской туристической отрасли кооперация наблюдается только в целях лоббирования интересов компаний, которые входят в объединения. В агроэкотуристической сфере Беларуси помимо Общественных советов по агротуризму с 2002 года действует Общественное объединение «Отдых в деревне», которое осуществляет деятельность по развитию и популяризации сельского и экологического туризма [<http://www.ruralbelarus.by>]. Данное объединение активно сотрудничает с международными организациями ECEAT (European Centre for Ecological and Agricultural Tourism), TIES (The International Ecotourism Society), AGORA 2.0 и др. ОО «Отдых в деревне» внесло большой вклад в развитие агротуристического бизнеса в Беларуси и реализовало пилотные проекты по созданию кластеров.

Агроэкотуризм, как один из специализированных видов туризма, имеет важную особенность - в процессе создания и реализации агротуристического продукта заняты предприятия различных сфер деятельности (туристические фирмы, автоперевозчики, предприятия общественного питания, учреждения социо-культурной сферы и др.). Наличие критической массы предприятий, участвующих в формировании туристического продукта и обслуживании агротуристов может свидетельствовать о наличии кластерного потенциала, однако на практике одного наличия критической массы явно недостаточно. Обеспечение качественного обслуживания и предоставление широкого спектра агротуристических услуг достигается только за счет взаимодействия всех участников агротуристического бизнеса. Поэтому наличие кооперации участников является одним из базовых условий эффективного развития агроэкотуризма. В Витебской и Минской областях, при самой высокой территориальной концентрации агроусадеб, проявление кластеризации наблюдается только в Лепельском, Россонском и Воложинском районах [<http://elib.bsu.by/bitstream>]. Данный факт указывает на то, что даже при высокой концентрации потенциальных субъектов кластера на локализованной территории, кооперация может не проявиться в должной мере. Процессы кластеризации агротуристического бизнеса более активно наблюдаются в Западных областях Беларуси, что связано с реализацией ряда проектов и программ научно-технической помощи в развитии сельских территорий и предпринимательства и большей готовностью к кооперации и сотрудничеству, нежели в остальных регионах.

Практическая реализация кластерной концепции развития агроэкотуризма также зависит от наличия ядра кластера, которое формируется предприятиями-лидерами. Такие предприятия часто называют «локомотивами» кластерного развития, поскольку они обеспечивают функционирование и самоорганизацию кластера. В агроэкотуризме к таким предприятиям следует отнести агроусадыбы, которые обладают достаточным туристическим потенциалом и широким набором услуг для обеспечения основного потока агротуристов в конкретную дестинацию. К предприятиям ядра также могут

относиться специализированные туроператоры, генерирующие потоки туристов в дестинацию. В случае формирования кластера одноядерным, ядром может быть ключевое предприятие (агроусадьба, турфирма или агротуристический комплекс), в бицентрической или полицентрической организации кластера ядрами могут выступать несколько крупных предприятий, имеющих одинаковое влияние на периферию. Предприятия, находящиеся вне ядра представляют собой спутниковые образования. К моноцентрическим кластерам следует отнести «Муховецку кумору», где ядром выступает агроусадьба «На заречной улице», а остальные субъекты этого кластера формируют спутниковые образования вокруг ядра. В Воложинском районе региональный агротуристический кластер имеет полицентрическую структуру, где 9 из 28 субъектов кластера относятся к ядру, остальные же формируют спутниковые образования вокруг ядра.

Существует три подхода к самоорганизации агротуристического кластера: централизованный, кооперационный и предпринимательский. Инициатором и ядром кластера в первом подходе являются местные органы самоуправления. В двух остальных - субъекты агротуристического бизнеса. Основным отличием кооперационного и предпринимательского подходов является то, что в первом случае инициатором выступает группа предприятий, работающих на основе партнерских отношений и паритета, а во втором - инициатором выступает единственный субъект агротуристического бизнеса. Наиболее эффективной формой организации агротуристического кластера представляется кооперационный подход, поскольку координация в кластере осуществляется на коллегиальной основе, а между предприятиями налажены партнерские отношения. В данном случае выполняется одной из важных условий кластерной концепции - наличие производственной кооперации предприятий. Коллегиальность и партнерство обеспечивают доверительные отношения между участниками кластера и побуждают их к более ответственному отношению к реализации кластерной инициативы и совместных мероприятий.

Одним из результатов, достигаемых в процессе реализации кластерной концепции, является приобретение дополнительных преимуществ, которые предприятие не может получить вне кластера. К таким преимуществам чаще относят внешние экстерналии, однако следует также рассматривать внутренние эффекты, получаемые от участия в кластере. Командная работа, совместная деятельность в области продвижения агротуристического продукта и его постоянной модификации, обмен опытом, новыми знаниями и технологиями обеспечивают развитие субъектов агротуристического бизнеса (повышение качества обслуживания агроэкотуристов, модернизация агротуристического продукта, экологичность производства местной продукции, соответствие агротуристического бизнеса требованиям зеленого туризма).

Ключевой проблемой современного агротуристического бизнеса Беларуси становится то, что основная цель зеленого туризма теряется в специализации агроусадьб и переходит в плоскость бизнеса развлечений. Оказание услуг, противоречащих определению зеленого туризма, крайне негативно сказывается на общем развитии агроэкотуризма. Услуги увеселительного характера, безусловно, эффективны с точки зрения прибыльности бизнеса, однако они не в полной мере

соответствуют заявленному виду туризма. В результате анализа предложений агроусадобь Беларуси на сайте holiday.by, авторами было выяснено, что порядка 80% агроусадобь предлагает или чисто увеселительные услуги или их доля является доминантной по сравнению со стандартными услугами субъектов агротуризма [<https://www.holiday.by>]. Только 20% агроусадобь предлагает туристические услуги, связанные с зеленым туризмом, организацией активных форм отдыха, рекреацией, приобщением гостей к национальным традициям и обрядам. Основными услугами становятся аренда помещений, проведение различных мероприятий, организация бани/сауны, рыбалка и анимации (833 усадьбы), в то время как экскурсии, сбор грибов и ягод, катание на лошадях и велосипедные прогулки предлагались только в 157 усадьбах.

Роль государственных институтов в реализации кластерной концепции в агроэкотуристическом бизнесе в рамках подхода «снизу-вверх» должна сводиться к консультационно-информационной деятельности. Чрезмерное вмешательство государства в процесс формирования и развития кластера может принести больше вреда, чем положительных изменений. Поскольку формирование кластера является стихийным процессом, вмешательство государства может усложнить естественные процессы кластеризации. Государственная поддержка в начале 2000-х годов была катализатором и предполагала большие преференции для хозяев усадобь в сельской местности. Однако политика оказалась не вполне конструктивной и рациональной, т.к. очень выгодные условия (при годовых отчислениях в бюджет в размере 12\$, средняя стоимость проживания в сутки на человека составляет 20-30\$) привлекли предпринимателей, рассматривающих агроэкотуризм как устойчивый источник прибыли, а не как вид деятельности, направленный на гармонию с природой.

Выводы

Таким образом, современный агротуристический бизнес имеет большой потенциал для формирования кластерных структур локального уровня, однако выделенные в статье сдерживающие факторы негативно отражаются на эффективности реализации кластерной концепции в сфере агроэкотуризма. Кооперативный подход, формирование ядра и инициативной группы, соответствие деятельности агроусадобь канонам «зеленого» туризма и умеренное участие государства в развитии, безусловно, сыграют положительную роль в создании эффективных агротуристических кластеров.

Литература:

Агротуризм в Сморгонском районе [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<http://www.smorgonsit.lepshy.by/agroturizm>

Агроусадобь в Беларуси [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.holiday.by/by/dom>

Белорусское общественное объединение «Отдых в деревне» [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<http://www.ruralbelarus.by>

Вертинская Т. С., Клицунова В. А. (2014) *Методология создания региональных туристических кластеров в Беларуси*, Минск: ООО «Отдых в деревне».

Дестинация «Муховецка Кумора» [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<http://kumora.by/index.php/ysadba>

Кластер «Валожынскія гасцінцы» [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.hascincy.by>

Кластерный подход как инструмент продвижения агротуристического продукта (на примере зеленого маршрута «Валожынскія гасцінцы») [Электронный ресурс] - Режим доступа:

http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/52803/1/senkova_Sbornik9_tom1.pdf

Туристические ресурсы: Статистический сборник (2011) Председатель. ред. колл. Е. И. Кухаревич. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь.

Туристические ресурсы: Статистический сборник (2016) Председатель. ред. колл. И. В. Медведева. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь.

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest konkretnym problemom realizacji koncepcji klastra rozwoju turystyki wiejskiej w Republice Białorusi. Badano główne problemy i możliwości rozwoju struktur klastrowych w turystyce wiejskiej.

Słowa kluczowe: turystyka, turystyka wiejska, klastr, agroturystyka, agroturystyka

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE CLUSTER CONCEPT OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TOURISM IN THE REPUBLIC OF BELARUS

Summary

The article is devoted to the objective problems of the implementation of the cluster concept for the development of rural tourism in Belarus. Studied the main challenges and opportunities for the development of cluster structures in the rural tourism business of Belarus.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

*А. Ю. Журавский**, кандидат педагогических наук, доцент,
*В. В. Маринич**, кандидат медицинских наук, доцент

Введение

Спортивный туризм - это явление, которое сочетает в себе множество направлений деятельности людей: туризм, спорт, экологическое и нравственно-эстетическое воспитание. По причине того, что в туризме существует множество классификаций, к спортивному туризму можно отнести большое количество как активных, так и пассивных видов туризма Советом Министров Республики Беларусь была утверждена Национальная программа развития туризма в Республике Беларусь на 2016-2020 годы [Постановление Совета Министров Республики Беларусь, 2016]. Данная программа предусматривает также развитие спортивных видов туризма: пешеходного, водного, велосипедного, лыжного, конного, мотоциклетного.

Рост популярности здорового образа жизни, спортивные традиции, доступность использования имеющейся инфраструктуры предопределили два основных направления в развитии спортивного туризма: организация спортивных походов и других туристско-спортивных мероприятий и участие в них граждан и гостей Республики Беларусь.

Согласно самому распространенному подходу к определению спортивного туризма, к нему относится посещение туристами спортивных мероприятий, без непосредственного участия в них, разного рода походы, которые могут иметь степень определённой сложности или любительскими. Некоторые классификации так же в спортивный туризм включают путешествия с целью занятием видами спорта, не связанными с туризмом. На развитие всех этих направлений спортивного туризма в конкретном регионе влияют множество факторов. Инфраструктура спортивного туризма является очень разнообразной, к ней можно отнести такие ее элементы, которые присущи как большинству видов туризма, так и специфичны для спортивного туризма. Спортивные сооружения могут быть базой не только для событийного спортивного туризма, но и для посещения их людьми с целью занятия спортом. Специфичными являются и такие объекты, которые могут быть препятствием при других видах туризма. Например, искусственно созданные дистанции для водного, пешеходного, велотуризма. При этом привлекательными могут быть населенные пункты или отдельные спортивные сооружения.

Спортивный туризм является одним из приоритетных видов туризма в Беларуси. Государство прилагает большие усилия для развития туристического сектора, так как эта отрасль, может приносить значительную прибыль. Вместе с тем спортивный туризм является общедоступным видом туризма, не требующим больших материальных ресурсов. Это позволит сделать его массовым, что повысит физическую и эстетическую культуру, популяризовать здоровый образ жизни.

* Полесский государственный университет

Материал и методы исследования

Цель статьи - анализ ресурсов, факторов и структурных особенностей развития спортивного, экстремального и событийного туризма в Республике Беларусь.

Задачей данного исследования является уточнение, конкретизация различных классификаций и систематических построений структуры и направлений спортивного туризма.

Методы исследования - анализ литературных источников, анализ особенностей территориальной организации спортивного туризма и инфраструктуры объектов спортивного туризма Республики Беларусь.

Результаты исследования и их обсуждение

Под спортивным туризмом понимают вид спортивной деятельности с присущими ему признаками вида спорта. Согласно другому подходу спортивный туризм выделяется как самостоятельное направление туризма. А в зависимости от цели путешествия подразделяется на две разновидности: активный и пассивный. В первом случае основной целью туриста является возможность занятия любым видом спорта, в том числе и аналогичными спортивному туризму, но без соревновательной составляющей - спортивно-оздоровительный туризм. Во втором - цель путешествия состоит в посещении спортивных событий и соревнований в качестве зрителя или болельщика - событийный спортивный туризм [Теория и методика спортивного туризма, 2014, с. 424].

Спортивный туризм - это вид спорта, который включает в себя: походы, в основе которых лежат соревнования на маршрутах, преодоление категорированных препятствий в природной среде, и на дистанциях, проложенных в природной среде и на искусственном рельефе [Туристская энциклопедия Беларуси, 2007, с. 648]. Разновидностью спортивного туризма являются туристско-прикладные многоборья - это, прежде всего, соревнования в мастерстве владения разнообразной туристской техникой и тактикой. Дистанции туристско-прикладного многоборья (ТПМ) выступают в качестве своеобразной модели маршрута туристско-спортивного похода, а технические этапы ТПМ - модели отдельных классифицированных участков маршрута. С некоторой долей допущения можно говорить о том, что соревнования по ТПМ - это соревнования по технике и тактике преодоления характерных для спортивного туризма препятствий. Как и в случае спортивного туризма, где походы, по способу передвижения подразделяются на пешеходные, горные, горно-пешеходные, лыжные, водные и велосипедные, соревнования по ТПМ проводят в технике горно-пешеходного, лыжного, водного и велосипедного туризма [Туристская энциклопедия Беларуси, 2007; Ганопольский, 2012]. Природные условия Республики Беларусь позволяют организовать маршруты спортивного туризма лишь I и II категорий сложности, что ограничивает возможности предложения маршрутов для искушенных путешественников, но делает походы по стране доступными для всех туристов, включая малоподготовленных новичков и детско-юношеские группы [Решетников, 2012].

В Беларуси спортивный туризм является национальным видом спорта, имеющим многовековые исторические традиции. Как и любой другой вид спорта,

характеризуется многообразием соревновательных упражнений, составляющих основу техники туризма в условиях преодоления естественных препятствий, сопряженных с активной двигательной деятельностью, проявлением основных физических и морально-волевых качеств [Борисов, 2012, с. 219].

Наиболее массовый характер развития активных форм спортивного туризма был достигнут в 1970-1980-е гг. В этот период в Беларуси ежегодно насчитывалось около 12-15 тыс. официально зарегистрированных участников спортивных походов, а, согласно оценкам экспертов, всего в походах участвовало около 150 тыс. человек. Около 600-800 белорусских туристов ежегодно принимали участие в походах IV-V категорий сложности за пределами Беларуси. Действовала широкая сеть туристских клубов на предприятиях, организациях и учебных заведениях, районных баз юных туристов. Функционировали службы проката туристского снаряжения, была организована система подготовки общественных туристских кадров для спортивного туризма.

С распадом Советского Союза фактически прекратила существование прежняя туристско-экскурсионная система. В начале 1990-х гг. в условиях становления рыночных отношений в туристской индустрии Беларуси и отсутствия государственной поддержки развития некоммерческих форм туризма большинство туристических клубов прекратило свою деятельность. Сократилось количество участников туристских походов.

Начался период становления национального туризма, зарождения туристского бизнеса. Толчком к объединению туристского бизнеса Беларуси стала прошедшая с 7 по 10 декабря 1994 г. в Минске ярмарка «Турбизнес-94».

10 ноября 1995 г. Президент Республики Беларусь издал указ № 456 о реорганизации Комитета по спорту Министерства спорта и туризма Республики Беларусь. На этот орган и была возложена задача организации всей туристской деятельности в республике [Указ президента Республики Беларусь, 1995].

Министерство спорта и туризма Республики Беларусь уделяет внимание формированию нормативно-правовой базы развития спортивного туризма. Постановлением Министерства спорта и туризма утверждены новые правила организации и проведения спортивных туристских походов. Этот документ направлен на обеспечение безопасности участников походов. В 2006 г. приказом министра спорта и туризма Республики Беларусь утверждена республиканская маршрутно-квалификационная комиссия при общественном объединении «Республиканский туристско-спортивный союз».

По данным Министерства спорта и туризма Республики Беларусь, спортивным туризмом в стране занимаются около 100 тыс. человек, действуют 48 туристских клубов, 1700 секций спортивного туризма, в которых занимаются 98 тыс. человек. Центры туризма и краеведения посещают 36 тыс. детей [Решетников, 2012, с. 303].

В последнее время основными видами туризма в Беларуси являются международный, спортивный и самодеятельный. Также существуют детский и юношеский туризм, которым руководит Республиканский центр детского и юношеского туризма и экскурсий.

Таким образом, пройдя сложный и противоречивый путь развития, спортивный туризм в Республике Беларусь фактически начал новый этап в своей деятельности в новых исторических условиях. Вместе с тем спортивный туризм по-прежнему пользуется популярностью у любителей активных путешествий и, прежде всего, у молодежи [Борисов, 2012, с. 219].

Единой общепринятой классификации спортивного туризма не существует. В научной литературе встречаются классификации и группировки видов туризма на основании самых разных критериев. Самой распространенной, является классификация, по основному виду деятельности. Согласно ей, выделяют различные виды спортивного туризма: спортивно-оздоровительный, событийный спортивный, спортивный (рис. 1).

Рисунок 1.

Схема классификации спортивного туризма (рисунок автора)

В зависимости от уровня проводимых мероприятий выделяют региональный, республиканский, международный туризм. Спортивный и спортивно-оздоровительный туризм можно классифицировать:

- в зависимости от степени организации (организованный и самодеятельный);
- в зависимости от степени подготовки участников (профессиональный и любительский);
- в зависимости от вида препятствий, преодолеваемых на маршрутах (пешеходный, водный, велосипедный и т.д.).

Самой разнообразной классификацией является разделение спортивного туризма по средствам передвижения. Пешеходный туризм (треккинг) - самый распространенный вид туризма, осуществляемый пешком. Пешие походы практически не требуют специальной подготовки и оборудования.

Водный туризм - осуществление походов на байдарках, каноэ, шлюпках, ялах, яхтах и т.д. К видам водного туризма относится также рафтинг и дайвинг. Рафтинг - это сплав по порожистым рекам на надувных плотах. Дайвинг - один из самых сложных и опасных видов спортивного туризма, предусматривающий погружение под воду, используя специальное снаряжение.

Конный туризм - туризм осуществляется в виде конных прогулок в загородной или сельской местности.

Лыжный туризм - к нему относятся и оздоровительные туры выходного дня, хождение на лыжах по равнинной и пересеченной местности, совершение коротких или многодневных переходов.

Горнолыжный туризм - один из традиционных и очень популярных во всем мире видов туризма. По степени сложности спуски на горных лыжах разделяются на несколько категорий. Каждый горнолыжник может выбирать тот отрезок трассы, который соответствует его классу и опыту.

Горный туризм предусматривает прохождение маршрутов пешком по горной местности, преодоление перевалов выше 3000-3500 м, прохождение скальных участков, крутых склонов, ледников, снежников, горных рек. В Беларуси не развивается.

Автомобилотуризм - путешествие с использованием автомобильного и мотоциклетного транспорта по основной части маршрута.

Велосипедный туризм - путешествия с использованием велосипедного транспорта. Спелеотуризм - исследование пещер, шахт, разломов или пропастей - один из самых опасных и тяжелых видов деятельности. Спелеотуризм может быть самым различным по направленности. Экскурсионно-познавательные туры проводятся по специально обустроенным для экскурсионного показа пещерам. В Беларуси может развиваться на выработанных соляных шахтах.

Альпинизм - вид туризма предусматривающий восхождение на горные вершины или преодоление горных препятствий. Сегодня альпинизм представляет собой целую индустрию, которая равномерно развивается и популяризируется. Как правило, для восхождения принято выбирать лето, когда погода позволяет с минимальными потерями добраться до намеченной вершины. Из-за равнинного типа рельефа, развитие данного вида на природных объектах Беларуси невозможно, однако активно развиваются скалодромы и подобные сооружения.

Так же существует классификация спортивного туризма по возрастно-социальному признаку. Это детский, юношеский, взрослый, семейный туризм, а также туризм для людей с ограниченными возможностями.

В зависимости от трудности преодолеваемых препятствий, а также автономности, новизны, протяженности маршрута и ряда других признаков походы разделяются на: походы выходного дня, некатегорийные походы, походы 1 - 3 степени сложности (в детско-юношеском туризме) и категорийные походы. В разных видах туризма число категорий сложности различно: в пешеходном, горном, водном, лыжном, велосипедном и спелеотуризме - шесть категорий сложности, в автомо - и парусном туризме - пять [Тарасов, 2011, 93-95].

Факторы, влияющие на развитие спортивного туризма

Являясь сложной социально-экономической системой, спортивный туризм подвержен влиянию со стороны многочисленных факторов, роль которых в каждый момент может быть различной как по силе, так и продолжительности воздействия на развитие туризма. Поэтому их учёт объективно необходим для организации эффективной туристской деятельности.

Факторы, воздействующие на спортивный туризм, подразделяются на два вида: внешние (экзогенные) и внутренние (эндогенные) [Александрова, 2004, с. 136].

Внешние факторы воздействуют на туризм посредством происходящих в жизни общества изменений и имеют неодинаковую значимость для различных элементов системы туризма.

К числу наиболее существенных *внешних* факторов относятся: природно-географические, экономические, социальные, демографические, технологические и экологические.

Природно-географические факторы как основа туристских ресурсов являются определяющими при выборе туристами того или иного региона для посещения. Богатство природных ресурсов, возможность и удобство их использования оказывают существенное влияние на масштабы, темпы и направления развития спортивного туризма. В целом же природно-географические факторы создают предпосылки для развития туризма и имеют непреходящую, неизменную ценность. Человек может лишь приспособить их к своим нуждам и сделать более доступными для использования в туристских целях.

Природные условия страны не позволяют разрабатывать маршруты походов высоких категорий сложности, привлекающие группы иностранных туристов, специализирующихся области туризма. В то же время, активные путешествия по Беларуси (пешие, водные, конные, велосипедные, лыжные) доступны для широкого круга туристов. В этой связи особой привлекательностью для туристов обладают водные походы по многочисленным рекам и озерам страны. Наибольшей популярностью у туристов-водников пользуются сплавы продолжительностью 2-4 дня по рекам Припять, Сож, Днепр, Березина, Виляя, Исlochь, Неман, Щара, Августовский канал. Многие водные маршруты включают экскурсионно-познавательные элементы, и могут являться привлекательным дополнительным элементом программ обслуживания иностранных посетителей. В то же время развитие спортивного туризма является перспективным направлением для туристической индустрии Республики Беларусь [Ганопольский, 2012, с. 39-45].

Влияние *экономических факторов* на туризм главным образом обусловлено тем, что между тенденциями развития спортивного туризма и экономики наблюдается тесная взаимосвязь. Существует прямая зависимость между экономическим развитием страны, объёмом национального дохода и материальным благосостоянием ее граждан. От экономического положения государства зависят не только доходы населения, позволяющие тратить часть доходов на занятия спортивным туризмом, но и уровень развития материально-технической базы и инфраструктуры спортивного туризма.

Среди *социальных факторов* развития туризма в первую очередь необходимо отметить увеличение продолжительности свободного времени населения (сокращение рабочего времени, увеличение продолжительности ежегодных отпусков), что в сочетании с повышением уровня жизни населения означает приток новых потенциальных туристов. К числу социальных факторов развития спортивного туризма относится также повышение уровня образования, спортивной и экологической культуры, эстетических потребностей населения. Исследования свидетельствуют, что существует прямая зависимость между уровнем образования людей и склонностью

к путешествиям и занятию спортом. Это объясняется тем, что лица с более высоким уровнем культуры и образования способны рациональнее распределять свое свободное время, использовать его для занятий спортом, оздоровления и рекреации с помощью спортивного туризма.

Постоянное влияние на развитие туризма оказывают **демографические факторы**, касающиеся численности населения, размещения его по отдельным странам и регионам, половозрастной структуры (с выделением трудоспособного населения, учащихся и пенсионеров), семейного положения и состава семей. К группе демографических факторов относится также урбанизация (увеличение доли городского населения), степень которой прямо пропорциональна интенсивности туристских поездок. Это объясняется, прежде всего, потребностью в отдыхе (связанном со сменой обстановки), вызванной перегрузками и нервным напряжением.

Технологические факторы влияют на развитие науки и техники в спортивном туризме, что способствует совершенствованию средств массового производства туристских услуг (туристических баз, транспорта, снаряжения). Особо следует отметить внедрение в индустрию туризма компьютерной техники и информационных технологий без чего организацию массовых туристских путешествий в настоящее время сложно представить.

Экологические факторы оказывают на туризм самое непосредственное воздействие, так как окружающая среда является основой и потенциалом туристской деятельности. Непропорциональное развитие туризма может подрывать саму основу его существования: туризм потребляет природные ресурсы; в центрах массового туризма этот процесс приобретает разрушительный характер (изменение естественных условий, ухудшение жизненных условий людей, животного и растительного мира и т.д.). Разрушение природной среды влечёт за собой спад туристского предложения.

Внутренние факторы, воздействующие на туризм, - это ключевые явления и тенденции, проявляющиеся непосредственно в его сфере. К ним в первую очередь относятся материально-технические факторы.

Особое место среди факторов, оказывающих влияние на развитие туризма, занимает сезонность, выступающая как важнейшая специфическая проблема. *Сезонность* - это свойство туристских потоков концентрироваться в определенных местах на протяжении небольшого периода времени. С экономической точки зрения она представляет собой повторяющиеся колебания спроса с чередующимися пиками и спадами. В Беларуси основными («высокими») сезонами являются летний (июль-август) и зимний (январь-март). Кроме того, выделяются межсезонье (апрель-июнь, сентябрь) и «мертвый сезон» (октябрь-декабрь). В это время туристские потоки снижаются и спрос на туристский продукт опускается до минимума.

Беларусь обладает значительными ресурсами, располагающими к развитию спортивного туризма. Так, благодаря географическому положению нашей страны, у нас не однотипный климат, что способствует развитию в Беларуси различных видов спорта, как летних, так и зимних, а на их основе активного и пассивного видов спортивного туризма.

Таким образом, можно сказать, что спортивный туризм очень многогранный вид деятельности, включающий не только занятия туризмом как спортом, но и далекое от

этого понятия посещение спортивных мероприятий. Спортивный туризм в Беларуси прошел длинный путь развития, но после распада СССР он фактически начал развиваться с чистого листа. Единой классификации спортивного туризма на сегодняшний день пока не создано, из-за того, что включает в себя очень много видов деятельности, которые могут быть никак не связаны.

Заключение

На сегодняшний день в Республике Беларусь создана и функционирует определенная инфраструктурная база для обслуживания как въездного, так и внутреннего спортивного туризма. Инфраструктура спортивного туризма представлена теми фондами, которые используются в других видах туризма. В целом инфраструктура в некоторой степени развита, но требует достаточно больших затрат на её обновление и совершенствование. Территория Беларуси разделяется на ряд регионов, которые имеют свои особенности и направления развития спортивного туризма. Так в центральном районе перспективу имеет событийный и познавательный спортивный туризм, в западном спортивно-экологический туризм, на севере и юге водный туризм. Так же повсеместно развивается пешеходный и велотуризм. Основными проблемами спортивного туризма являются недостаточная развитость инфраструктуры, слабая маркетинговая составляющая туристического продукта, недостаточные инвестиции, малое количество качественных маршрутов.

Развитие спортивного туризма входит в приоритетные направления развития страны, основные разработки в области законодательства, бюджетной политики, поддержки имеющихся и разработки новых направлений спортивного туризма в Беларуси. Спортивный туризм с каждым годом привлекает всё больше людей различного возраста, различных профессий, спортсменов и просто любителей здорового образа жизни. Чем страна экономически развита, тем большее место в жизни людей и экономики страны в целом занимает спортивный туризм. К тому же Беларусь обладает ресурсами, которые позволяют развивать спортивный туризм. При соответственно развитой инфраструктуре для спортивного туризма страна становится привлекательной для туристов, которые желают укрепить здоровье, отдохнуть или просто получить эмоциональную разрядку.

Литература:

- Александрова А. Ю. (2004) *Международный туризм*, Александрова А. Ю., М.: Аспект Пресс.
- Борисов П. С. (2012) *Технология спортивного туризма. Учебное пособие*, Борисов П. С., Кемерово: КузГТУ.
- Ганопольский В. (2012) *Моделирование содержания и структуры туристской деятельности применительно к сопровождению при проведении спортивно-туристских мероприятий*, Ганопольский В., Даниличева Е., ТУРИЗМ І КРАЄЗНАВСТВО: Збірник наукових праць. - Переяслав-Хмельницький, унів-т ім. Григорія Сковороди, ПП "СКД".
- Постановление Совета Министров Республики Беларусь*, 23 марта 2016 г. № 232 (в редакции постановления Совета Министров Республики Беларусь от 31.08.2017 № 665).
- Решетников Д. Г. (2012) *География туризма Беларуси: пособие для студентов*, Решетников Д. Г., Мн.: БГУ.

- Тарасов В. И. (2011) *Организация активных форм туризма в Гродненском регионе*, Тарасов В. И., Сушецкий В. К., *Материалы респ. науч.-практ. конф. «Туризм в Республике Беларусь: состояние и перспективы развития»*, Гродно, 19-20 ноября 2009, под ред. Донских С. В., Гродно: ГрГУ.
- Теория и методика спортивного туризма: учебник* (2014), под ред. Таймазова В. А. и Федотова Ю. Н., М.: Советский спорт.
- Туристская энциклопедия Беларуси* (2007), редкол. Пашков Г. П. [и др.]; под общ. ред. Пирожника И. И., Минск: БелЭн.
- Указ президента Республики Беларусь*, 10 ноября 1995 г., № 456 «Об изменении структуры центральных органов управления Республики Беларусь».

Аннотация

В статье предложена уточненная и расширенная систематика видов и типов спортивного туризма. Рассмотрены наиболее перспективные направления развития спортивного туризма в Республике Беларусь. Основное внимание уделено водным, пешеходным транспортным, экстремальным видам туризма, которые имеют на территории Беларуси значительную ресурсную базу.

Ключевые слова. Республика Беларусь, спортивный туризм, экстремальные виды туризма

Streszczenie

Artykuł sugeruje udoskonaloną i rozszerzoną systematykę rodzajów i typów turystyki sportowej. Uwzględniono najbardziej perspektywiczne kierunki rozwoju turystyki sportowej w Republice Białorusi. Główną uwagę zwraca się na wodę, transport pieszy, ekstremalne rodzaje turystyki, które mają znaczną bazę zasobów na terytorium Białorusi.

Słowa kluczowe. Białoruś, turystyka sportowa, ekstremalne formy turystyki

ROZWÓJ AGROTURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM JAKO EFEKT ABSORPCJI ŚRODKÓW UNIJNYCH PRZEZNACZONYCH NA RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ NA OBSZARACH WIEJSKICH

mgr Maurycy Męczekalski, dr Anna Dubownik*, dr hab. Roman Rudnicki prof. UMK**

Wprowadzenie

Pojęcie agroturystyki pojawiło się w polskiej literaturze geograficznej pod koniec XX wieku, chociaż nie było to zjawisko nowe. Agroturystyka często utożsamiana jest z turystyką wiejską, jednak nie są to pojęcia synonimiczne. Współcześnie agroturystykę rozumie się jako pojęcie węższe w stosunku do turystyki wiejskiej [Drzewiecki, 2009]. Jest ona ściśle powiązana z rolnictwem, to znaczy o gospodarstwie agroturystycznym można mówić wtedy, kiedy pokoje gościnne udostępnia turystom czynny zawodowo rolnik, który prowadzi produkcję roślinną, hodowlę, jest sadownikiem, posiada gospodarstwo rybackie, bądź leśne. Agroturystyka jest formą działalności pozarolniczej, pozwala dywersyfikować dochody rolnika, umożliwia również aktywizację jego rodziny lub osób pracujących w jego gospodarstwie. Istnieje wiele definicji agroturystyki. Jedną z najbardziej syntetycznych przedstawiła K. Duczkowska-Małysz [2009, s. 38], która określiła agroturystykę jako „organizowanie przez rodzinę rolniczą na wsi wypoczynku lub krótkiego pobytu turystycznego we własnym gospodarstwie rolnym, przy czym pobyt ten związany jest z wiejskimi atrakcjami, które turystom oferować może region i gospodarstwo rolne tam się znajdujące”. Mimo dynamicznego rozwoju gospodarstw agroturystycznych w Polsce informacje na temat ich funkcjonowania są ciągle niedostateczne. Przyczyną tego stanu rzeczy są trudności w pozyskiwaniu wiarygodnych danych liczbowych, charakteryzujących działalność tych gospodarstw. W Powszechnym Spisie Rolnym (ostatni przeprowadzony w 2010 roku), uwzględniono pytania odnoszące się do pozarolniczej działalności gospodarstw rolnych, jednakże brak jest w tym dokumencie szczegółowych informacji na temat agroturystyki. Ponadto, takich informacji, które pozwoliłyby na wieloaspektową ocenę funkcjonowania gospodarstw agroturystycznych, nie posiadają także instytucje i organizacje wspierające rozwój agroturystyki w Polsce. Świadczą one głównie pomoc doradczą i szkoleniową organizatorom agroturystyki oraz zajmują się promocją tej formy turystyki w regionie [Jalinik, 2012, s. 59-64].

Jednym z zagadnień, niedostatecznie zbadanym w agroturystyce jest wykorzystanie funduszy unijnych, przeznaczonych na działalność turystyczną w gospodarstwach agroturystycznych. W literaturze przedmiotu można znaleźć prace, w których prezentowane są wyniki badań z tego zakresu dla województwa mazowieckiego [Ciepiela i in. 2010, s. 45-54] oraz dla podregionu olsztyńskiego [Ciepiela i in. 2012, s. 101-115] i ełckiego [Ciepiela i Dołowska-Żabka, 2016, s. 26-48]. Jednakże zagadnienie to jest mało rozpoznane w pozostałych regionach Polski. Fakt ten stał się przyczynkiem do powstania niniejszego artykułu, którego celem jest próba przedstawienia możliwości rozwoju agroturystyki w województwie kujawsko-pomorskim z wykorzystaniem środków Unii Europejskiej,

* Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

przeznaczonych na różnicowanie działalności gospodarczej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. W pracy wykorzystano dane pozyskane z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dotyczące kosztów kwalifikowanych poszczególnych wnioskodawców oraz uzyskanych kwot pomocy wg. stanu na 31.03.2017 r. Wykorzystano również dane geodezyjne, wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WJRPP) oraz informacje dotyczące turystyki w regionie. Dane ilościowe przedstawiono w tabeli 1, a rozkład przestrzenny badanych zjawisk w formie kartogramu i kartodiagramu (rys. 1 i 2). Ponadto, uzyskane z ARiMR dane pozwoliły na przedstawienie analizowanego zagadnienia dla gmin.

Czynniki wpływające na lokalizację gospodarstw agroturystycznych na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego

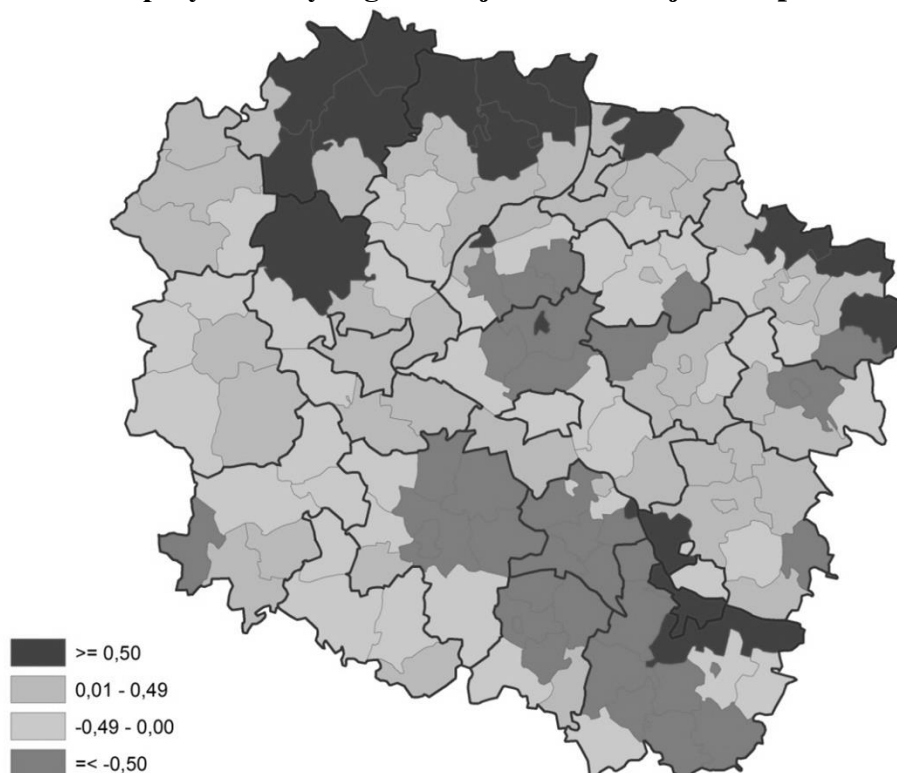
Czynniki sprzyjające rozwojowi agroturystyki można najogólniej podzielić na przyrodnicze i antropogeniczne. Jednakże warunkiem rozwoju tej formy turystyki w regionie jest przede wszystkim atrakcyjne środowisko przyrodnicze, dlatego w niniejszym rozdziale najwięcej uwagi poświęcono walorom przyrodniczym gmin województwa kujawsko-pomorskiego.

W pracy wzięto pod uwagę wskaźnik poziomu walorów przyrodniczych [Rudnicki i Biczowski, 2015a, s. 115-139], opracowany dla województwa kujawsko-pomorskiego w oparciu o następujące składowe:

- udział lasów w ogólnej powierzchni gminy województwa,
- udział wód powierzchniowych w ogólnej powierzchni gminy,
- wskaźnik bonitacji rzeźby terenu.

Dwa pierwsze elementy obliczono na podstawie danych geodezyjnych, zaś wskaźnik bonitacji rzeźby terenu w oparciu o Wskaźnik Waloryzacji Rolniczej Przestrzeni Produkcyjnej [Witek, 1998]. Dla wskaźnika bonitacji rzeźby terenu wyższe wartości należy traktować jako destymulantę, ponieważ krajobraz typowo równinny, który jest najkorzystniejszy z punktu widzenia działalności rolniczej, jest najmniej atrakcyjny dla turysty. Po normalizacji trzech wskaźników cząstkowych uzyskano syntetyczny wskaźnik walorów przyrodniczych dla gmin województwa kujawsko-pomorskiego. Przestrzenny rozkład poziomu walorów przyrodniczych przedstawia rys. 1. Najwyższy poziom wskaźnik walorów przyrodniczych osiąga w gminach znajdujących się w północnej części województwa kujawsko - pomorskiego (powiaty tucholski, świecki i północna część powiatu bydgoskiego), północnych i wschodnich gminach powiatu brodnickiego oraz gminach zlokalizowanych w rejonie Doliny Wisły w okolicach Włocławka. Z kolei najniższy poziom wskaźnik zanotowano w typowo rolniczych gminach powiatów inowrocławskiego, radziejowskiego, aleksandrowskiego i włocławskiego (zachodnia i południowa część) a także częściowo toruńskiego, chełmińskiego i golubsko-dobrzyńskiego.

Wskaźnik walorów przyrodniczych gmin województwa kujawsko-pomorskiego

Źródło: Rudnicki R., Biczkowski M. (2015a) *Walory przyrodnicze i kulturowe a zróżnicowanie przestrzenne szlaków turystycznych w województwie kujawsko-pomorskim*, Studia KPZK PAN, Nr 166, s. 115-139.

Atrakcyjność turystyczną danego obszaru kształtuje nie tylko przyroda, ale w znacznej mierze zależy ona od walorów kulturowych, obejmujących kulturę materialną i niematerialną w regionie. Rozpatrując wpływ dziedzictwa kulturowego na rozwój agroturystyki, należy wziąć pod uwagę fakt, że zdecydowana większość muzeów, cennych zabytków, centrów kultury, teatrów, galerii sztuki znajduje się w ośrodkach miejskich i nie ma bezpośredniego związku z agroturystyką. Tam odbywają się również najważniejsze wydarzenia kulturalne (festiwale, koncerty, spektakle teatralne itd.). Należy jednak stwierdzić, że również na terenach wiejskich występują tego typu obiekty, co może mieć znaczenie dla oceny atrakcyjności turystycznej poszczególnych miejsc i wpływ na lokalizację i rozwój gospodarstw agroturystycznych. Na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego można odnaleźć wiele przykładów występowania obiektów dziedzictwa kulturowego na terenach wiejskich. Dotyczy to w szczególności zabytków architektury (zamki i ruiny zamków, pałace, dworki, zabytkowe kościoły), jak i zabytków archeologicznych. Jako spektakularne przykłady można tu przytoczyć Muzeum Archeologiczne w Biskupinie czy stanowisko archeologiczne i grodzisko Góra Św. Wawrzyńca w Kałdusie koło Chełmna, jak również wiele zachowanych ruin zamków polskich i krzyżackich (Zamek Bierzgłowski, Wenecja, Papowo Biskupie, Złotoria, Raciążek, Bobrowniki, Radziki Duże). Do czasów współczesnych przetrwało także wiele pałaców i zespołów pałacowo-parkowych (Grubno, Lubostroń, Ostromecko, Wieniec, Brzoza i wiele innych), oraz zabytkowych wiejskich kościołów, w tym niezwykle ciekawych architektonicznie kościołów drewnianych. Istnienie wszystkich tych obiektów na terenach

wiejskich bez wątpienia podnosi ich atrakcyjność turystyczną [Rudnicki i Biczkowski, 2015b, s. 83-108].

Według danych Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, we wszystkich gminach województwa kujawsko-pomorskiego w roku 2014 odnotowano 333 gospodarstwa agroturystyczne. Ich rozmieszczenie było nierównomierne. Wyraźnie dominują powiaty tucholski (Cekcyn (31), Tuchola (24) i Lubiewo (12), i brodnicki (Brodnica (44)), Zbiczno (18) oraz bydgoski, przede wszystkim Dobrcz (17). W 65 gminach obiekty agroturystyczne nie występują wcale, co stanowi 45% wszystkich gmin w województwie. Gminy, w których występuje najwięcej gospodarstw agroturystycznych pokrywają się z rozmieszczeniem obszarów o bardzo wysokich i wysokich wskaźnikach walorów przyrodniczych, z wyjątkiem gmin Skrwilno (powiat rypiński) i Dobrcz (powiat bydgoski), gdzie poziom walorów przyrodniczych jest niższy.

W odniesieniu do liczby gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą w poszczególnych gminach wyliczono wskaźnik liczby kwater agroturystycznych na 1000 gospodarstw rolnych. Najwyższe wartości wskaźnika występują w gminach, w których liczba obiektów agroturystycznych jest relatywnie największa w odniesieniu do liczby wszystkich gospodarstw. Należą do nich gminy: Cekcyn (wartość wskaźnika 55,6), Zbiczno (45,0), Tuchola (28,7), Dobrcz (28,7), Wielka Nieszawka (25,3). Jednak zdecydowanie najwyższą wartość przyjmuje wskaźnik w gminie Brodnica (51,7), co oznacza, że kwatery agroturystyczne stanowią ponad połowę wszystkich gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność rolniczą.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich jako źródło wsparcia finansowego działalności pozarolniczej w gospodarstwie rolnym

Finansowany ze środków Unii Europejskiej Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 stwarzał możliwość wsparcia przekształceń strukturalnych i społeczno-ekonomicznych w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Program realizowany był w Polsce zgodnie z krajową strategią rozwoju obszarów wiejskich, powstałą w oparciu o strategię UE w tym zakresie. Jedną z możliwości, jaką daje PROW było pozyskanie dotacji z działania 311 „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, w ramach którego można było uzyskać wsparcie finansowe czynności podjętych przez osoby prowadzące gospodarstwo rolne w zakresie działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich. W wykazie działalności nierolniczych, dla których mogła być przyznana pomoc znajdowały się również usługi związane z udzielaniem noclegów w gospodarstwach agroturystycznych. Beneficjentami tego programu mogli zostać rolnicy lub ich domownicy - w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym zamieszkujący gminy wiejskie lub miejsko - wiejskie, z wyłączeniem miast i miejscowości liczących powyżej 5 tysięcy mieszkańców. Rolnik musiał osobiście i na własny rachunek prowadzić działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym, które było jego własnością. Pomoc mogła zostać przyznana w tym wypadku na podejmowanie lub wykonywanie działalności nierolniczej w zakresie usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem, w tym wynajmowania pokoi w budynku mieszkalnym, sprzedażą posiłków domowych lub świadczeniem innych usług związanych z pobytem turystów w gospodarstwie rolnym. Pomoc finansowa ze środków PROW udzielana była w formie refundacji części poniesionych kosztów (do 50% lub 80% w przypadku strat

poniesionych na skutek zdarzeń losowych takich jak huragan, powódź, grad, susze itd.), wyłącznie tych które zostały uznane za kwalifikowalne. W badanym przypadku koszty kwalifikowalne związane były z nadbudową, przebudową lub remontem połączonym z modernizacją istniejących budynków mieszkalnych oraz zagospodarowaniem terenu. Warto podkreślić, że za kwalifikowalne nie mogły być uznane koszty związane z budową nowych budynków mieszkalnych oraz zakupem nieruchomości. Wynika z tego, że dofinansowanie można było uzyskać na rozpoczęcie lub rozwój działalności agroturystycznej w istniejących już budynkach znajdujących się w gospodarstwie. Osoby zainteresowane uzyskaniem wsparcia zobowiązane były do złożenia stosownego wniosku o przyznanie pomocy. Pomoc w ramach PROW przysługiwała wnioskodawcom po spełnieniu wymogów formalnych według ustalonej kolejności na podstawie przyjętych kryteriów. Decydowała o tym suma przyznanych punktów w oparciu o następujące kryteria:

1. Wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w odniesieniu do średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju i województwie, przy czym obowiązywała zasada, że im mniejsza powierzchnia gruntów rolnych tym więcej otrzymuje się punktów;
2. Wysokość dochodów gminy - im niższy podstawowy dochód podatkowy gminy tym więcej przyznawało się punktów;
3. Położenia gruntów gospodarstwa rolnego - punkty przyznawane były jeżeli ponad 50% powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym wnioskodawcy stanowiły grunty położone na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW);
4. Uczestnictwa w działania PROW - jeżeli wnioskodawca nie korzystał dotąd z pomocy w ramach przynajmniej jednego z działań PROW 2007-2013 otrzymywał dodatkowe punkty [por. Program..., 2007].

Po złożeniu i pozytywnym rozpatrzeniu wniosku o przyznanie pomocy następowało podpisanie umowy. Wnioskodawca stawał się w tym momencie beneficjentem PROW 2007-2013 i mógł rozpocząć realizację zadania. Beneficjent był zobowiązany do dopełnienia wszystkich warunków umowy. Dopiero po realizacji całości operacji lub jednego z jego etapów przysługiwała mu refundacja kosztów kwalifikowanych, zgodnie z zasadami ujętymi w umowie. Po uzyskaniu refundacji beneficjent był zobowiązany do spełnienia określonych wymogów, w tym m.in. osiągnięcia i zachowania celu operacji, umożliwienia przeprowadzenia kontroli związanych z przyznaniem pomocy i przechowywania dokumentów związanych z pomocą.

Realizacja przedsięwzięć agroturystycznych jako efekt wykorzystania środków unijnych przeznaczonych na różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

Na podstawie pozyskanych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa danych źródłowych dotyczących wielkości absorpcji środków finansowych w ramach PROW 2007-2013, z osi 3 pt. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, wyróżniono, po weryfikacji, 34 projekty. W badanym województwie, ich celem było utworzenie lub modernizacja istniejącego gospodarstwa agroturystycznego. Projekty te zrealizowano w 28 gminach, co stanowi niespełna 20% wszystkich gmin w województwie. Tylko

w powiatach aleksandrowskim, chełmińskim i włocławskim nie odnotowano żadnych beneficjentów PROW w tym zakresie.

Całkowita wartość projektów współfinansowanych z badanego działania wynosiła 9,2 mln zł, stąd średnia wartość projektu to 271,5 tys. zł. Najbardziej kosztowne inwestycje zrealizowano w gminach wiejskich: Rypin, Brzozie i Nowa Wieś Wielka, gdzie przeprowadzono modernizację istniejących gospodarstw agroturystycznych by świadczyć usługi noclegowe o wyższym standardzie, w połączeniu z usługami gastronomicznymi. Zgodnie z kryteriami PROW, maksymalna kwota pomocy UE na jeden projekt wynosiła 100 tys. zł, a w grupie badanych inwestycji średnia wartość w badanym województwie wynosiła 84 tys. zł. W gminie wiejskiej Rypin zrealizowano trzy projekty dofinansowane na maksymalnym poziomie, natomiast w gminach Brzozie, Świecie i Dąbrowa Chełmińska po dwa, także z najwyższym możliwym dofinansowaniem (por. tab. 1, rys. 2).

Tabela 1.

Projekty agroturystyczne współfinansowane z PROW 2007-2013

Lp.	Gmina	Powiat	Całkowita wartość projektu [tys. zł]	Koszty kwalifikowane projektu [tys. zł]	Kwota pomocy [tys. zł]	Udział wartości projektu w dochodach własnych gminy w 2016r. [%]	Zakres inwestycji
1.	Bartniczka	brodnicki	40,9	35,4	17,7	0,7	Modernizacja - noclegi
2.	Brzozie	brodnicki	744,8	524,0	200,0	17,2	Modernizacja - gastronomia
3.	Dąbrowa Chełmińska	bydgoski	596,2	443,5	200,0	4,4	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
4.	Nowa Wieś Wielka	bydgoski	725,4	360,6	100,0	2,8	Modernizacja - noclegi
5.	Kowalewo Pomorskie	golubsko-dobrzyński	294,4	189,5	94,8	1,7	Modernizacja - noclegi
6.	Grudziądz	grudziądzki	708,0	460,1	178,5	2,6	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
7.	Świecie nad Osą	grudziądzki	167,7	83,9	41,9	2,7	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
8.	Gniewkowo	inowrocławski	279,2	227,0	100,0	1,3	Modernizacja - noclegi i otoczenie
9.	Inowrocław	inowrocławski	278,4	228,6	100,0	1,0	Modernizacja - noclegi i otoczenie
10.	Chrostkowo	lipnowski	166,5	93,2	46,6	3,4	Modernizacja - noclegi
11.	Tłuchowo	lipnowski	229,9	207,7	100,0	3,6	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
12.	Wielgie	lipnowski	133,0	94,1	47,1	1,6	Modernizacja - noclegi i otoczenie
13.	Mogilno	mogileński	222,9	182,7	68,2	0,5	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
14.	Sadki	nakielski	245,7	201,4	100,0	2,9	Modernizacja - noclegi i otoczenie
15.	Szubin	nakielski	251,3	206,0	100,0	0,7	Modernizacja - noclegi i otoczenie
16.	Piotrków Kujawski	radziejowski	160,9	131,9	48,0	1,1	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej

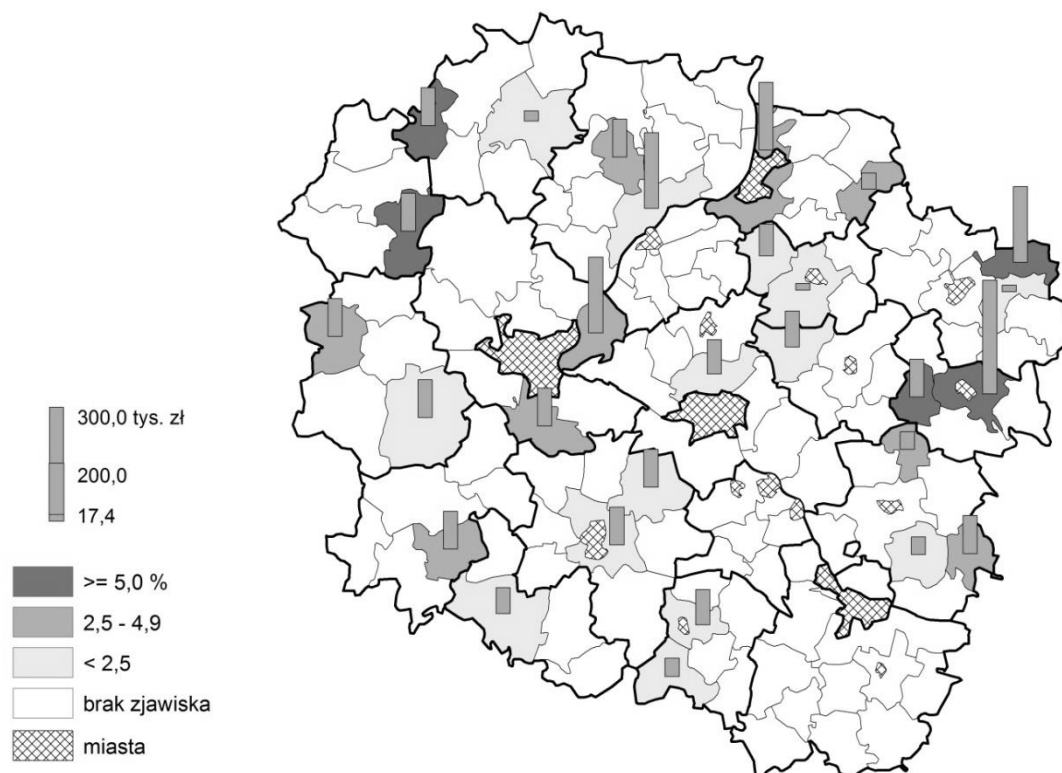
17.	Radziejów	radziejowski	204,8	187,0	93,5	2,3	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
18.	Brzuze	rypiński	411,8	293,3	100,0	8,9	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
19.	Rypin	rypiński	911,8	604,0	300,0	9,4	Modernizacja - noclegi
20.	Sośno	sępoleński	355,9	270,5	100,0	7,9	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
21.	Drzycim	świecki	305,5	250,4	100,0	4,4	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
22.	Świecie	świecki	639,5	521,9	200,0	0,7	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
23.	Łysomice	toruński	363,0	294,6	90,0	1,3	Modernizacja - noclegi i otoczenie
24.	Cekcyn	tucholski	63,8	55,1	27,6	0,8	Modernizacja - noclegi i gastronomia
25.	Kęsowo	tucholski	253,4	198,4	99,2	5,4	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
26.	Płużnica	wąbrzeski	202,1	167,4	83,7	2,2	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
27.	Ryńsk	wąbrzeski	42,6	34,9	17,4	0,4	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
28.	Gąsawa	żniński	233,2	201,4	100,0	2,7	Rozpoczęcie działalności agroturystycznej
WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE			9232,6	6748,5	2854,2	3,4	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARIMR, 2017

Należy zauważyć, że rozmieszczenie przestrzenne gmin, w których zrealizowano inwestycje agroturystyczne z udziałem środków z PROW 2007-2013 jest nierównomierne. Prawie połowa przedsięwzięć zlokalizowana była w gminach o wysokim i średnim poziomie, wcześniej zdefiniowanych, walorów przyrodniczych, na terenie lub w sąsiedztwie następujących parków krajobrazowych: Brodnickiego, Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, Krajeńskiego i Wdeckiego (por. rys. 2). Znaczna część projektów zrealizowana została w gminach znajdujących w bezpośrednim sąsiedztwie miast wojewódzkich lub powiatowych. Rozwój gospodarstw agroturystycznych na obszarach podmiejskich może być spowodowany dostępnością transportową bazy noclegowej ukierunkowanej na turystykę weekendową, a także naturalną koniecznością dywersyfikacji źródeł dochodu na tych obszarach.

Rysunek 2.

Kwota pomocy oraz wskaźnik udziału wartości projektów agroturystycznych zrealizowanych w ramach PROW w dochodach własnych gmin

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARIMR, 2017 i GUS, 2016

Do oceny rozmieszczenia przestrzennego zrealizowanych inwestycji agroturystycznych w województwie kujawsko-pomorskim użyto wskaźnika udziału wartości projektów zrealizowanych w gminach w dochodach własnych badanych gmin w 2016r. Przedstawiony wskaźnik miał w zamyśle autorów ukazać znaczenie podjętych przedsięwzięć względem poziomu rozwoju gospodarczego gminy. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w gminach: Brzozie w pow. brodnickim (ponad 17% środków własnych gminny), oraz Rypin i Brzuze w powiecie rypińskim. Wskaźnik ten tylko orientacyjnie określa skalę otrzymanych dotacji. Problemy z jego interpretacją dotyczą także gmin miejsko-wiejskich, gdzie dostępna statystyka nie wydzieliła tylko obszarów wiejskich.

Pozyskane przez beneficjentów dotacje zostały wykorzystane w 15 przypadkach na rozpoczęcie działalności agroturystycznej. Pozostałe inwestycje dotyczyły rozbudowy bazy noclegowej, gastronomicznej i rekreacyjnej istniejących już gospodarstw.

Zakończenie

Celem artykułu była analiza przestrzenna absorpcji środków UE z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2007-2013), przeznaczonych na rozwój działalności turystycznej w gospodarstwach rolnych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Wykazano, że pozyskane przez rolników środki pozwoliły na rozpoczęcie działalności 15 nowych gospodarstw agroturystycznych, a 19 już funkcjonujących zmodernizować tak, by rozszerzyć ofertę usług noclegowych i gastronomicznych oraz zagospodarować otoczenie na cele

rekreacyjne. Zrealizowane inwestycje agroturystyczne zlokalizowane były częściej na terenach gmin wiejskich niż gmin miejsko-wiejskich. Na uwagę zasługuje również fakt, że projekty z udziałem środków UE lokalizowane były na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych, w sąsiedztwie obszarów chronionych. Ze względu na dostępność komunikacyjną oraz styl życia ludności miejskiej, przejawiający się w wyborze turystyki weekendowej, rolnicy z obszarów podmiejskich częściej skutecznie aplikowali o dotacje na rozwój agroturystyki.

Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że beneficjenci, którzy otrzymali refundację części poniesionych wydatków, mają możliwość ubiegania się o kolejne dotacje z PROW w obowiązującej perspektywie finansowej.

Bibliografia:

- Ciepiela G. A., Jankowska J., Jankowski K. (2010) *Finansowanie gospodarstw agroturystycznych ze środków unijnych w województwie mazowieckim*, Acta Sci. Pol., Oeconomia, vol. 9, nr 3.
- Ciepiela G. A., Godlewska A., Balińska A. (2012) *Produkt agroturystyczny w podregionie olsztyńskim*, [w:] *Rynek usług turystycznych* (red.), Jalinik M., Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok, s. 26-48.
- Ciepiela G. A., Dołowska-Żabka L. (2016) *Produkt turystyczny w gospodarstwach agroturystycznych podregionu elckiego*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, nr I/1.
- Drzewiecki M. (2009) *Agroturystyka współczesna w Polsce*, Wyd. Wyższej Szkoły Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku, Gdańsk.
- Duczowska-Małysz K. (2009) *Nowe funkcje obszarów wiejskich*, [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa* (red.), Duczkowska-Małysz K., Szymecka A., Wyd. SGH, Warszawa.
- Jalinik M. (2012) *Instytucje i organizacje wpływające na rozwój agroturystyki w województwie podlaskim*, Roczniki Naukowe SERiA, Warszawa-Poznań-Białystok, t. XIV, z. 2.
- Program rozwoju obszarów wiejskich 2007-2013* (2007), Ministerstwo Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.
- Rudnicki R., Biczkowski M. (2015a) *Walory przyrodnicze i kulturowe a zróżnicowanie przestrzenne szlaków turystycznych w województwie kujawsko-pomorskim*, Studia KPZK PAN, nr 166.
- Rudnicki R., Biczkowski M. (2015b) *Agroturystyka jako forma aktywizacji pozarolniczej działalności gospodarstw rolnych w Polsce - stan, zróżnicowanie przestrzenne oraz wpływ środków PROW 2007-2013*, [w:] Kamińska W., Wilk-Grzywana M. (red.), *Turystyka wiejska i agroturystyka - nowe paradygmaty dla XXI wieku*, Studia KPZK PAN, t. CLXII, Warszawa.
- Witek T. (red.), (1998) *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski*, IUNiG, Puławy.

Streszczenie

Artykuł podejmuje problem absorpcji środków pochodzących z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach działania 311. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, rozdysponowanych w latach 2007 - 2013 na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Pod uwagę wzięto tę część środków, które przeznaczono na rozwój działalności agroturystycznej. Podjęto także próbę określenia czynników lokalizacji gospodarstw świadczących usługi turystyczne. Wykorzystano dane pozyskane z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa wg stanu na 31.03.2017 r., dotyczące kosztów kwalifikowanych poszczególnych projektów, jak również ich szczegółowych opisów. Przeanalizowano 34 inwestycje, pod względem zrealizowanych przedsięwzięć, wysokości kosztów i rozmieszczenia przestrzennego dotowanych gospodarstw. Wykazano, że w badanych latach powstało 15 nowych gospodarstw agroturystycznych, a 19 zostało zmodernizowanych. Dotowane gospodarstwa były w większości usytuowane w sąsiedztwie obszarów chronionych oraz w strefach podmiejskich.

Słowa kluczowe: agroturystyka, dywersyfikacja dochodów w gospodarstwie rolnym, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, województwo kujawsko-pomorskie

DEVELOPMENT OF AGRITOURISM IN THE KUJAWSKO-POMORSKIE VOIVODESHIP AS AN EFFECT OF THE ABSORPTION OF EU FUNDS ALLOCATED TO THE DIVERSIFICATION OF ECONOMIC ACTIVITY IN RURAL AREAS

Summary

The aim of the article is to analyze the impact of the Rural Development Program funds on the diversification of economic activity in the rural areas of Kujawsko Pomorskie Voivodeship in the years 2007-2013. Considering this part of the funds were spent on the development of agritourism. Also an attempted was made to determine the location factors of farms offering agritourist services. Data from the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture was used (March 31, 2017), concerning eligible costs of individual projects as well as detailed project descriptions. Thus, 34 investments were analyzed, in terms of scope of work, cost and spatial distribution of subsidized farms. It has been shown that in the studied years 15 new agrotourism farms were established and 19 were modernized. Subsidized farms were mostly located in the vicinity of protected areas and suburban areas.

Key words: agritourism, diversification of the farm income, Rural Development Program, Kujawsko-Pomorskie Voivodeship

AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA MIESZKAŃCÓW WĘGROWA W LATACH 2014-2016 - MOTYWY WYJAZDÓW I CZAS ICH TRWANIA

*dr Joanna Omieciuch**, *dr hab. Grażyna Anna Ciepela**, *prof. nadzw.*

Wprowadzenie

Współcześnie ludność na całym świecie chętnie uczestniczy w wyjazdach turystycznych, a turystyka staje się dynamiczną gałęzią gospodarki. W podróżach biorą udział mieszkańcy zarówno miast i miasteczek, jak i miejscowości położonych na terenach wiejskich. Realizowane podróże mogą się różnić m.in. co do czasu pobytu, wybranego środka transportu, motywów podróżowania i miejsca zakwaterowania w czasie podróży. Są to główne wyróżniki wyjazdów turystycznych. Kolejne prognozy międzynarodowej organizacji turystycznej wskazują, że liczba odbywanych podróży będzie stale rosła. Dlatego ważne jest analizowanie aktywności turystycznej poszczególnych grup społecznych i prognozowanie na tej podstawie co do dalszych kierunków rozwoju turystyki.

Aktywność turystyczna jest rozumiana jako wszelka działalność ludzi związana z ich udziałem w turystyce. W literaturze zwraca się uwagę, że może być rozumiana w dwojaki sposób - szeroki i wąski. W. Alejziak [2011, s. 8] przyjmuje, że aktywność turystyczna w ujęciu wąskim oznacza uczestnictwo ludności w różnych formach turystyki, czyli udział w wyjazdach poza swoje codzienne środowisko. I to wąskie rozumienie aktywności turystycznej, będzie przedmiotem rozważań w niniejszym artykule. Badaniem aktywności turystycznej w naszym kraju zajmują się zarówno instytucje państwowe oraz akademickie ośrodki naukowe, jak i inne ośrodki badania opinii społecznych.

Krajowe i zagraniczne podróże mieszkańców Polski w kolejnych latach były przedmiotem badania m.in. Departamentu Turystyki Ministerstwa Sportu i Turystyki. Na podstawie badań statystycznych przeprowadzonych przez GUS-MSiT-NBP ustala się uczestnictwo mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej w wyjazdach turystycznych. Badania statystyczne Departamentu Turystyki wykazują, że uczestnictwo w wyjazdach krajowych i zagranicznych w latach 2014-2016 systematycznie rosło. W 2016 r. 57% mieszkańców Polski uczestniczyło w podróży turystycznej (w 2015 r. - 54%, a w 2014 r. - 53%) [Charakterystyka krajowych i zagranicznych podróży mieszkańców Polski w 2016 r., 2017, s. 1].

Badaniem aktywności turystycznej w Polsce, w tym wszechstronną analizą czynników determinujących aktywność turystyczną oraz identyfikacją i próbą wyjaśnienia różnicowań społecznych i wykluczenia z uczestnictwa w turystyce, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów metodologicznych, zajmował się m.in. W. Alejziak [2009, s. 7]. Tenże autor podaje, że w tym temacie prowadzone są również szeroko zakrojone badania w innych państwach świata [Alejziak, 2009, s. 8]. Często analizuje się aktywność turystyczną różnych grup ludzi, np. studentów czy mieszkańców miast. Na przykład wiele badań naukowych przeprowadzono w niektórych akademickich ośrodkach naukowych, by zidentyfikować aktywność turystyczną młodzieży akademickiej [Lubowiecki-Vikuk, 2013, s. 149].

* Wydział Przyrodniczy, Zakład Turystyki i Rekreacji, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Celem artykułu jest charakterystyka krajowych i zagranicznych podróży mieszkańców Węgrowa w latach 2014-2016. Dane, pozyskane podczas badań ankietowych, pozwoliły na szeroką identyfikację najważniejszych cech społeczno-demograficznych turystów z Węgrowa. W artykule nie zostaną zaprezentowane wszystkie wyniki badań, a jedynie wybrana ich część dotycząca średniej liczby wyjazdów turystycznych w zależności od płci, wieku, miesięcznych dochodów i wykształcenia, a także przedstawiono motywy podróżowania oraz miejsca, do których udawali się respondenci. Ze względu na małą ilość ankiet (100 sztuk), które posłużyły do identyfikowania aktywności turystycznej mieszkańców Węgrowa, autorzy pragną zaznaczyć, że wyniki tych analiz należy traktować z dużą ostrożnością, czyli jako badania wstępne.

Material badawczy

Węgrów jest miastem zlokalizowanym w środkowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, w powiecie węgrowskim. Jest siedzibą powiatu, a także gminy miejskiej. Z danych Biura Ewidencji Ludności węgrowskiego Urzędu Miasta wynika, że na dzień 31 grudnia 2016 r. liczba mieszkańców Węgrowa wynosiła 12 853 osób (w tym 6 699 to kobiety i 6 154 to mężczyźni) [Dane Urzędu Miasta w Węgrowie, 2017].

Niezbędne informacje odnośnie do uczestnictwa w wyjazdach krajowych i zagranicznych mieszkańców Węgrowa pozyskano metodą sondażu diagnostycznego, wykorzystując technikę wywiadu bezpośredniego. Wywiady zrealizowano w styczniu 2017 r. w Węgrowie. Do przeprowadzenia badania wykorzystano kwestionariusz osobowy, który został skierowany do losowo wybranych węgrowskich, którzy ukończyli 18 lat i wyrazili chęć uczestnictwa w badaniu (próba losowa prosta).

Ankieta, skierowana do 100 osób, zawierała pytania dotyczące liczby i rodzaju wyjazdów turystycznych (ze wskazaniem na kraj lub zagranicę, a także liczbę noclegów) oraz sumy wydatków poniesionych w ciągu roku na podróż. Losowo wybranych mieszkańców Węgrowa szczegółowo pytano o cel podróży i sposób jej organizacji, a także o rodzaj zakwaterowania i wykorzystywanych środków transportu. Niezależnie od informacji dotyczących zachowań w obszarze turystyki uzyskano dane dotyczące płci, wieku, wykształcenia i poziomu miesięcznych dochodów na osobę w gospodarstwie domowym. Na podstawie zgromadzonych danych, respondentów zakwalifikowano do poszczególnych kategorii: wiekowych, dochodowych i poziomu wykształcenia. Tabela 1 przedstawia szczegółowe charakterystyki osób biorących udział w badaniu ankietowym.

Tabela 1.

Cechy społeczno-demograficzne respondentów	
Zmienne	Respondenci w %
Płeć	
Kobieta	59
Mężczyzna	41
Wiek	
18-24	24
25-35	23
36-45	18
46-55	12
56-65	12
Powyżej 65	11
Wykształcenie	
Podstawowe	4
Gimnazjalne	2
Zawodowe	22
Średnie	51
Wyższe	21
Miesięczne dochody na osobę w rodzinie (w zł)	
Poniżej 500	5
500-1000	31
1001-1500	29
1501-2000	25
Powyżej 2000	10

Zródło: badania własne

Respondentów zapytano również o orientacyjne wydatki pieniężne na wyjazdy turystyczne poniesione na jedną osobę w ciągu roku, bowiem uczestnictwo w podróżach turystycznych wiąże się z ponoszeniem określonych wydatków. Na podstawie analizy dochodów osiągniętych w gospodarstwie domowym (tab. 1) należy stwierdzić, że badani mieszkańcy Węgrowa nie należeli do bardzo zamożnych, a to w dużym stopniu przełożyło się na poziom wydatków na omawiane cele (tab. 2).

Tabela 2.

Struktura respondentów według poziomu wydatków poniesionych na wyjazdy turystyczne w latach 2014-2016 (w %)

Wydatki turystyczne w zł	Rok		
	2014	2015	2016
Poniżej 500	33	26	24
500-1000	25	22	25
1001-1500	12	13	16
1501-2000	12	20	9
2001-2500	1	4	12
2501-3000	5	5	8
3001-3500	4	3	1
3501-4000	4	4	1
4001-4500	1	2	2
4501-5000	3	1	2
Powyżej 5000	0	0	0

Zródło: badania własne

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że w roku 2014 co trzeci ankietowany wydawał rocznie mniej niż 500 zł na wyjazdy turystyczne. W dwóch kolejnych analizowanych latach nastąpiła wyraźna poprawa, bo tak niewiele na podróże wydawał jedynie co czwarty badany. Również co czwarty badany w latach 2014-2016 wydawał w każdym badanym roku od 500 do 1000 zł. O zwiększeniu aktywności turystycznej mierzonej wydatkami na podróże w kolejnych latach świadczą wzrosty odsetka respondentów wydających na podróże w następujących przedziałach wydatkowych: 1001-1500 zł, 1501-2000 zł i 2001-2500 zł oraz 2501-3000 zł. Jednak już w kolejnych wyższych przedziałach wydatków na podróże, tj. 3001-3500 zł, 3501-4000 zł, 4001-4500 zł oraz 4501-5000 zł (czyli tych wyższych), odsetek respondentów ponoszących takie wydatki w sumie zmniejszył się o połowę w analizowanym okresie. W trakcie realizacji badań ankietowych nie zanotowano zrealizowania wyjazdów turystycznych, które kosztowałyby ponad 5 000 zł (tab. 2).

Turystyka krajowa mieszkańców Węgrowa w latach 2014-2016

Węgrów leży na granicy dwóch krain geograficznych: Mazowsza i Podlasia. By dotrzeć z tego miasta do Warszawy trzeba pokonać trasę, która liczy sobie zaledwie 80 km. Nieco dalej z Węgrowa jest na wschód Polski, bo odległość do Białegostoku wynosi 155 km. Dystans, który trzeba pokonać, by dotrzeć do Krakowa lub Gdańska, liczy sobie 360 km, a do Wrocławia - 445 km. Węgrów znajduje się przy szlaku komunikacyjnym łączącym Warszawę z Białymstokiem i Drohiczyń, a także przy drodze do Wyszkowa (nad Bugiem) oraz na trasie w kierunku Siedlec. Miasto ma doskonałe położenie (trzeba pokonać jedynie 28 km) względem autostrady A2, stanowiącej część trasy europejskiej E30, wiodącej z irlandzkiego portu Cork aż do Omska w Rosji. Miejscowość jest także zlokalizowana korzystnie (trzeba pokonać 43-km trasę) względem drogi ekspresowej S8 łączącej Wrocław, Warszawę i Białystok, biegnącej dalej w kierunku państw nadbałtyckich. Miejscowość również ma korzystne położenie względem portów lotniczych. Dwa najbliższe z nich, oferujące połączenia krajowe i międzynarodowe, znajdują się ok. 1,5 godz. jazdy samochodem od Węgrowa; są to Warszawa Okęcie i Warszawa Modlin. Te pierwsze lotnisko oddalone jest od Węgrowa o 97 km, a to drugie - o 107 km [Postek, 2011, s. 2]. Na podstawie tego co powyżej napisano, można stwierdzić, że położenie Węgrowa stwarza zadowalające uwarunkowania do odbywania podróży. Stąd pojawia się pytanie, czy węgrowianie często podróżują, będąc tak korzystnie umiejscowieni w stosunku do dróg i portów lotniczych?

Wyjazdy turystyczne najczęściej dzielimy na krajowe i zagraniczne, a te następnie - na krótkoterminowe, obejmujące od 1 do 3 noclegów, i długoterminowe, składające się z co najmniej 4 noclegów. Średnią liczbę podróży krajowych w zależności od płci i rodzaju podróży w latach 2014-2016 przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3.

Średnia liczba wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku według płci i czasu trwania podróży

Liczba noclegów	Rok					
	2014		2015		2016	
	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna
Od 1 do 3	1,5	1,0	1,4	1,0	1,1	0,8
Powyżej 4	0,7	0,5	1,0	0,5	1,0	0,8
Ogółem	2,2	1,5	2,4	1,5	2,1	1,6

Źródło: badania własne

Badania wykazały, że w podróżach krajowych częściej uczestniczyły kobiety. W badanym okresie odbyły one niezmiennie, średnio w ciągu roku niewiele ponad dwie podróże, mężczyźni w tym samym czasie uczestniczyli w ok. półtora podróży. Prezentowane w tabeli 3 dane wskazują również, że ankietowani, niezależnie od płci, preferowali wyjazdy krótkoterminowe, choć w 2016 r. ta tendencja osłabiła się w przypadku obu płci; zarówno kobiety, jak i mężczyźni jednakowo chętnie uczestniczyli w obu typach podróży.

W zależności od wieku badanych średnią liczbę krajowych podróży na osobę prezentuje tabela 4, w rozróżnieniu na podróże krótkoterminowe i długoterminowe.

Tabela 4.

Średnia liczba wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku według wieku i czasu trwania podróży

Wiek	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
18-24	1,3	1,0	2,3	1,5	0,9	2,4	1,0	1,3	2,3
25-35	2,4	1,0	3,4	2,0	1,1	3,1	1,6	1,5	3,1
36-45	0,6	0,3	0,9	0,5	0,4	0,9	0,6	0,4	1,0
46-55	0,8	0,4	1,2	0,8	0,7	1,5	0,6	0,7	1,3
56-65	1,4	0,3	1,7	1,6	0,9	2,5	1,3	0,6	1,9
>65	0,6	0,5	1,1	1,0	0,5	1,5	0,5	0,5	1,0

Zródło: badania własne

Z przeprowadzonych badań wynika, że największą liczbę podróży krajowych odbyły osoby w przedziale wiekowym 25-35 lat. W ich przypadku średnia liczba wyjazdów turystycznych kształtowała się na poziomie ponad trzech podróży w analizowanym okresie. Na drugim miejscu znaleźli się respondenci z przedziału wiekowego od 18 do 24 lat, którzy corocznie średnio podróżowali ponad dwukrotnie; równie często podróżowały osoby w wieku 56-65 lat. Natomiast najmniejszą liczbę podróży w analizowanych trzech latach odbyły osoby z przedziału wiekowego 36-45 lat, których aktywność turystyczna była słabsza niż osób, które ukończyły 65. rok życia (tab. 4).

Należy także podkreślić zjawisko preferowania podróży krótkoterminowych w latach 2014-2015, bowiem w każdej grupie wiekowej cieszyły się one większą popularnością. Natomiast w roku 2016 grupy wiekowe z przedziału 18-24 i 46-55 lat preferowały podróże długoterminowe, a w kolejnych trzech grupach wiekowych średnia liczba wyjazdów krótkoterminowych i długoterminowych była sobie równa (dla osób powyżej 65 lat) lub niewiele mniejsza (dla grup wiekowych 25-35 i 36-45 lat) (tab. 4).

Na poziom uczestnictwa w turystyce w głównej mierze ma wpływ dochód, który gospodarstwa domowe mogą przeznaczyć na konsumpcję turystyczną, w tym na organizację wyjazdów turystycznych. Tabela 5 przedstawia średnią liczbę wyjazdów mieszkańców Węgrowa w zależności od miesięcznych dochodów na jedną osobę w gospodarstwie domowym, z podziałem na czas trwania podróży.

Tabela 5.

Średnia liczba wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku w zależności od miesięcznych dochodów badanych i czasu trwania podróży

Dochód na jedną osobę (zł)	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
<500	0,6	0,4	1,0	0,2	0,4	0,6	0,6	0,6	1,2
500-1000	0,6	0,5	1,1	0,8	0,5	1,3	0,4	0,6	1,0
1001-1500	1,7	0,7	2,4	1,3	1,2	2,5	1,3	1,6	2,9
1501-2000	1,5	0,7	2,2	1,1	0,7	1,8	1,0	1,2	2,2
>2000	2,3	0,8	3,1	2,9	1,1	4,0	2,4	1,0	3,4

Zródło: badania własne

Analiza tabeli 5 pozwala na stwierdzenie, że poziom dochodów do dyspozycji konsumentów mocno wpływał na krajową aktywność turystyczną badanych. Najrzadziej wyjeżdżali respondenci posiadający najniższy dochód na jedną osobę w gospodarstwie domowym, a najczęściej - respondenci z dochodem powyżej 2000 zł. Najzamożniejsi ankietowani uczestniczyli ponad trzy razy częściej w podróżach niż najubożsi. Osobliwością jest jednak nieco wyższa aktywność turystyczna ankietowanych, którzy wykazywali się dochodem w przedziale 1001-1500 zł w porównaniu do osób z wyższego przedziału dochodowego, czyli 1501-2000 zł. Ponadto, niezależnie od zastosowanego kryterium dochodowego, w większości przypadków w latach 2014-2015 preferowane były wyjazdy krótkoterminowe. W 2016 r. nastąpiło odwrócenie tendencji, bo respondenci ze wszystkich kategorii dochodowych zdecydowali się na wyjazdy długoterminowe, a wyjątkiem były osoby z dochodem powyżej 2000 zł na osobę, preferujące krótkie podróże.

Tabela 6 pozwala na przeprowadzenie rozważań jak poziom wykształcenia wpływał na aktywność turystyczną mieszkańców Węgrowa.

Tabela 6.

Średnia liczba wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku w zależności od wykształcenia badanych i czasu trwania podróży

Wykształcenie	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
Podstawowe	1,0	0,5	1,5	4,0	0,5	4,5	0,8	0,3	1,1
Gimnazjalne	0,5	0,5	1,0	1,0	0,5	1,5	0,5	1,5	2,0
Zawodowe	1,4	0,3	1,7	1,1	0,5	1,6	1,1	0,5	1,6
Średnie	1,1	0,7	1,8	1,2	1,0	2,2	0,9	1,1	2,0
Wyższe	1,9	0,8	2,7	1,6	0,8	2,4	1,2	1,0	2,2

Zródło: badania własne

W podróże po kraju najczęściej wyruszyli respondenci legitymujący się wykształceniem wyższym, realizując średnio ponad dwa wyjazdy turystyczne w analizowanych latach. Równie wysoką, krajową aktywnością turystyczną, ok. dwóch wyjazdów w ciągu roku, wykazywały się osoby z wykształceniem średnim, a trochę niższą - osoby z wykształceniem zawodowym. Tendencje wzrostowe w liczbie podróży w latach

2014-2016 dało się zauważyć jedynie wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym, które w roku 2016 równie często podróżowały jak osoby z wykształceniem zawodowym, średnim, a nawet wyższym. Większość respondentów w latach 2014-2016, niezależnie od wykształcenia, przedkładała krótkie pobyty nad długie, wyjątkiem były osoby z wykształceniem gimnazjalnym i średnim w 2016 r.

Wyjeżdżając poza miejsce swojego zamieszkania, kierujemy się różnymi powodami. Celem przeprowadzonego badania było również poznanie motywów podróżowania węgrowian. Tabela 7 przedstawia cele zrealizowanych krajowych wyjazdów turystycznych, wskazane przez respondentów tylko ze względu na płeć.

Tabela 7.

Główny cel krajowych wyjazdów turystycznych w zależności od płci (w %)

Cel podróży	Rok					
	2014		2015		2016	
	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna
Zwiedzanie	37,7	46,4	42,0	19,4	26,0	30,0
Wypoczynek	45,3	39,2	46,0	64,5	60,0	70,0
Turystyka eventowa	17,0	7,1	12,0	9,7	12,0	-
Turystyka kwalifikowana	3,8	7,1	8,0	-	-	3,3
Obóz	1,9	3,6	-	3,2	6,8	3,3
Zdrowotny	5,7	3,6	12,0	6,4	10,0	10,0
Religijny	5,7	3,6	12,0	-	-	3,3
Służbowy	3,8	-	4,0	6,4	4,0	-
Edukacyjny	7,6	3,6	6,0	3,2	-	-
Odwiedziny krewnych, znajomych	24,5	14,3	26,0	12,9	30,0	20,0

Źródło: badania własne

Ankietowane kobiety jako cel swoich wyjazdów krajowych w latach 2014-2016 wskazywały głównie wypoczynek. Znaczna ich część podróżowała także w celu zwiedzania oraz odwiedzin krewnych i znajomych. Uzyskane od kobiet informacje wskazują również, że wyjeżdżały one turystycznie w sprawach służbowych, edukacyjnych oraz dla uprawiania różnych form turystyki kwalifikowanej i na obozy sportowe. Jednak odsetek takich wskazań w przypadku kobiet był niewielki. Analizując tabelę 7, można zauważyć, że wśród kobiet z roku na rok rósł odsetek wskazań wypoczynku i odwiedzin u krewnych i znajomych jako przyczyny aktywności turystycznej.

Motywy wyjazdów turystycznych u mężczyzn były zróżnicowane w zależności od roku badań. W pierwszym badanym roku najwięcej z nich podróżowało w celu zwiedzania, natomiast w pozostałych dwóch latach mężczyźni preferowali wypoczynek. Trzecim, głównym motywem wyjazdów turystycznych dla mężczyzn, było - identycznie jak u kobiet - odwiedzenie krewnych i znajomych. Najmniejsze zainteresowanie odnotowano wyjazdami w celu uczestniczenia w imprezach masowych, religijnych, uprawiania sportu, zdrowotnych, służbowych i edukacyjnych. Odsetek mężczyzn wyjeżdżających w wymienionych celach nie przekraczał w badanym okresie 10% wskazań, a niektóre z motywów nie były wymieniane przez badanych, np. w roku 2014 - służbowe; w roku 2015 - turystyka kwalifikowana, religijna; w roku 2016 - turystyka eventowa, służbowa, edukacyjna (tab. 7).

W ankietach respondenci wymieniali miejscowości, do których wyjeżdżali, by realizować swoje turystyczne cele. Największym powodzeniem wśród węgrowian cieszyło się „morze” (wymieniane sześć razy) oraz miejscowości położone nad nim. Były to następujące miejsca (które zapisano w kolejności liczby wyjazdów do nich): Trójmiasto (40 wyjazdów); Kołobrzeg (12); Stegna (12); Krynica Morska (11); Władysławowo (10); Ustka (7); Łeba (3); Jarosławiec (3); Mielno (1). Dużym zainteresowaniem cieszyły się Mazury, wymienione 16 razy jako miejsce, do którego udawali się ankietowani. Wymieniali oni również miejscowości takie jak: Mikołajki (12 podróży); Giżycko (5); Mrągowo (5); Ryn (3); Pisz (40). Na trzecim miejscu znalazły się góry (wymieniane osiem razy), Bieszczady (wymieniane siedem razy) oraz miejscowości w nich położone, tj. Zakopane (28 wyjazdów); Tylmanowa (2); Krynica Zdrój (2); Bukowina Tatrzańska (1); Poronin (1). Turyści wyjeżdżali również do: Warszawy (39 razy); Krakowa (19); Wrocławia (15); Częstochowy (9); Katowic (9); Okuninki (9); Kazimierza Dolnego (6); Poznania (6); Białowieży (5); Liwu (5); Torunia (4); Szczytna (4); Lublina (3); Firleja (3). Respondenci po dwa razy byli w: Szczecinie, Wadowicach, Radomiu, Opolu, Serocku, Białymstoku, a raz odwiedzili: Ciechocinek, Płock, Licheń, Ostrołękę i Zieloną Górę.

Turystyka zagraniczna mieszkańców Węgrowsa w latach 2014-2016

Przeprowadzone badania wykazały, że mieszkańcy Węgrowsa wyjeżdżali również poza granice Polski. Średnią liczbę podróży zagranicznych w zależności od płci i rodzaju podróży w latach 2014-2016 przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8.

Średnia liczba zagranicznych wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku według płci i czasu ich trwania

Liczba noclegów	Rok					
	2014		2015		2016	
	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna
Od 1 do 3	0,2	0,1	0,4	0,1	0,3	0,2
Powyżej 4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1
Ogółem	0,5	0,3	0,6	0,3	0,6	0,3

Zródło: badania własne

Z tabeli 8 wynika, że zagraniczna aktywność turystyczna mieszkańców Węgrowsa, zarówno kobiet, jak i mężczyzn, mimo bliskości portów lotniczych i dogodnych połączeń drogowych, była bardzo niewielka. Poza tym, analizując informacje, można stwierdzić, że uczestnictwo kobiet w tego rodzaju podróżach w porównaniu do mężczyzn było dwukrotnie wyższe. Zaś tendencje co do długości pobytu zagranicznego, uwzględniając płeć badanych, były różnokierunkowe.

W zależności od wieku badanych średnią liczbę zagranicznych podróży na osobę prezentuje tabela 9, odróżniając podróże krótkoterminowe i długoterminowe.

Tabela 9.

Średnia liczba zagranicznych wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku według wieku i czasu ich trwania

Wiek	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
18-24	0,4	0,5	0,9	0,8	0,4	1,2	0,5	0,5	1,0
25-35	0,2	0,2	0,4	0,2	0,3	0,5	0,2	0,3	0,5
36-45	0,0	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,0	0,1	0,1
46-55	0,0	0,3	0,3	0,2	0,1	0,3	0,3	0,0	0,3
56-65	0,2	0,1	0,3	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
>65	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2

Źródło: badania własne

Z danych zaprezentowanych w tabeli 9 wynika, że największą średnią liczbę zagranicznych wyjazdów turystycznych na osobę odnotowano w najmłodszej grupie wiekowej; w 2014 r. było to średnio 0,9 podróży, w 2015 r. - 1,2 podróże, a w 2016 r. - 1 podróż. Można również zauważyć, analizując tabelę 9, że o ok. połowę mniejszą zagraniczną aktywnością turystyczną w każdym roku wykazywały się osoby w wieku od 25 do 35 lat. Generalnie aktywność turystyczna spadała wraz z wiekiem respondentów. Najmniejszą aktywnością turystyczną w całym okresie wykazywały się osoby po 65 roku życia. Poza tym ankietowani częściej wybierali pobyty długoterminowe. Odmienna sytuacja wystąpiła w roku 2015 w kategorii wiekowej 18-25 lat, gdyż uczestnictwo w podróżach krótkoterminowych było dwukrotnie wyższe niż w wyjazdach długoterminowych.

Średnią liczbę wyjazdów zagranicznych węgrowian w zależności od miesięcznych dochodów na jedną osobę w gospodarstwie domowym, z uwzględnieniem czasu trwania podróży, zaprezentowano w tabeli 10.

Tabela 10.

Średnia liczba zagranicznych wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku w zależności od miesięcznych dochodów badanych i czasu trwania podróży

Dochód na jedną osobę (zł)	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
<500	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
500-1000	0,2	0,0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,5
1001-1500	0,2	0,1	0,3	0,2	0,4	0,6	0,1	0,2	0,3
1501-2000	0,2	0,4	0,6	0,2	0,3	0,5	0,1	0,2	0,3
>2000	0,4	1,3	1,7	1,2	0,7	1,9	0,9	0,4	1,3

Źródło: badania własne

Z analizy tabeli 10 wynika, że w latach 2014-2016 osoby o najniższym dochodzie zupełnie nie uczestniczyły w wyjazdach zagranicznych. Wszyscy badani z pozostałych kategorii dochodowych, za wyjątkiem respondentów z dochodem powyżej 2000 zł, sporadycznie uczestniczyli w podróżach zagranicznych. Można też zauważyć, analizując liczbę noclegów ogółem, że ok. cztero- i pięciokrotnie (a nawet więcej) wyższą aktywnością

turystyczną w stosunku do pozostałych kategorii dochodowych wykazywały się osoby najzamożniejsze. Odnośnie do czasu trwania pobytu, to tylko respondenci o dochodach 1501-2000 zł w każdym analizowanym roku preferowali podróże długoterminowe. W pozostałych kategoriach dochodowych nie da się zauważyć tego typu prawidłowości.

Tabela 11.

Średnia liczba zagranicznych wyjazdów turystycznych na osobę w ciągu roku w zależności od wykształcenia badanych i czasu trwania podróży

Wykształcenie	Rok								
	2014			2015			2016		
	Liczba noclegów								
	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem	od 1 do 3	powyżej 4	ogółem
Podstawowe	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5
Gimnazjalne	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0
Zawodowe	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Średnie	0,2	0,3	0,5	0,5	0,3	0,8	0,2	0,3	0,5
Wyższe	0,2	0,3	0,5	0,2	0,2	0,4	0,3	0,2	0,5

Zródło: badania własne

Tabela 11 pozwala przeanalizować liczbę zagranicznych wyjazdów w zależności od wykształcenia badanych. Odnośnie do zagranicznej aktywności turystycznej węgriaków należy stwierdzić, że w analizowanym okresie była ona znikoma. Badani, którzy legitymowali się wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym, sporadycznie, bo tylko raz na trzy lata, uczestniczyli w podróży zagranicznej, preferując podróż trwającą powyżej 4 noclegów. Respondenci z wykształceniem średnim i wyższym realizowali taką samą średnią liczbę zagranicznych wyjazdów (ok. 0,5) rocznie przez trzy analizowane lata, jednak nie można stwierdzić, że którykolwiek czas trwania pobytu był bardziej preferowany przez najbardziej wykształconych respondentów (tabela 11).

Co do motywów podróży zagranicznych, to były one mniej zróżnicowane w porównaniu do krajowych wyjazdów turystycznych. W tabeli 12 przedstawiono je w zależności od płci.

Tabela 12.

Główny cel zagranicznych wyjazdów turystycznych w zależności od płci (w %)

Cel podróży	Rok					
	2014		2015		2016	
	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna
Zwiedzanie	53,3	60,0	41,2	33,3	43,8	22,2
Wypoczynek	33,3	10,0	29,4	44,4	43,8	44,4
Turystyka eventowa	-	-	-	-	6,3	-
Turystyka kwalifikowana	-	-	-	-	-	11,1
Obóz	20,0	-	5,9	-	12,5	22,2
Zdrowotny	6,7	-	-	-	12,5	-
Religijny	-	-	11,8	-	-	-
Służbowy	-	20,0	11,8	11,1	12,6	22,2
Edukacyjny	6,7	10,0	-	-	12,5	-
Odwiedziny krewnych, znajomych	6,7	-	-	33,3	6,3	-

Zródło: badania własne

W turystyce zagranicznej zarówno u kobiet, jak i mężczyzn głównym motywem podróży w 2014 i 2015 roku było zwiedzanie, a w 2016 roku wzrosło zainteresowanie wypoczynkiem poza granicami kraju. Pozostałe, wymienione w tabeli 12 cele, sporadycznie były zasadniczym czynnikiem uczestniczenia w wyjazdach zagranicznych. Znaczącym motywem wśród nich był jedynie wyjazd służbowy.

Respondenci, realizując swoje zagraniczne cele podróżnicze, docierali do następujących państw sąsiadujących: do Niemiec (12 razy); na Słowację (8); do Czech (6); na Litwę (2) i raz na Ukrainę. Wyjeżdżali też do krajów śródziemnomorskich, tj. Włoch (9); Chorwacji (5); Francji (5); Hiszpanii (4); Turcji (4); Egiptu (2); Grecji (2) oraz jeden raz na Cypr, a także do Bośni i Hercegowiny. Podróżowali też do innych państw europejskich, tj. Holandii (3); Rosji (2); Bułgarii (2); Austrii (2), jeden raz byli w Islandii, Norwegii, na Węgrzech i w Serbii. Jednokrotnym celem był też wyspy: Majorka i Kreta.

Zakończenie

Badania ankietowe, przeprowadzone na stu losowo wybranych, pełnoletnich, mieszkańcach miasta Węgrowa pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków odnośnie ich aktywności turystycznej, które mogą być nie do końca reprezentatywne, a jedynie orientacyjne ze względu na małą ilość przeanalizowanych ankiet badawczych:

1. Aktywność turystyczna badanych mieszkańców Węgrowa, w latach 2014-2016, była zróżnicowana. Różnice te wynikały z odmienności płci, wieku, wykształcenia i miesięcznych dochodów na jedną osobę.
2. Respondenci znacznie częściej podróżowali po kraju, niż wyjeżdżali za granicę. Ponadto, w każdym roku badań, większą aktywność turystyczną wykazywały kobiety. Biorąc pod uwagę kryterium wieku, należy stwierdzić, że turystykę krajową najczęściej uprawiały osoby liczące 25-35 lat, a wraz z wiekiem uczestnictwo w podróżach zmniejszało się. Częstotliwość wyjazdów badanych osób rosła wraz ze wzrostem miesięcznych dochodów i największa była dla osób z dochodem powyżej 2000 zł na osobę. Większą aktywnością turystyczną wykazywały się osoby z wykształceniem średnim i wyższym.
3. Wyjazdy zagraniczne badanych węgrowian były sporadyczne, ale najwyższą aktywnością turystyczną wykazywały się osoby młode (18-24 lat) i posiadające dochód powyżej 2000 zł oraz z wykształceniem średnim i wyższym. Pozostali badani w podróżach zagranicznych uczestniczyli sporadycznie lub w ogóle nie brali w nich udziału.
4. Trudno jest wskazać ogólną prawidłowość co do preferencji czasu trwania podróży.
5. Głównym celem krajowych wyjazdów turystycznych dla większości badanych mieszkańców Węgrowa był wypoczynek, a następnie zwiedzanie. Odwiedziny krewnych i znajomych znalazły się na trzecim miejscu. W turystyce zagranicznej preferencje ankietowanych zależały od roku badań i płci, jednakże średnio w całym okresie więcej osób wybrało się w podróż zagraniczną w celu zwiedzania i wypoczynku.

Uzyskane wyniki badań jednoznacznie wskazują, iż mieszkańcy Węgrowa preferują aktywny wypoczynek realizowany na obszarze Polski. Sylwetka „przeciętnego”, statystycznego turysty z Węgrowa stwarza szansę na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału turystycznego kraju w przyszłości i jednocześnie stanowi czynnik ożywienia polskiej gospodarki turystycznej. Autorzy planują prowadzenie dalszych analiz aktywności turystycznej mieszkańców Węgrowa. W pierwszej kolejności zidentyfikują sposób

organizacji podróży, a także rodzaj zakwaterowania i wykorzystywane środki transportu w jej trakcie.

Bibliografia:

- Alejziak W. (2009) *Determinanty i zróżnicowanie społeczne aktywności turystycznej*, Studia i Monografie nr 56, Akademia Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Kraków.
- Alejziak W. (2011) *Aktywność turystyczna: międzynarodowe i krajowe zróżnicowanie oraz kwestia wykluczenia społecznego*, „Turyzm” 2011, nr 21/1-2.
- Charakterystyka krajowych i zagranicznych podróży mieszkańców Polski w 2016 r.*, Departament Turystyki, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, czerwiec 2017.
- Dane Urzędu Miasta w Węgrowie*, Biuro Ewidencji Ludności, 15 marca 2017.
- Lubowiecki-Vikuk A. P., Podgórski Z. (2013) *Zachowania i preferencje turystyczne młodzieży akademickiej*, [w:] *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki* (red.), R. Pawlusiński, IGiP UJ, Kraków.
- Postek R. (2011) *Węgrów... daj się oczarować*, Miasto Węgrów, Węgrów.

Streszczenie

W artykule przedstawiono zróżnicowanie aktywności turystycznej mieszkańców Węgrowa w latach 2014-2016. W pracy skupiono się na analizach dotyczących ogólnego poziomu uczestnictwa w turystyce tak krajowej, jak i zagranicznej, dokonując analiz jego zróżnicowania w najważniejszych przekrojach społeczno-demograficznych. Do analiz wykorzystano badania przeprowadzone w styczniu 2017 r., na 100-osobowej próbie mieszkańców Węgrowa. W pracy zidentyfikowano: średnią liczbę krajowych i zagranicznych wyjazdów turystycznych w podziale na krótkoterminowe i długoterminowe, główne cele podróży oraz kierunki. Uzyskane wyniki badań jednoznacznie wskazują, iż mieszkańcy Węgrowa preferują aktywny wypoczynek realizowany na obszarze Polski. Stwarza to szansę na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału turystycznego kraju w przyszłości i jednocześnie stanowi czynnik ożywienia polskiej gospodarki turystycznej.

Słowa kluczowe: aktywność turystyczna, wyjazdy turystyczne, Węgrów

TOURIST ACTIVITY OF THE INHABITANTS OF WĘGRÓW CITY IN 2014 2016 - TRAVEL MOTIVES AND TIME OF DURATION

Summary

The article presents the diversification of tourist activity of the inhabitants of Węgrów in 2014-2016. The work focuses on analyzes of the overall level of participation in tourism, both domestic and foreign, analyzing its diversity in the most important socio-demographic sections. The research was carried out in January 2017 on a 100-person sample of residents of Węgrów. The work identified: average number of domestic and foreign tourist trips broken down into short-term and long-term, main travel motives and destinations. Obtained research results clearly indicate that the inhabitants of Węgrów prefer active rest on the territory of Poland. This creates an opportunity to strengthen and use the tourist potential of the country in the future and at the same time is a factor in reviving the Polish tourist economy.

Key wards: tourist activity, tourist travel, Węgrów city